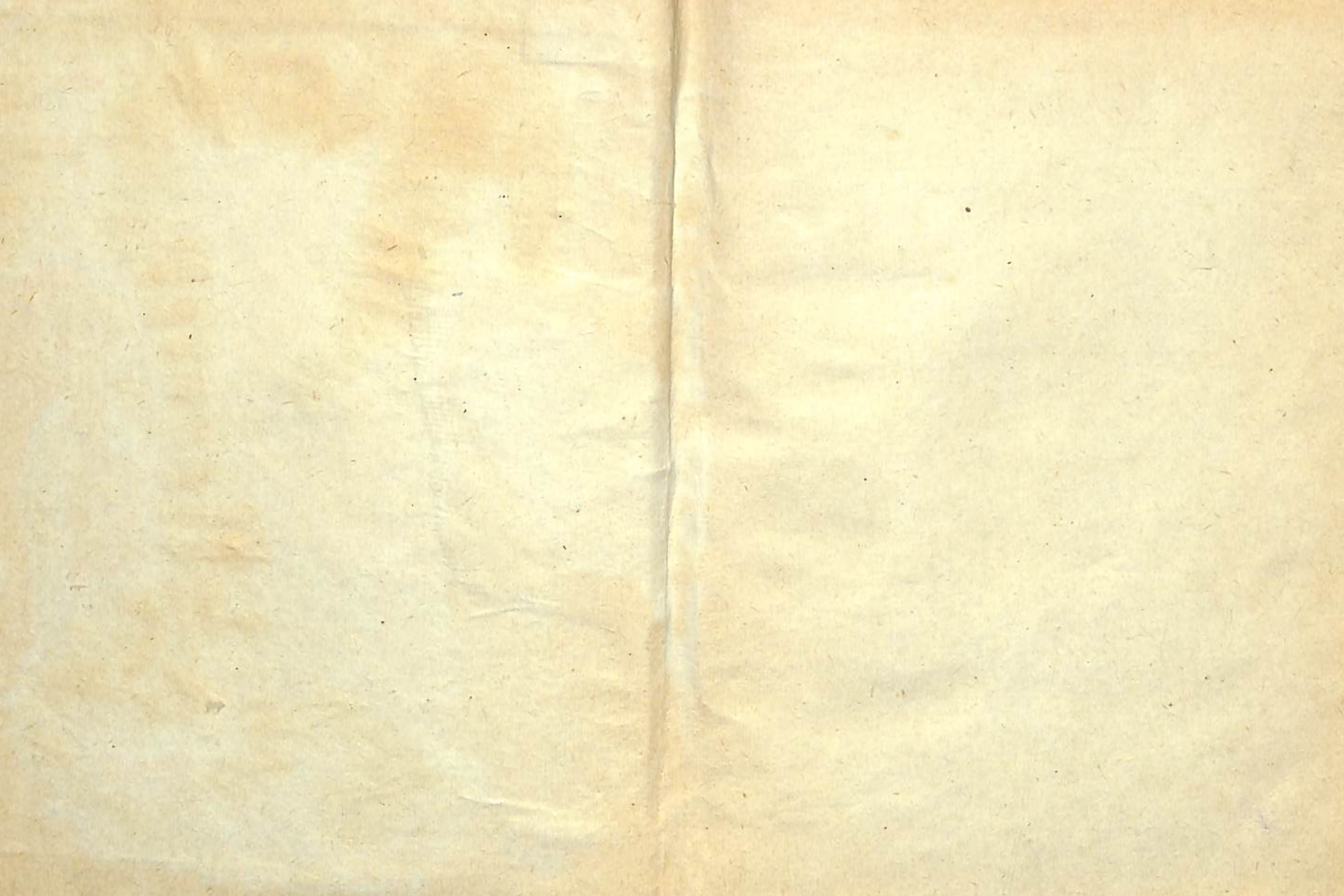

ገጽ ፩
ጽሑፍ ፩

ጽሑፍ ፩

ጽሑፍ ፩

-6 NOV 2011

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ

891.99-82

L-35

28.

ԼԵՆԻՆԸ ՀԱՅ ՖՈԼԿԼՈՐԻ ՄԵԶ

ԽՐԱԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՍԵՎ. ՆԵՐԱԿՈՒԹՅԱՆ
Ե. ՄԵԼԻԿ-ՈՂԱՆԶԱՆ ԶԱՆՅԱՆԻ

Աշխատակցությամբ
Գ. ԹԱՐԿԵՐԿՅԱՆԻ ՅԵՎ. Ա. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆԻ

42/89

477

ԳԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

1 9 3 6

17 SEP 2013

Պատ. խմբ. Պրոֆ. Հ. Գյուլիֆեվիսյան
Տեխ. խմբ. Տ. Խաչվանցյան
Սրբազորիչ Վ. Մանուկյան

Պետհրատի տպարան,
Գլավլիտ 314. Պատվեր 1286.
Հրատ. 1523. Տիրաժ 5000.

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

«Լեւոնը հայ Ֆուկլորի մեջ» ժողովածուն մի փոքրիկ մասն է
«Հայաստանի խորհրդային ֆուկլորի» այն հարուստ նյութերի, վոր
վերջին շրջանում հավաքել եր և գրել առել նախկին Կուլտուրայի
Պատմության ինստիտուտը: Ֆուկլորային արխիվը ներկայումս պահ-
վում է և ուսումնասիրվում ՀՍԽՀ Պատմության յեվ Գրականության
ինստիտուտի Ֆուկլորի սեկտորում:

«Հայաստանի խորհրդային Ֆուկլորը» հավաքել և գրել յե առել
Խոստիտուտի աշխատակից բանահավաք, աշուղական ստեղծա-
գործությունների հմուտ մասնագետ Գեղամ Թարվերդյանը:

Ժողովածուի մեջ տեղ են գտել վոչ բոլոր գրել առած նյու-
թերը: Վորոշ ընտրություն ենք կատարել, աշխատելով լույս ըն-
ծայել միայն ընտրոշն ու տիպականը: Յերգերի տարբերակները
թողել ենք ապագային:

Ժողովածուի մեջ տեղ գտած նյութերը բարբառադիտություն-
առական լեզուների յեն: Բանահավաքը հաճախ անտեսել է բարբա-
ռային հնչյունական առանձնահատկությունները, տառադարձել է
գրական արտասանությամբ կամ բոլոր բարբառների վրա դրել է
իր հայրենի պարսկահայ բարբառի կնիքը:

Ժողովածուի նյութերի ընտրությանը, խմբագրմանը, դասա-
վորմանը, լինչպես և ծանոթագրություններին ու բառարանի կազ-
մելուն աշխատակիցել են բանահավաքն ու Խոստիտուտի գիտ. աշ-
խատակից-ֆուկլորիստ Արամ Ղանալանյանը:

«Ներածություն» մեջ յեղած ֆուկլորային հատվածները ու-
սերենից հարազատ թարգմանել և կամ բովանդակությունը համա-
պատասխան չափերով «Ներածություն» հեղինակը:

ԽՍՀՄ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Կ ՄԵԼԻՔ-ՈՂԱՆՋԱՆՅԱՆ

ԼԵՆԻՆԸ ՖՈԼԿԻ ՈՐԻ ՄԵԶ

Ֆոլիկլորը, վորպէս մասսաների բանավոր ստեղծագործութիւն,
կենդանի յե, անմիջական ու հաւաճուն: Մարդկային հասարակու-
թյան կյանքը՝ աշխատանքն ու պայքարը, քաղաքական ու հաս-
րակական բախումներն ու կենսական բարիքների համար բնու-
թյան դեմ մղվող կռիվն իրենց անմիջական և դունազեղ արտա-
հայտութիւնն են դառնալ ֆոլիկլորի մեջ:

Յուրաքանչյուր մարդկային խմբակցութիւն, համայնք, տոհմ
կամ ցեղ, դասակարգային հասարակութիւն մեջ յուրաքանչյուր
դաս կամ դասակարգ ունի իր ֆոլիկլորը, յուրահատուկ բանավոր
մի ստեղծագործութիւն, վորի մեջ պայտուն կերպով արտահայտ-
ված, զրոյեցված և հասարակական խմբակցութիւն նիստն ու
կացը, պայքարն ու աշխատանքը, խնդն ու վիճակը, դարերի ըն-
թացքում կուտակված իմաստութիւնն ու հուշերը աշխարհը:
Յեթե անցյալ հասարակական ֆորմացիաներում ֆոլիկլորը գերիշ-
խում եր հասարակութիւն մտավոր կյանքում (անգիր շրջան) կամ
նրա իդեոլոգիական աշխարհի համապատասխան հիմնական աղ-
բյուրներից մեկն է յեղել (գիր ու գրականութիւն շրջան), իսկ
շահագործվող դասակարգերի միջավայրում դարձյալ գերիշխել և,
ապա մեր դարում, յերբ հասարակութիւն ամբողջ ստեղծագործ
մտավոր կյանքն արտացոլված և գերազանցապէս գիր ու գրակա-
նութիւն մեջ, միայն փոքր մասն է բաժին հասել ֆոլիկլորին:

Ֆոլկլորը յերկու հիմնական մասերի յե բաժանվում՝ ա. ան-
ցաղի բանավոր ստեղծագործություն, վոր բերանից բերան ավանդ-
վելով՝ այսօր գեռ ապրում է մասսաների մեջ, վորպես անցյալ
հասարակական կյանքի գերապրուկներ, և բ. արդի բանավոր
ստեղծագործություն, վոր ուր ավուր ստեղծվում է մեր աչքերի
առաջ, մեր ապրած կյանքի այլ և այլ բնագավառներին նվիրված։
Մասսաները, մասնավորապես աշխատավորական լայն զանգված-
ները, գեղարվեստական չափածո և արձակ ստեղծագործություն-
ներով միշտ էլ կենդանի և անբռնադրոսիկ արձագանքել են իրենց
դարի կյանքին ու պայքարին, վորը գիտել են դասակարգային
սեռանկյունով։

Արդի ֆոլկլորը մեջ բնականաբար, մեր հեղափոխական ար-
դիականությունը մեծ տեղ պիտի զբաղի, գերելիս ող գիտել հան-
դիսանալ։ Այլ կերպ չի կարող լինել հոկտեմբերը, պրոլետարա-
կան մեծ հեղափոխությունը, հարատև դասակարգային պայքարը,
կոլտնտարծումը, կուլտուրական հոյակապ հեղափոխությունը,
հանճարեղ առաջնորդ Վ. Ի. Լենինը, Ստալինը հարկավ չեյին կա-
րող չլողելու գտակարգային գիտակցությունը առցիված, կոլ-
տնտեսական դարձերը հերկող սերմնացաններին, աղյուսները
կան գիզանտներ կառուցող և նրանց մեջ աշխատող հարվածային-
ներին, դասակարգային պայքարի ռազմաճակատներում կյանքի և
մահու կռիվ մղող կարմիր պարտիզաններին և կարմիր բանակա-
յիններին, չեյին կարող ստեղծագործական նոր թափ չհաղորդել
հեղափոխական մասսաներին՝ յերգելու և գովերգելու նոր դարա-
շրջանը, մեծ հեղափոխությունը։

Յիվ ընդհակառակը՝ դասակարգային սուր պայքարի պայման-
ներում, յերբ հին աշխարհը զորդակց կործանվում է, դասակար-
գային թշնամին, հակահեղափոխությունը դործադրելով պայքարի
բալոր միջոցները՝ ոգտագործում են նաև ֆոլկլորը։

Դասակարգային թշնամին ամենուրեք մերկապարանոց չի
դուրս գալիս պայքարի նա ունի վորձված միջոցներ և ուղղներ
ներազգելու աշխատավորական մասսաների վրա, գիմադրելու սո-
ցիալիստական շինարարության թափին։ Դրանք գաղտնի ուղղներ
են, ծպտյալ գիմակավոր միջոցառումներ։ Մպայալ, գիմակավոր

հակահեղափոխության դիպուկ և սպառնչ բնութագրերն են տալիս
ընդ. Ստալինը Կենտկոմի և ԿՎՀ-ի հուներարյան պլենումում գյու-
ղի աշխատանքի մասին արտասանած իր ճառում։

Վասակարգային թշնամուն փնտռում են կոլտնտեսություն-
ներից դուրս, փնտռում են նրան դադանային դեմք, ահալի ատամ-
ներ, հաստ վիզ և ձեռքեր կարճ հրացան ունեցող մարդկանց կեր-
պարանքով։ Փնտռում են այն կուլակին, վորին մենք գիտենք
պլակատները։ Բայց այդպիսի կուլակներ վաղուց արդեն չկան
գետնի յերեսին։ Հիմնկվա կուլակները և յնթակուլակները, հի-
մնկվա հակախորհրդային տարերը գյուղում, — դրանք մեծ մա-
սամ «հանդարա», «քաղցրիկ», գրեթե «սուրբ» մարդիկ են։ Նրանց
չպետք է փնտռել կոլտնտեսություններից հեռու, նրանք նստած
են հենց կոլտնտեսության մեջ և այնտեղ գրավում են պահեստա-
պետների, հաշվառողների, քարտուղարների և այլ պաշտոններ...

Նրանք յերեք չեն ասի՝ «կորչեն կոլտնտեսությունները»։
Նրանք հկողմնակից են կոլտնտեսություններին... Այդպիսի ճառ-
պիկ թշնամուն լավ տեսնելու և դեմագոգիայի չնթաղվելու հա-
մար պետք է ունենալ հեղափոխական աշխարհություն, պետք է
ընդունակ լինել թշնամու գիմակր պատահելու և ցույց ածու կոլ-
տնտեսականներին նրա իսկական հակահեղափոխական դեմքը։

Ահա այդ «մարդիկ թշնամին» են, վոր մեծ յեռանդով, հաճախ
վորպես կատակ, «անմեղ» կատակ, ֆոլկլորի միջոցով սերմանում
են իր հակահեղափոխական դադալարները։

Հեղափոխական ֆոլկլորի գոյությունը արդեն մի անհերքելի
փաստ է։ Ընդամենը մի 10—15 տարում ստեղծվել է բավական
հարուստ հետհոկտեմբերյան ֆոլկլոր։ Համեմատաբար նոր են
սկսել հավաքել և դրի առնել։ Այդ նոր ֆոլկլորից շատ բան արդեն
անգաճալի կորստյան է մատնված, շատ բան էլ սիրողների վոչ
հմուտ և գիտակ ձեռքով և դրի առնված, բայց և այնպես ցարդ
հավաքած ու գրանցածն էլ բավական են նոր ֆոլկլորի մասին
դադալար տալու համար։

Սըրդեն իսկ կարելի չե հրատարակել Լենինի մասին մի պատ-
կառելի հասար ժողովրդական յերգերի, լեգենդների և գրույցների,
վորոնք հայտնի յեն Սորհրդային Արեելի ժողովուրդների աշխա-

ապօրույթան լայն մասսաներին: Այդ յերգերն ու զրույցները յերգում են Լենինին և Հոկտեմբերյան հեղափոխության մասին և՛ հեռավոր հյուսիսում (ոստյակներ և լամոնտներ), և՛ Միջին Ասիայում (ուզբեկներ, տաջիկներ, թուրքմեններ, ուզբուրներ և այլն), և՛ Կովկասի լեռներում (ոսեր, կումըլներ, ավարներ և այլն), և՛ Կազակստանում: Ժողովրդական յերգիչները՝ աշուղները, բախշիներն ու հաֆիզները տարածում են այդ յերգերն առելից առել, Ղզազից Ղզազ, Դյուզլից Դյուզլի: Այսպես ելին զրույց 1930 թվին Լ. Վ. Սոլովյովն ու Ա. Մ. Արշարունին ձեռքի տակ ունենալով խորհրդային ֆոլկլորի հավաքման և զբանցման մասին նախնական տվյալներ:

Վերջին տարիներս խորհրդային ֆոլկլորի հավաքումն ու զբանցումն այլևս դիպվածային ընտելի չէ կրում: Այանքի յեն կոչված ֆոլկլորիստիկ հատուկ ընկերություններ, գլխավորապես դավաճադիստական ընկերություններ և խմբակները դժով: Մշակված են ընդարձակ ծրագրեր, կազմակերպվել են և դեռ շարունակվում են կազմակերպվել գլխավորապես նոր ֆոլկլորը զբանցելու և այլն: Այլևս խորհրդային ֆոլկլորի հավաքումն ու զբանցումը դադարում է անհատ ֆոլկլորիստների կամ դավաճադիստ-սիրողների մասնավոր հետաքրքրության ընդառա՞ն մնալուց և հատուկ ուշադրության և արժանանում պետական հիմնարկություններին և հասարակական կազմակերպություններին կողմից: ԽՍՀՄ Գիտությունների Ակադեմիան և հատկապես նրան յենթակա Մարդաբանության և Ազգագրության Ինստիտուտին ֆոլկլորի սեկցիան² գլխավորում է և ղեկավարում նոր, խորհրդային ֆոլկլորի հավաքման և զբանցման գործը: Ներկայումս մեր լայնատարած Միություն ամեն մի հանրապետության, ինքնավար մարզի ամենահեռավոր անկյուններ-

բում անգամ նոր ֆոլկլորը հատուկ ուշադրության և արժանացել: Ֆոլկլորը ապադասակարգային և ապաքաղաքական բանավոր բռնագծագործություն չէ, վոր ավանդում է, արտացոլում և ինչ-վոր հին-հին դարերի հիշատակներ, ինչպես ջանում են ապացուցել բուրժուական ֆոլկլորիստները, այլ շեշտակի րնդգծված դասակարգային և քաղաքական ստեղծագործություն: Ֆոլկլորն անպայման դասակարգային է, ապա ուրեմն ընդգծված քաղաքական մի հոգի գործում, վորը մեծապես ոգտագործվում է ճակատող դասակարգերի կողմից ստեղծված քաղաքական, սոց.-տնտեսական պայքարի, հին ու նոր կենցաղի բախման ընթացքում:

Ֆոլկլորը այդ կարևոր նշանակությունը հասկանում են կուլակային-հակահեղափոխական տարրերը նույնպես և ոգտագործում են այն հեղափոխության դեմ: Թշնամին հանդարտ, ճշգրիտ, գրեթե լսողությամբ մարդկանց կերպարանքով վորպես բանվոր և կոլտոտեհական սոցիալիզով գործարան, կոլտոտեսություն, խորհտոտեսություն, այստեղ ել շինարարական առարկայում կարողանում է իբրև ստեղծագործություններով, իր յուրատեսակ ֆոլկլորով ներարկել աշխատավոր մասսայի հետամնաց տարրերին հակահեղափոխական գաղափարներ, ազդեցություն ունենալ քաղաքականապես վոչ-վերջնականապես ամրապնդված տարրերի վրա: Խորթ տարրերի իդեոլոգիայի սողոսկած ազդեցություններն ուսուսմասիրելու, մերկացնելու, ջախջախելու և մասսաների հեղափոխական գլխավորությունն ամրապնդելու նպատակով ել ֆոլկլորի հավաքումն և ուսուսմասիրությունն առանձնակի կարևոր ու խիստ արդիական քաղաքական-իդեոլոգիական նշանակություն է ստանում:

Մասսաների բանավոր ստեղծագործությունը՝ չնայած նրա խիստ դասակարգային բնույթին և քաղաքական-իդեոլոգիական նշանակության՝ նվաղ ուշադրություն է արժանացել գրականագիտության և գեղարվեստական գրականության կողմից: Ֆոլկլորի նկատմամբ այդ անտարբեր և տարտամ վերաբերմունքին պետք է վերջ տալ: Բանավոր ստեղծագործության անձեռնմխելիության սկզբունքը, վոր յեռանդակին պաշտպանվում է բուրժուական ֆոլկլորիստիկայի կողմից, պետք է բացարձակապես մերժել և ակտիվ ներգործել ֆոլկլորային ստեղծագործության վրա, սրել պայքարն

¹ Л. В. Соловьев, „Ленин в творчестве народов востока“ (песни и сказания), со вступ. статьей А. М. Аршаруни, Москва 1931, յերես 7.

² Фольклорная секция Института Антропологии и Этнографии Академии Наук Союза ССР.

ընդդեմ հակաաշխատավորական բանահյուսական տարրերի և աշակցել պրոլետարական բանավոր ստեղծագործության փառքով աճմանը։ Վերջին ակտիվ ներգործության միջոցներ Համամիութենական առաջին ֆուլկլորիստիկ կոնֆերենցիան¹ առաջարկում և հետևյալները՝ ա. խնամ ընտրության մասնադասական յերգարանները հրատարակություն, բ. ապրիլ-հուլիսը դուրս իրենց գերազանցության հարազատ և ընտիր ֆուլկլորային յերգերի, գ. ցուցադրական համերգներ և ասմունքի ցերեկույթ-յերեկույթներ նվիրված ֆուլկլորին, դ. ծավալումն ֆուլկլորի բնագիտություն մեր պարբերական թերթերի միջոցով և և. տեղական ֆուլկլորիստներին համար ֆուլկլորի հավաքման ծրագրի և հրահանգները հրատարակում։

Արդի ֆուլկլորը, մասնավորապես վերական յերգի ու «վեպը», վերջին մասսաների բանավոր ստեղծագործություն, ուղադրվում և նաև գրական թերթիայի կողմից՝ ժողովրդական վեպի ծագման մասին գոյություն ունեն բազմազան թերթիաներ, յինթադրություններ և կուհուսմունք։ Մեր ոլորում առաջ յեկած խորհրդային ֆուլկլորը, հատկապես լենինյան ցիկլը, լենինյան «վեպը» հնարավորություն և տալիս մեզ քայլ առ քայլ հետևելու այդ «վեպի» ծագման, գոյացման և առարկանական դարգացման ետպաներին, ծանոթանալ նրա կրած ազդեցություններին, փոփոխություններին և ներկա դրությունը։ Լենինյան վեպի գոյացման կոնկրետ ոլորնակի վրա հնարավոր և լուսաբանել նաև ընդհանրապես վեպի ծագումն ու աստիճանական դարգացման հարցերը։

Խորհրդային ֆուլկլորը հետաքրքրական և նաև իր ձևի և դեպարվեստական պատկերավորման յերգանների (պրեմիսների) տեսակետից։ Մյուսակ ընտելության արժանի յե նաև հին ու նոր ֆուլկլորի միաձուլման պրոցեսը, հին ձևի ու նոր բովանդակության համատեղման յերեկույթը, հին տրանսֆորմացիան նոր յերգովորություն համակրված միջավայրում։

Թվարկածա գրականությունիկական պրոբլեմները, ինչպես և յերգված քաղաքական-հասարակական յերգերների առաջնակարգ

նշանակությունը և, հարկավ, բացատրվում այն բուն հետաքրքրություններ, վոր նկատվում և վերջերս մեր գրականագիտական հիմնարկություններում և առհասարակ յայն հասարակության մեջ յեպի նոր ֆուլկլոր։ Սրանով են բացատրվում նույնպես այն յայն միջոցառումները, վոր ծրագրվել են և կենսագործվում են նոր ֆուլկլորի հավաքման և գրանցման բնագավառում։

Յեկ իրոք համեմատաբար կարճ ժամանակամիջոցում, յերգամեր մի քանի տարվա ընթացքում հավաքել ու գրանցել են ֆուլկլորային մի. պատկանելի հարստություն։ Նորերս յույս տեսած յորհրդային ֆուլկլորին նվիրված «Советский фольклор» հանդեսը կազմել և միայն ուստերն յույս տեսած յորհրդային ֆուլկլորի մեջ յրվ յերկուգրամիլիան (154 տոնն), վորի մեջ յրագրական հոդվածները և պարբերականներում յույս տեսած ֆուլկլորային նյութերը զատ՝ կան առանձին գրքերով հրատարակված յերգարձակ ժողովածուներ՝ բնագրեր և ուսումնասիրություններ։

Հավաքված և գրի առնված նյութերն ըստ հիմնական թեմաների բաժանվում են՝ ա. յերգեր, գրույցներ և հեքիսներ հեղափոխական յերգավարները մասին, բ. յերգեր և գրույցներ կոմունիստական կուսակցության մասին, գ. յերգեր կոմյերիստություն մասին, դ. հակակրոնական ֆուլկլոր, և. պատկերական ֆուլկլոր, գ. կարմիր բանակային յերգեր և քաղաքային, և. կոլտնտեսական յերգեր և քաղաքային և բ. բանվորական քաղաքային, յակ ըստ ժանրերի՝ 1. քնարերգություն, 2. եպիգրական յերգեր, 3. գրույցներ և պատկերություններ, 4. հեքիսներ։

Այդ յերկուգրամիլիան վերաբերում և միայն ուստերն կամ ուսումնական հրատարակված յորհրդային ֆուլկլորին, սակայն քանի-քանի տասնյակ հատոր կը կազմեն Միութայն բազմալեզու ժողովուրդների յերգականության մեջ յույս տեսած կամ ֆուլկլորիստիկ արվեստներում պահված յորհրդային ֆուլկլորի ժողովածուները։

¹ «Советский фольклор», статьи и материалы, выпуск I. Труды Фольклорной секции Института Антропологии и Этнографии АН СССР, Ленинград 1934, յերես 195—201։

Ինչպես տեսնում ենք, դրի առնված խորհրդային ֆոլկլորը բանական մեծ է, սակայն նույնը չի կարելի ասել նրա վորակի մասին Բանահավաքները սայթաք ուղի յեն ընտրել ֆոլկլորիստիկայի բնագավառում նրանցից վոմանք պարզ պատկերացում չունեն ֆոլկլորի սպեցիֆիկումի մասին, անխտրի դրի յեն առնում այն ամենը, ինչ վոր լսել են դուզացու կամ բանվորի բերանից, անգամ յեթե ասացողներն ու պատմողները զրաբես են, մյուսները հավաքում են նույնիսկ պարտիզանական հուշերը, մեմուարները, վոր հեռավոր առնչություն են չունեն ֆոլկլորի հետ, և համարում են այդ բոլորը ֆոլկլոր: Մեմուարային զրականությունը վորքան էլ գեղարվեստորեն պատմված լինի, յերբեք չի կարող ֆոլկլոր համարվել Բացասելով նման նյութերի ֆոլկլոր լինելը, մենք չենք ուզում ժխտած լինել նրանց արժեքն ընդհանրապես և ֆոլկլորի ծագման ու զարգացման, ինչպես և ուսումնասիրության համար մասնավորապես Խորհրդային ֆոլկլորի նոր թիմատիկան այնքան է վողեվորել բանահավաքներից և բանասերներից մի քանիսին, վոր նրանք պատրաստ են անդամ աջուղական ստեղծագործությունները ֆոլկլոր համարելու: Վորպես թյուրիմացություն կլասիկ մի նմուշ բնորոշ են Ա. Արշարունու և Ս. Վելտմանի հետեյալ խոսքերը՝ «Ժողովրդական միջնեղափոխական կայական եպոսը, վոր արտահայտվել է Սայաթ-Նովայի պոեզիայի մեջ, կյանքի յե կոչել բազմաթիվ հետևորդներ և նմանվողներ»¹, Այդ վոր հայկական եպոսի մասին են խոսում հեղինակները, վոր արտահայտվել է Անդրկովկասի մեծագույն բանաստեղծներից մեկի՝ Սայաթ-Նովայի պոեզիայի մեջ, Մեր հանձարեղ աջուղը գերազանցապես ընտրերգակ է, մի բանաստեղծ, վոր գեղարվեստորեն նրբին ու խոր զրանվորելով մարդու հոգեկան աշխարհը, իր յերգերի ձևը, ազդաշնչությունը հասցրել է աննախընթաց կատարելության:

¹ А. М. Аршаруни и С. А. Вельтман, „Эпос Советского Востока“ (дореволюционные и послеоктябрьские мотивы), изд. Academia, Ленинград 1930, *յերես 16*:

Ա. Արշարունու և Ս. Վելտմանի ֆոլկլորիստիկ նման մարդանքները կարող են թյուրիմացության մեջ գցել անփորձ ֆոլկլորիստներին: Անհրաժեշտ է հստակ տեսակետներ մշակել, խնդիրները պարզ ու վորոշ դնել, վորպեսզի թյուրիմացության և սայթաքման առիթներ չստեղծվեն այն հարյուրավոր բանահավաքների համար, վորոնք նվիրված յենանդուն հավաքում և ուսումնասիրում են խորհրդային ու նախախորհրդային ֆոլկլորը:

Խորհրդային ֆոլկլորի հավաքման ու զրանցման բնագավառում մեծ բաց պիտի համարել նաև այն, վոր զրանցողներից վոմանք հմուտ չլինելով զրանցման տեխնիկային կամ չհասկանալով ֆոլկլորի իսկական արժեքը, չզգալով նրա անարվեստ գեղեցիկությունները, փոխանակ բառացի և ամենայն մանրամասնությամբ, նրբություններով արձանագրելու ֆոլկլորի նյութը՝ բավականացել են յերգերի և զրույցների բովանդակության շարահյուսականությամբ, մյուսները ֆոլկլորային նյութը դիտել են վորպես մի հում նյութ իրենց գեղարվեստական յերկերի և ժուրնալային հոդվածների համար: Ուսումնասիրողներից վոմանք այս ևս գիտել են վորպես ֆոլկլոր: Այդ տիպի բանահավաքների աշխատանքները պետք է խոտելի համարվեն ֆոլկլորիստիկայի մեջ: Սակայն այս նյութերն էլ ապարժեք չեն ֆոլկլորիստիկայի համար: Պրանք կարող են արժեքավորվել սոսկ իբրև ուղեներշնչեր, շոշափուկներ, վորոնք հմուտ ֆոլկլորիստին հնարավորություն կը տան ֆոլկլորային բուն աղբյուրներն հասնելու և այնտեղից, այդ նոր միջավայրից և ֆոլկլոր կրողներից քաղել և զիտականորեն զրանցել իսկական ֆոլկլորային արժեքներ:

Մեր նպատակը չի մանրամասն վերլուծություն յենթարկել Մլուծյանի մեջ հավաքված և զրև առնված խորհրդային ֆոլկլորը: Մի այդպիսի վերլուծություն սազական էլ չեք լինի մեր ժողովածուի նման մի հրատարակության ներածության համար: Այստեղ կը ցանկանայինք միայն հայկական նյութերի վերլուծության կապակցությամբ՝ հայ ընթերցողին թուզելի ծանոթություն տալ այն ֆոլկլորային նյութերի մասին, վոր վերջին տասնամյակում

համաքվել, դրժ առնվել և հրատարակվել են ոռւս մամուլում:
Դրանց մեջ էլ գլխավորապես ծանրանալ Պորհրդային Արեւելքի և
Հյուսիսի ժողովուրդները ավելի տխրական ֆոլիկլորային նոսրեցնե-
րի վրա: Պորհրդային ֆոլիկլորի այս հատվածը բնորոշ է իր քաղա-
քական-հասարակական և գեղարվեստական արժեքներով: Մասնա-
վորապես աչքի յեն ընկնում էին ին ու Հոկտեմբեր թիմաները:

Արդ՝ ինչ և ինչպէս են յերգում և պատմում «ասացողները» —
ժողովրդական յերգիչներն և ինքը մասսան էին ինի և Հոկտեմբերի
մասին:

Պորհրդային ֆոլիկլորը բնորոշ է իր ստեղծագործական-գեղար-
վեստական յեղանները (սլրիոմ) եկեղեցիում: Այստեղ միահյուս-
ված են հին ու նոր հեղափոխական հասկացողութիւնները, կեն-
ցաղային-սովորութիւնական գերապրուկները հեղափոխական դարա-
շրջանի նոր կենցաղի և նոր ձգտումները հետ. հին ձևերը, պատ-
կերավորումները մեջ դրված են նոր բովանդակութիւն, յուրովի
նոր գաղափարախոսութիւն:

Գոյն և վորոշում մարդու գիտակցութիւնը:

Դասակարգային հակամարտութիւնը, եկոնոմիկայի մեջ առա-
ջացած խռոքաղույն բեկումը, առանձնապես դուրդատնտեսութիւն
սոցիալիստական վերակառուցումը, կոլտնտըարժման արագ ու
հաղթական ծափումը, հիմնական բեկում և առաջացրել
աշխատավորութիւն մտավոր աշխարհում, խորտակել և ու խոր-
տակում և հին մտապատկերները, բայց և անպես խորհրդային
ֆոլիկլոր ստեղծող աշխատավոր հոծ մասսան դեռեւս լրիվ կերպով
չի ազատագրվել հին կեցութիւն, սպա ուրեմն հնափանդ կենցա-
ղի, սովորութիւնների ու բարոյական-գաղափարական ազդե-
ցութիւնների: Դեռ արմատախիլ չի արել հին մրնացողները:
Այս որով անաղարտ պատկերն այդ է: Ակներ և մեծ բեկում:
Այդ բեկումը համարում ենք տվալ կոտպում նշանակալից և հեղա-
փոխական:

Պորհրդային ֆոլիկլորը ցայտուն կերպով առաջացել, գրեւորվել
և այն միջավայրում, վորտեղ հին ֆոլիկլորը խոր արմատներ և ձգել,

վորտեղ դարերը ընթացքում մշակվել ու կերտվել էին ֆոլիկլորային
պատկերներ, պատկերավորման յեղանակներ, գեղարվեստական
ձևակերպման ավանդներ, վորտեղ բանահյուսութիւնը շարունակ-
վում և մասսաների հոգևոր կուլտուրայի ամենակենդանի ստեղ-
ծագործական բնագավառը հանդիսանալ: Այդպես և Ռուսաստանի
հյուսիսային մարզերում, հեռավոր Սիբիրում, այսպես և նաև Բե-
լուսիայում, Ուկրաինայում և հատկապես Պորհրդային Արեւել-
քում: Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը, վոր այնպիսի հզոր տե-
ղաշարժեր, այնպիսի աննախընթաց սոցիալական և տնտեսական
բեկում և առաջացրել ամբողջ Միութիւն մեջ, մասնավորապես
Պորհրդային Արեւելքի սոցիալ-տնտեսական և կենցաղային հարա-
բերութիւնները մեջ, պարզ է, վոր ձևով հին, ավանդական, բո-
վանդակութիւն թաքմ խորհրդային՝ նորանոր սոցիալական և
կեցողական ստեղծագործութիւնները պիտի առաջ բերեր մաս-
սաները մեջ: Նոր ֆոլիկլորը մեջ հաճախ տեղ և գտել նախախոր-
հրդային բանահյուսութիւն տեղմնարանութիւնը. պատմական-
հերոսական և կրոնական անունները համատեղված են հեղափո-
խութիւն առաջնորդների հերոսների անունների հետ. հին, բոլորի
կողմից գիտակցված և հավանութիւն դառած մտապատկերներն,
անգամ առասպելական-կրոնական գեկորները, մետաֆորները, մի
խոսքով՝ ֆոլիկլորային, վիպական բոլոր տարբերակներն ոգտա-
գործված են նոր բովանդակութիւն տալու, նոր հասարակական
հարաբերութիւններ պատկերելու համար:

Այսպիսի միահյուսումը մեծապես ոժանդակել և նոր ֆոլիկլո-
րի գեղարվեստական ձևավորմանը: Այստեղ կոնտամիւնացիոն կար-
գով համախմբված են խորհրդային թիմատիկայի շուրջը հին, տե-
ղական-ավանդական հերոսական վիպի բոլոր գեղեցկութիւնները,
ստեղծագործական յեղաններն ու յերանդները, և այսպիսով ստեղծ-
վել և խորհրդային հեղափոխական հերոսական «վեպը», վոր մի
քանի ժողովուրդների աշխատավորական մասսաների ստեղծագոր-
ծութիւն մեջ հասել և վորոշ գեղարվեստական կատարելութիւն:
Այդ տեսակետից մասնավորապես արժեքավոր և Պորհրդային

Արեւելի ժողովուրդները ֆոլկլորը Լենինի և Հոկտեմբերի մասին, վոր և կը վերլուծենք փոքր ինչ ընդարձակ և կոնկրետ:

4

«Ամենախորը և վառ, գեղարվեստորեն կատարյալ հերոսները տիպերն ստեղծված են ֆոլկլորի՝ աշխատավոր ժողովրդի բանավոր ստեղծագործութեան մեջ»,—այսպէս բնութագրեց ֆոլկլորը Ա. Մ. Գորկին գրողները Համաժողովեանական առաջին համագումարում:

Յեւ իբրեք, ֆոլկլորին հատուկ և հերոսական տիպերի հակիրճ և կենդանի բնութագրութեան հերոսական տիպերն այստեղ դժգոհվում են վոչ թէ յերկարաշունչ դատողութեան հերոսի, այլ դարձանալի պարզութեամբ հենց գործողութեան մեջ: Այդպէս և մեր «Մասնա ծներ» ժող. վեպի մեջ կենտրոնական հերոս Դավթի նկարագրերը, այդպէս և Քորհրդային Արեւելի նոր ֆոլկլորի, մասնավորապէս վեպերի մեջ, Լենինը, Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հանձարեղ առաջնորդը: Այդ յերգերում գովերգված Լենինը դյուցազն, լեգենդար հերոս է:

Քորհրդային Արեւելի ֆոլկլորի մեջ Լենինը հանդես և գալիս վորպէս մի բացառիկ հերոս, վորն իր հարվածներն և ուղղում ամեն դուշին ու տեսքի շահագործողների՝ ցարի, ֆեոդալ-կալվածատերերի, բեգեր-աղաքների, հարուստների և ընդհանրապէս ամեն կարգի «չար ուժերի» դեմ: Յուրաքանչյուր առանձին դեպքում՝ նայած վոր ջրջանում, վոր ցեղերի և ժողովուրդների կողմից են հորինվել, պատմվել ու յերգվել այդ լեգենդներն ու յերգերը՝ Լենինի կոյով «չար ուժերի» դեմ տեղայնացվել և, ընդունել այս կամ այն կոնկրետ ձեւը, լրիվ պահպանել տեղային կոլորիտը, մի խոսքով՝ արտահայտվել և բնիկներին հաբաղատ մտապատկերներով և գեղարվեստական ստեղծագործական յեղանակներով:

Լենինը զանազան գերերում և հանդես գալիս Մերթ նա վորտեղ և, «նետ ու աղեղը» ձեռքին, մերթ ձկնորս ուռիանք նետելիս, մերթ խաշնարած վոչխարների և տավարի հոտերն ու նախիրը հանդուժում ու լեռնազառերում արածացնելիս, մերթ վորպէս ընչադուրկ, հողագործի գեհկան ու մաճկալ, վոր հերկում և խոպան

դաշտերը, մերթ վորպէս խիղախ կողակ և այլն, և այլն ինչ կերպարանք ել նա ընդունած լինի, վոր դերում ել հանդես յեկած, մեկ և, նա ամենուրեք պաշտպանում և չքավորներին, շահագործվող ժողովրդական զանգվածները: Նրա հարվածներից «չար ուժերը» սարսափում, փախչում են կամ կործանվում, վոչնչանում: Ամենուրեք նա պայքարում և շահագործված «գեղախտ ժողովրդի» բախտավոր ապագայի համար:

Լենինի մասին հյուսված այդ լեգենդներն և յերգերն հատուկ և մի ընդհանուր կալիքական դիմ: Նա մի կակայն կամ մի դյուցազն, մի հերոս՝ ոճոված փիգիկական վիրխարի ուժով, միաժամանակ նա իմաստուն և յեւ իմարգետ, բարեփրտ յեւ արդարադատ: Լենինը շուտ և տալիս վիթխարի ժայռեր, խիղախաբար նետվում և կըզվի ամենավտանգավոր ճակատամարտեր, հերոսաբար մարտնչում և տարերքի դեմ, մարդկային կյանքը փրկելու համար նետվում և փոթորկալից և աշեկոծ ծովերը, հաղթահարում և ամեն տեսակի սարսափելի խոչընդոտներ ու արեւելքներ և այլն: Այս բոլորով հանդերձ՝ նա յերեք հոգեպէս չի ընկճվում, չի վհատվում. միշտ ուրախ և, զվարթ, միշտ վստահ և իր ուժերին և լավատես: Ժողովրդական հերոսի բնավորութեան ամենաբնորոշ գծերն են վերոհիշյալները: Աշխատավորական մասսաները ամենամեծ ճշնաժամները ժամանակ ել հոռետես չեն դառնում: Լավատեսությամբ մասնակցի աշխարհայացքի իմնական տարրն է: Լավատեսությամբ և, վոր մասսաներին տոկունութեան և սովորեցնում, պայքարի դուրս բերում ամեն տեսակի թշնամիների դեմ, հաղթութեան, վոգեւորութեան ներշնչում նրան: Ֆոլկլորի յուրահատուկ այդ գծի վրա յե հրավիրում Ա. Մ. Գորկին խորհրդային գրողների ուշադրութեանը, յերբ ասում և.

„Очень важно отметить, что фольклор совершенно чужд пессимизма, невзирая на тот факт, что творцы фольклора жили тяжело и мучительно, рабский труд не был обессилён эксплуататорами, а личная жизнь бесправна и беззащитна. Но при всем этом коллективу как-бы свойственно сознание его бессмертия и уверенность в его победе над всеми враждебными ему силами“.

Անմահության այդ գլխակցությունը, միշտ հաղթելու վստահությունն ու լավատեսությունն է, վոր կարմիր թելի պես անցնում է նաև խորհրդային ֆուկլորի, մասնավորապես լենինյան ցիկլի միջով: Լենինն ու նրա գործը յերբեք չեն պարտվել: Նրանք անմահ են և հաղթանակող:

Այս տեսակետից վերին աստիճանի բնորոշ և ուստյակների (սամոյեղ) դրույցը Լենինի ու նրա գործի մասին:

Ծեր ուստյակը խրատում է, կյանքի ու պայքարի դաս է տալիս իր վորդուն: Նա պատմում է Լենինի մասին: Ծերունի ուստյակի տեսողաշտում յերկտասարդ Լենինն էլ իրենց նման ապրել է թունդրաներում, «олений пас, бил зверей, совсем легко, шутя бросал аркан на 40 саженой» [խեղճերունը եր արածայնում գազաններ վորսում, բոլորովին թեթև, կատարով ողապարանը նետում 40 սածեն]:

Հյուսիսային դաժան դոյամարտում դժվար է միշտ հաղթանակել: Այստեղ բացի սովորական թշնամիներից, հենց ինքը՝ բնությունն ու տարերքը մարդու մեծագույն թշնամիներն են: Այդ պայքարում պետք է համառ լինել և չվհատվել: Այդպես է յերկտասարդ Լենինը: Նա խիզախ է յեղի, վստահ իր գործին և այդ պատճառով էլ միշտ հաղթանակել է:

Ծերունին պատմում է.

„Однажды Левин вышел в море
Тюленей бить (достать их жир);
Вдруг шторм сильный—горе, горе!—
Унес человека в морскую ширь.
Затихло море, вновь серчалю,
И лед кругом сковал челнок.
А Ленин ел моржовье сало,
Ночей не спал и весь продрог.

1 Այս յերդը հենց առաջին հայացքից անաղարտ ֆուկլորի տպավորությունն չի թողնում: Ինչպես հավաստիացնում է ընկԱրշարունին այս յերդը գրական վերամշակության և յենթարկել Ա. Մարտիկին:

Так плыл он долго, долго очень,
А сколько плыл—не знал никто.
Лед тоньше стал и менее прочен,—
Заплыл туда он, где тепло.
Собрав с трудом остаток сил,
Взмахнул веслом на солнце прямо—
Сын Яамас-хе-хе был упрямый—
И вот до берега доплыл.
Ему навстречу звери и люди:
—Приди к нам з чум и отдохни,
Потом с тобой тягаться будем—
Покажешь силы нам свои.
А Ленин им:—Я хоть устал,
Но бить вас хватит сил моих.—
Стрелую взор, скривил уста,
Аркан накинул на тронх,
Связал и бросил в моря пасть;
Топор метнул—двонх рассек,
И не успел один упасть,
Копьем пронзил его в висок...“ 1.

[Լենինը նավակով ծով է դուրս գալիս: Նա վորսում է ծովացուկներ և ծովաշների Սաստիկ փոթորիկ է բարձրանում: Անքուն գլխերն են անցնում. ցրտահար Լենինն անդադրում թիավարում է դեպի ափ: Վերջապես հասնում է նա այնտեղ, ուր սառույց չկա և տաք է, և վերջին ուժը հավաքելով՝ դուրս է գալիս ափ: Նրան ընդառաջ են գալիս գազաններ և մարդիկ.

— Արի մեր վրանն ու հանգստացիր,
Հետո մենք քեզ հետ կը հավիկներ.
Յույց կը տաս դու ուժերդ մեզ,
Լենինն էլ ասում է.— Յիս, ճիշտ է, հոգնել եմ,
Բայց ուժս կը հերքի ձեզ հարվածելու:

1 Аршаруни, հ. ա., յերես 11—12:

Հայացքը նետ, բերանը ծռեց,
Ողապարանը պցեց յերեքի վրա,
Կապոտեց ու պցեց յերախը ծովի:
Կացին նետեց, յերկախն կխեց,
Յեվ մեկը դեռ գետին չէր գլորվել,
Նրկակով ծակեց քուները նրա]:

Լենինը հաղթում է ամեն դույնի ու տեսքի թշնամիներին.
սպանում է մասսաներին կողոպտող ազա՛ն վաճառականներին,
կողոպտում հետ է խլում է բաժանում չքավորներին, ապա տե-
նելով, վոր բոլոր հարստահարողները վերացել են, խալ «չարքերը»
չքացել, հանգիստ մեռնում եւ Յերկնքում ցուրում է մի նոր վառ
աստղ—Լենինի աստղը: Ծերուկ ոստյակը պատմելով այս բոլորը,
վերջացնում է իր խոսքը հետեյալ բարեմաղթությունով.

„И целью всех своих стремлений
Я вижу то, Хасаваню (мой сын),
Что станешь ты таким, как Ленин,
И в небе дашь свою звезду“.¹

[Յեվ նույնատիպը քո բոլոր ձգտումների
Տեսնում եմ յիս այն, խասավանդու (իմ վորդի),
Վոր դու Լենինի պես մի մարդ կը դառնաս
Յեվ յերկնքում քո աստղը կ'ունենաս]:

Այսպիսով Լենինն ընդամենը մի տասնամյակի ընթացքում
դարձել է հյուսիսային այդ փոքրիկ ժողովրդի կյանքում, նրա
հոգեւոր աշխարհում այն գերազույն հերոսը, վորին պետք է նման-
վի, վորի շավղով պիտի գնա յուրաքանչյուր ոստյակ, յեթե նա
ուզում է անմահության հասնել, իր «վառ աստղն ունենալ յերկն-
քում»: Լենինն ոստյակների իրեկալն եւ նա բռնում է նախկին հե-
րոսների, կիսաստղածների տեղը:

Ահա մի յերգ ետ «Դեհկան և Լենին» այդ յերգի վերնագիրն
է: Գրի յե առնված 1925 թ. հունիսին, Կարա-Պուրպա զըշաղում:

¹ Аршаруни, հ. ա., յերես 12:

Այստեղ Լենինը վոչ միայն չքավոր դեհկանների, ընչադուրկ աշ-
խատավորության պաշտպանն է ընդդէմ շահագործողներին, այլ
նրա պատրաստակամ ոգնական ու արագհաս և հմուտ բժիշկը:

„Если Ленин видел, что на дехкана напал грабитель,
То Ленин брался за меч
И защищал дехкана, не жалея собственной жизни.
Если Ленин видел, что у дехкана заболело дитя,
То он сам брался за лекарство
И спасал отцу ребенка.
Если Ленин видел, что у дехкана тяжелая работа,
С которой трудно справиться одному,
То он брался за кетмень и помогал дехкану в работе
Таких, как он, никогда не было нигде,
Таких великих и простых,
Занимающих самое высокое положение
И не гнушающихся сесть за один стол с бедняками.
Поэтому дехкане полюбили Ленина
И реки слез пролила после его смерти“.¹

[Յեթե Լենինը տեսնում եր, վոր դեհկանի վրա հարձակվել է
Թալանչին,

Նա իսկույն իր ձեռքն եր առնում թուրը
Յեվ պաշտպանում եր դեհկանին, չխնայելով իր կյանքը:
Յեթե Լենինը տեսնում եր, վոր դեհկանի յերեխան հիվանդ է,
Նա ինքն եր վերցնում դեղը
Յեվ փրկում եր յերեխային հոր համար:
Յեթե Լենինը տեսնում եր, վոր դեհկանի աշխատանքը ծանր է,
Վոր մեն-մենակ նա չի կարող գլուխ բերել,
Նա իսկույն վերցնում եր բրկն և ոգնում դեհկանին:
Նրա նմանը չի յեղել վոչ մի տեղ և յերեքե,
Այդքան մեծ և այդքան պարզ ու հասարակ,
Վորն այդքան բարձր դիրք ուներ

¹ Л. Соловьев, հիշ. աշխ., յերես 18, 85—86:

Յեւ չեմ զգում չքավորի հետ սեղան նստել:
Դրա համար դեհկանները սիրեցին Լենինին
Յեւ արցունքի գետեր հոսեցին նրա մահից հետո):

Դեհկանի սայլը կտրվել է. սայլապանը ջինսում է ու յեր-
գում:

„Мне никто не поможет.

Но если бы со мной ехал Ленин,

Он помог бы мне и сделал бы арбу лучше новой,

Потому что он все умел делать“.¹

[Ինձ վոչոր չի ոգնիլ:

Բայց յեթե հետո Լենինը լինեմ,

Նա կ'ոգնեմ ինձ և ինձ համար նորից ել լավ սայլ կը շինեմ:

Վորովհետեւ նա կարողանում եմ ամեն ինչ անել]:

Լենինն ամենակարող է և ամենազետեւ Նա է՝ իսկական խաշ-
նարած է, և՛ դաշտերն հերկող դեհկան, և՛ անվախ վորսորդ ու
ձկնորս, մի խոսքով՝ Խորհրդային Արեւելքի ժողովուրդների պատ-
կերացման մեջ ամեն ինչ, առանց վորի չէ կարելի յերեակայել:
աշխատավորության բարորությունը:

„Ленин, Ленин... Мы без тебя,

Как рой пчел без матки“.²

[Լենին, Լենին... Առանց քեզ մենք,

Առանց պարամայրի մեղուներ ենք]:

Գլխավորելով աշխատավոր դուշտացության ազատագրական.
պայքարը՝ նա անարկու ձայնով անհաշտ կովի յե կողում բնչա-
ղուրկ մասսաներին, վորպես «մարդտեր», կյանքի, պայքարի, խա-
ղաղ աշխատանքի ու բախտավորության պատգամներ և ապրի-
ոհահործման դաժան լծի տակ տառապող մարդկությանը:

¹ А. Соловьев, հիշ. աշխ., յերես 94:

² А. Соловьев, հիշ. աշխ., յերես 93:

„Люди, разогните спины!

Люди, откройте уши!

Слушайте мое слово!

И страшно было слово пророка для богачей,

Но радостно было оно для бедных:

—Смерть хозяевам вашим!

Вам их халаты!

Вам их кибитки!

Вам их хлеб!

Не будет это против закона,

Ибо вашими руками заработано это!“¹

[Մարդիկ, ուղղեցե՛ք ձեր թիկունքը,

Մարդիկ, բացե՛ք ձեր ականջները:

Լսեցե՛ք իմ խոսքը:

Յեւ սարսափելի յեր մարդարեւի խոսքը հարուստների
համար:

Բայց ուրախալի յեր այն չքավորները համար:

—Մահ ձեր տերերին:

Նրանց խալաթները ձեզ:

Նրանց վաչերը ձեզ:

Նրանց հացը ձեզ:

Յեւ դա որենքին հակառակ չի լինի,

Վորովհետեւ այդ ամենը ձեր ձեռքերով է աշխատած]:

Պայքարի ու վերկուծյան ուղին պատգամող այդ նոր «մար-
դաբն»—Լենինը՝ միայն քարոզիչ չէ, միայն խոսքի հերոս չէ, այլ
դերազանցապես գործի մարդ, վորովհետեւ նա ինքն է իր պատ-
գամները կենսագործում: Նա մարտի յե յելնում չտեսնված հղո-
րությամբ, դերմարդկային խիզախությամբ:

„Огнем и мечом прошел пророк по полмиру,
И оставил за собою разоренные пепелища богачей;
И вел бедняков вперед и вперед,

¹ Անդ. յերես 76:

Огненной рукой показывая на восток...
И они дошли до конца и нашли
Царство без царя, где была свобода
И где царем были—законы Ленина¹.

[Հրով ու սրով անցավ մարդաբն աշխարհի կեսը,
Յեվ իր յետեր թողեց հարուստների ավերված ոջախները.
Յեվ նա առաջնորդում էր չքավորներին դեպի առաջ,
Հուր ձեռքով ցույց տալով դեպի արևելք...
Յեվ նրանք գնացին մինչև վերջը և դտան
Անթաղավոր մի թաղավորություն, ուր աղատ էր,
Յեվ վորտեղ լինին որենքներն էյին թաղավորում]:

Իր իմաստուն կյանքով ու հաղթական դործով անհաշտ դա-
սակարգային պայքարի փայլուն որինակը ցույց տալուց հետո՝ նա
անհայտանում է կամ մեռնում: Յերկրորդ դեպքում՝ նա կտակում
է չվոհնչացնել իր մարմինը, այլ անաղարտ պահել, աչքի ընկնող
մի բարձրության վրա դնել, միշտ այցել դալ, վորովհետև՝

„В теле,—сказал он,—частица моего духа...
И если кто сробеет в великой борьбе,
Пусть подойдет ближе к моему телу;
И опять гневом запыхает сердце его,
И преисполнится он смелости,
И сильным будет дух его,
И опять он пойдет на борьбу,
Храня в памяти мои огненные заветы.
И уши его в бою будут слышать
Мои призывные слова“.

[Մարմնիս մեջ,—ասաց նա,—իմ վորու մասնիկը կա.
Յեթե մեկը վհատվի մեծ կռվում,
Թող մոտենա իմ մարմնին.

¹ Անդ, յերես 77:

² Անդ, յերես 78:

Յեվ նորից նրա սիրտը կը վառվի դայրույթով,
Յեվ կը լցվի նա խիզախությամբ,
Յեվ հզոր կը դառնա նրա վոգին,
Յեվ նորից նա կը դնա կռվի,
Պահպանելով իր հիշողություն մեջ իմ պատգամները
ըոցեղեն.

Յեվ կռվի մեջ նրա ակաջները կը լսեն
Իմ խոսքերը մարտակոչ]:

Ֆերգանի գեղջուկը չի հավատում, վոր լենինը վախճանվել է-
նա չի հաշտվում այն մտքի հետ, վոր լենինի նման մի հերոս կա-
րող է ընդմիշտ հեռանալ աշխատավորությունից, կարող է մեռ-
նել: Վեչ, նրա անհետանալը ժամանակավոր բնույթ է կրում: Լե-
նինի «մահը», նրա կարծիքով, սոսկ մի դատարկ բառ է լենինը
մահ չունի, լենինը հավիտենական է: Ավարտելով իր «սուրբ դոր-
ծը», նա ժամանակավորապես անջատվել է իր սրբելի աշխատավո-
րությունից և հանգստանում է «լուսնի թան աշխարհում»:

„—Но зорко смотрит на землю и в мысли врагов—
Не начинается ли снова горе и рабство.
И если враги снова возьмут верх,—
Опять придет он, пламенный и сильный,
На этот раз еще более гневный и беспощадный,
И снова пойдут за ним миллионы,
Сотрут с лица земли все
И снова все построят.
И будет мир светел и счастлив“.

կամ

„И если кто обидет бедного дехкана,
То он встанет и железной рукой схватит обидчика,
И будет с ним жесток, как тигр“.

Ինչևէ: Վորովհետև՝

¹ Անդ, յերես 64:

„Ленин любит правду,
Ленин любит бедняков,
Ленин дал им власть и свободу,
Ленин утер слезы женщин,
Ленин, как солнце, обогрел землю“.¹

[Բայց սուր աչքով դիտում ե նա յերկրին ու
Թշնամիներն մաքերը,

Չի սկսվում արդյոք նորից վիշտն ու ստրկությունը
Յեվ յեթե Թշնամիները հաղթեն նորից,—

Կրկին կը դա նա, բոցավառ և հզոր,

Այս անգամ ավելի ցասկոտ և ավելի անողորմ:

Յեվ նրա յետեից կը դնան նորից միլիոնները,

Կը սրբեն յերկրի յերեսից ամեն ինչ:

Յեվ նորից կը շինեն ամեն ինչ:

Յեվ աշխարհը կը դառնա լուսավոր ու բախտավոր
կամ՝

[Յեվ յեթե մեկը նեղացնի խեղճ գեհկանին,

Նա վոտքի կ'եննի և յերկաթի բաղկով նեղչին կը բռնի,
Յեվ նրա հետ վազքի պես դաժան կը լինի],

Ինչո՞ւ Վորովհետե՞

[Լենինը սիրում ե ճշմարտություն.

Լենինը սիրում ե չքավորներին.

Լենինը տվեց նրանց իշխանություն և ազատություն.

Լենինը սրբեց արքունիքները կանանց.

Լենինը, վորպես արև, տաքացրեց յերկիրը]:

Լուսնի մոտ յաշխարհում, գեհկանի պատկերացրած «դրախտում» Լենինը չի մոռանում յերկրի ու յերկրագործի կյանքը: Նա այստեղ ել չի կարողանում անտարբեր ակնաստուի դերում մնալ, այլ շարունակում ե յերկրում սկսած գործը, իր սիրած պայքարն ընդդեմ շահագործողների: Նա մաքրում ե «դրախտը» շահագործողների, հարուստների հողիներից:

¹ Անդ, յերես 88:

Ահա մի շարք պատկերներ Լենինի գործողություններից:
Լավում ե վորոտի ձայնը, զրբնըզը համարում ե այն Լենինի
ահեղ ձայնի արձագանք. փայլատակում ե կայծակը,—

„Это молния из глаз Ленина,
Выгоняющего из рая души богачей.
Сейчас в рай большой шум—
Ленин бьет всех палкой!“¹

[Այդ կայծակը Լենինի աչքերիցն ե,
Վոր դուրս ե քշում դրախտից հարուստների հողիները:
Իրախտում հիմա մեծ աղմուկ ե,—
Այդ Լենինն ե դավադանով ծեծում բոլորին]:

Լենինը դեռ վերադառնալու յե, յերբ պատեն ժամը հասնի, յերբ մասսաները—շահագործվող ժողովուրդը նրա ներկայության անհրաժեշտությունը զգա, յերբ նորից բարձրացնի ընդդեմ շահագործողների պատերազմի զրոգակը: Այս միևնույն հավատքը ղոյություն ունի շատ ժողովուրդների առասպելները և վիպերի մեջ լուսավոր հերոսների մասին: Այս հավատքն ե, վոր մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը վողեորել և սրտապնդել ե կապալներին, Ուրալի ու Վոլգայի աշխատավորներին, յերբ նրանք որ ավուր սպասում եյին Յեմելյան Պուդգաչին և Ստենկա Ռազինին, վորոնք դուրս պիտի դային իրենց քարայրից և վերկուլթյուն բերեյին աշխատավորությանը²: Յեվ պատահական չեն այն յերդերը, վորոնց մեջ Լենինը կերպարանափոխված Պուդգաչեվը կամ Ռազինն ե, վոր յեկել ե շարունակելու և ավարտելու նրանց սկսած գործը:

Ինչպես ականում ենք՝ «Լենինյան ֆուկլորը», մասնավորապես նրա վերադառնալու և վերադարձին հատվածը, գերազանցապես դուրա-յական ստեղծագործություն ե:

¹ Անդ, յերես 94:

² Հմմտ. սեր ժող. վեպի Պատիկ Մհերի հետ:

Լենինյան ֆուկլորային ցիկլի հիմնական և բնորոշ գծերից մեկն էլ նրա կրոնական յերանդավորումն է:

Նախահեղափոխական Ռուսաստանի նահապետական և կիսանահապետական ժողովուրդները և ցեղերը կյանքում կրոնը հիմնական դործոններից մեկն էր: Կրոնով էր աղքատը զբաղված, նրանց ու կացը, կրոնով էր սրբադրվում ամբողջ տնտեսական կյանքն ու սրբաբարձր Յուրաքանչյուր տնտեսական-սոցիալական յերեույթ սկսվում էր, ղեկավարվում և ավարտվում կրոնական ծիսակատարությամբ՝ աղոթքով ու արարողությամբ: Կրոնը, կրոնական նախապաշարունակներն իրենց ուժեղ կնիքն էին դրել այդ ժողովուրդների ամբողջ մտավոր կյանքի վրա, յերանդավորել էին նրանց վերնաշերտային կարգի բոլոր յերեույթները:

Կրոնը դադարները, արամադրությունների և գործողությունների շատ թե քիչ կառուցիկ մի սխեմա էր Գաղափարները կազմում են միթոլոգիա (առասպելաբանություն), արամադրությունները՝ կրոնական ղեացմունք, գործողությունները՝ պաշտամունք, — ասում է Գ. Վ. Պրիսանովը:

Տիրող դասակարգերը շատ լավ են բմբունել այդ նրանք հաճախ կրոնական ղեացմունքներից ղուրկ լինելով հանդերձ՝ ողտագործել են կրոնն էլ ավելի շահագործելու, էլ ավելի ամբացնելու աշխատավորության կապանքները:

Պրոլետարիատը կրոն չունի: Նա կտրականապես մխտում է, բացասում այդ սեակցիոն դադափարախոսությունը: Նա կարիք չունի «աստված» դադափարի, վորը նրան պիտի ողնի, մխիթարի և սփոփի: Նա ինքը տեր կը դառնա արտադրության բոլոր պրո-

ցեսներին, կը նվաճի բնությունն և իր անմիջական ղեկավարությունը կ'ենթարկի բոլոր հասարակական ուժերն ու կը ստեղծի յերկրիս վրա մարդուն վայելի, կրոնական, «աստվածային խավարից» ազատ մի նոր կյանք, յերազական «յերկնային դրախտ»՝ փոխարեն՝ յերկրային, նյութական իսկական դրախտ: Առասպելաբանությունն փոխարեն՝ ճշգրիտ գիտություն, կրոնական ղեացմունքներն և արամադրությունն փոխարեն՝ դասակարգային վառ ղիտակցություն, պաշտամունքը փոխարեն՝ հեղափոխական գործելակերպ, — ասա սրանք են կազմում պրոլետարիատի դադափարախոսությունը, հիմնական սյունները:

Սակայն ինչ ենք տեսնում Հոկտեմբերյան հեղափոխություն և նրա առաջնորդ Լենինին նվիրված ֆուկլորի մեջ:

Այստեղ հեղափոխական նոր դադափարները միատեղվել են հին, նախահեղափոխական հակացողություններին հետ, նոր պայքարն արտահայտվել է հին, կրոնական մտապատկերներով, առասպելաբանության մեջ հնուց ի վեր ստեղծված մտապատկերներով:

Խորհրդային Արեւելքի ժողովուրդների ֆուկլորի մեջ Լենինը «խալիֆա» յե պատկերացված, «ալլահի մեծ մարգարե, բնարյալը», Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը — «բոլոր բայրամ», լենինյան բոլշևիկյան հին գվարդիան՝ «մուրիդներ» և այլն:

Լենինը տաջիկները և ուզբեկները նոր առասպելների և ղրույցների կենտրոնական հերոսը հանդիսանալով՝ հակաղրվում է նրանց վկաշխարհի հին ներկայացուցիչներին, դարերը ընթացքում կիսատավածների շարքը դասված հերոսներին՝ Ալուն (ուզբեկները ահարկու փահլիսան), ահեղ Թամուրին ու Չինգիզիսանին, հեքային դարձած Իսքանդարին (Աղեքսանդր Մակեդոնացի) ուսա Նիկոլային (Նիկոլայ Ա արյունարբու ցարին) և ուրիշներին: Լենինն իր դադափարներով, իր գործով, իր պայքարով նախկին հերոսները ամենացայտուն հակապատկերն է:

Ահա թե ինչ են լիբում Լենինի մասին Ֆեբրուարի դեհկանները:

„Он снова посеял свет там, где Николай сделал мрак.
Он смел пепел с пустынь, обеспокоенных Тамерланом.
Он построил города, разрушенные Чингиз-ханом...
Воины: Тамерлан, Чингиз-хан, Искандер и Николай,
Если видели свет,—делали мрак;
Если видели сад,—делали пустыню;
Если видели жизнь,—делали смерть...
Ленин, если видел мрак,—делал свет;
Из пустыни делал сад, из смерти—жизнь,
И был он могучее всех этих воинов, соединенных в одно,
Потому что один, в восемь лет, построил,
Что они разрушали тысячу лет“...¹

Նա նորից լույս սփռեց այնտեղ, վորտեղ Նիկոլայը խավար էր
զարծրել.
Նա ավելց լենգթամուրի կողմից անբերրի դարձրած անապատները
մոխրերը.
Նա ջինեց Չինգիզի խանի կողմից ավերված քաղաքներն
Ռազմիկներ՝ լենգթամուրը, Չինգիզ-խանը, Իսկանդարն ու
Նիկոլայը՝

Յեթե լույս ելին տեսնում,—խավար ելին դարձնում.
Յեթե կյանք ելին տեսնում,—մահ ելին դարձնում...
Լենինը յեթե խավար էր տեսնում,—լույս էր սփռում.
Անապատը դարձնում էր այգեստան, մահը՝ կյանք:
Յեկո՛ւն ավելի հզոր էր այդ բոլոր ռազմիկներից միասին վերցրած,
Վորովհետեւ նա մենակ կառուցեց ութ տարում այն ամենը,
Ինչ վոր նրանք ավերում էին հազար տարի շարունակ):

Վերջապես Լենինը ավանդ ընտրյալ Մահամադից սերած Խու-
դոյ-Բոլայի ժառանգորդ այն հերոսն է, վոր անհաշտ կռիվ մղելով
ջեթանին և նրա ծնունդ նենդ ու խարդախ Քուչուկ-Ադամի դեմ,
սպանում և մարդկություն—ասմիկ՝ ժողովրդի այդ զույգ թշնա-
միներին, ազատում և նրանցից առաջնորդական «ոկ-տաղը» (սով-

Անդ, յերես 740

տակ քարը), «կըզրլ տաղը» (կարմիր քարը) և Մահամադին նվի-
րած ավանդ ժառանգին, և այս կախարդական իրերի մ.ջոցով
վրկում դեհկան ժողովրդին Այս առաջնորդական կով, մեջ Լենինը
մենակ չե. նրան ողնության և հասնում է՝ բնությունը, և՛ տարեր-
քը, և՛ կենդանական աշխարհը:

Այս գեղեցիկ առաջնորդից բերնը մի հատված:

„Гремел гром. Горы кидали камнями направо и налево,
надеясь хоть случайно задеть Кучук-Адама. Молнии сыпа-
лись дождем, но Кучук-Адам спрятался за спину Ленина и
был неуязвим.“

Изнемогал уже Ленин в тяжелой, неравной борьбе, и пот
крупными каплями капал с его лба.

И одна капля случайно упала на руку Кучук-Адама и
прожгла его руку насквозь. Взмахнул от боли рукой Кучук-
Адам, кольцо слетело с его руки, и стал он видимым.

Обратили на него ярость свою горы и тучи, били его
каменьями, жгли молниями, и пал Кучук-Адам погребенный под
скалами.

Снял с Кучук-Адама Ленин пояс богатыря Али, достал
кизыл-таш и ок-таш и пошел по горам освобождать землю.

Горы давали тень ему от зноя, и солнце умерило пыл свой
и не накаляло камней, чтобы не жгли они ноги Ленина.
Когда он хотел пить—небо проливало дождь; когда он хотел
есть—барсуки приносили ему пищу и джейраны давали ему
молоко.

Так шел он пять дней и остановился поспать в одном
ущелье.

Когда он заснул, очнулся Кучук-Адам, лежавший у ручья,
и, собрав стаю демонов, обманул бдительность гор и пошел
убивать Ленина.

Горы не заметили его. Он пронесся над горами. Небо
спало и не заметило его. Но заметил его маленький воробей.

Он напряг всю силу своих слабых крыльев и полетел к Ленину быстрее ветра предупредить его об опасности.

Он прилетел раньше Кучук-Адама, предупредил Ленина — и упал мертвым.

Ленин разбудил горы, натер меч свой поясом Али, и стал меч тяжелым и огненным, а когда налетела на него черная стая, то горы сдвинулись и образовали крышу, и некуда было бежать демонам, а огненный меч разил их и жег.

Пали все демоны в этом ущелье, а Кучук-Адам, превратившись в червяка, прополз в щель между гор и убежал от гнева Ленина.

Когда утром взошло солнце и растопило мрак в ущелье, нашел Ленин среди трупов демонов труп маленького воробья, зарыл его в землю и, поцеловав могилу, сказал горам:

— Воздвигните над телом его гробницу великую и великодушную, ибо мало было тело его, но велик дух, и жизнь свою он отдал за общее счастье.

Сдвинулись горы над могилой воробья, и ушла гробница, равной которой не было ни у кого, вершиной за облака и рассказала тучам о смерти воробья.

Тучи, собравшись около вершины, слушали и плакали, что умер в маленьком теле великий и сильный дух...¹

[Ամպը գոռում էր: Լեռները քարեր էլ չէին նկատում աջ ու ձախ, վոր մի կերպ զարկեն Բուշուք-Աղամին: Կայծակներն անձրևի պես թափվում էին, բայց Բուշուք-Աղամը պահ էր մտել Լենինի թիկունքում և անխոցելի լիք:

Լենինն արդեն թուլանում էր ծանր և անհավասար կռվում: Նրա ճակատից քրտինքը խոշոր կաթիլներով թափվում էր ցած: Պատահաբար մի կաթիլ ընկավ Բուշուք-Աղամի ձեռքի վրա և այրեց նրա ձեռքը: Թափ տվեց ցավից Բուշուք-Աղամն իր ձեռքը և մատանին վայր ընկավ նրա ձեռքից, և նա դարձավ տեսանելի:

¹Անդ, լեռն 43—45:

Լեռներն ու ամպերը թափեցին նրա վրա իրենց զայրույթը: քարահար արևն նրան, այրեցին կայծակներով, և ընկավ Բուշուք-Աղամը, և թաղվեց ժայռերի տակ:

Արձակեց Լենինը Բուշուք-Աղամից փաշլեվան Ալու գոտին, հանեց կրզըլ-տաշն ու ող-տաշը, և անցավ, դնաց լեռներով աղու-տաղրելու յերկրը:

Լեռները ստվերով պաշտպանում էին նրան տաղից: արելը մեղմել էր իր ուժը և չէր շիկացնում քարերը, վորպեսզի չայրվեն Լենինի վոտերը:

Յերը նա ծարավ էր զգում, յերկինքն անձրև էր թափում: յերը նա քաղց էր զգում, գորշովները կիրակուր էլ չէին բերում և ջեյրանները կաթ էլ չէին տալիս:

Յեի այսպես նա գնում էր հինգ որ ու գիշեր, և կանգ առավ նա մի ձորում, վոր քնի:

Յերը նա ջուռ մտավ, դարթնեց Բուշուք-Աղամն, վոր պառկած էր առվի ափին, և հավաքեց դեերի վոճմակը, խաբեց լեռները: գգոնուլթյունը և գնաց Լենինին սպանելու:

Լեռները չնկատեցին նրան. նա թռավ, անցավ լեռներով: Յեր-կինքը քնած էր և չնկատեց նրան: Բայց նկատեց նրան փոքրիկ ծիաբ: Նա լարեց իր թույլ թևիկերի ամբողջ ուժը և քամուց անցավ թռավ Լենինի մոտ՝ նախադգուշացնելու նրան վտանգի մասին:

Ծիաբ Բուշուք-Աղամից շուտ թռավ, հասավ, նախադգուշաց-րեց Լենինին և անշնչացած ընկավ:

Լենինն արթնացրեց լեռներին, քաշեց, քսեց իր թուրը Ալու գոտուն, և թուրը դարձավ ծանր ու կրակ: Իսկ յերը նրա վրա գոտուն, և թուրը դարձավ ծանր ու կրակ: Իսկ յերը նրա վրա հարձակվեց դեվերի սե վոճմակը, աղա լեռներն իրար մոտեցան և կառուր կաղմեցին: և դեվերը չկարողացան դուրս պրծնել, իսկ հուք-թուրը հարվածում էր նրանց և այլում:

Ընկած բոլոր դեվերն այս ձորում, իսկ Բուշուք-Աղամը ճի-հուք դարձավ, սողաց լեռների մեջ գոյացած ճեղքը և փախավ, ազատվեց Լենինի բարկու թյուռնից:

Յերը առավոտյան արեւը ծագեց և վանեց խավարը ձորում, Լենինը դեվերի դիակների մեջ գտավ փոքրիկ ծախ դիակը, Թա-գեց հողի մեջ, համբուրեց գերեզմանն ու ասաց լեռներին:

— Կտուցեցե՞ք նրա մարմնի վրա մեծ և հոյակապ մի դամբարան, վորովհետև փոքր եր մարմնը նրա, բայց մեծ էր վողին և նա իր կյանքը զոհեց ընդհանուր թախտավորութեան համար:

Մտեցան, միացան լեռները ծախ գերեզմանի վրա, և դամբարանը, վորի նմանն ու հավասարը վողոք հուներ, իր դադաթով ամպերից ել բարձրացավ և պատմեց ամպերին ծախ մահվան մասին: Ամպերը հալաքվեցին նրա դադաթի շուրջը. նրանք լսում էին և լալիս, վոր փոքր մարմնի մեջ մեռավ մեծ ու հզոր վողին...

Լենինն արդարագուստ է, բարեսիրտ և ղթառատ նա վոչ միայն մարդկանց և ոգնում և հողում նրանց յերջանկութեան մասին, այլ խնամոտ վերաբերմունք և հանդես բերում կենդանական ամբողջ աշխարհի հանդեպ: Նրա հոգատար հայացքից չեն վրելում անգամ ուրիշներին զարշանք պատճառող սողուններն ու զետեղները: Դրանք ել իրենց հերթին զգում են, տեսնում են Լենինի ղթառատ վերաբերմունքը և ամեն կերպ աշխատում են նրան ոգնած լինել:

„Вышел из гор Ленин в степи, и мягки были степи под ногами его.

Ядовитые змеи, ящерицы и лягушки уползали с дороги, дабы видом своим не осквернять глаза Ленина, а сами тайком из травы смотрели на него и плакали, что никого не оставил без ласки Ленин, кроме них.

Ленин услышал этот плач и позвал к себе змей, ящериц и лягушек и всех прочих гадов и всех обласкал он, не оставив никого незамеченным.

В счастье распознались по норам гады земли и говорили:

— Вот первый человек, который, видя нас, не хватает камень, а гладит нас и говорит нам ласковые слова“.¹

Դուրս յեկավ Լենինը լեռներից և գնաց տափաստանները, և փափուկ էլին տափաստանները նրա փոքրերի տակ:

Թռչնավոր ոճերը, մողեսներն ու գորտերը նրա ճանապարհից, գուրս էլին սողում, վոր իրենց տեսքով չպզծեն Լենինի աչքերը:

¹ Անդ, յերես 46—47.

բայց իրենք խոտերի միջից ծածուկ նայում էին նրան և լալիս, քանի վոր նա բացի իրենցից վողոքի չթողեց առանց փաղաքանքի:

Լսեց Լենինն այդ լացը և կանչեց իր մոտ ոճերին, մողեսներին ու գորտերին և բոլոր մյուս սողուններին և բոլորին փաղաքեց և վողոքի չթողեց աննկատ:

Ուրախ ու բախտավոր սողացին բոլոր սողուններն իրենց բները: Նրանք ասում էին.

— Ահա առջին մարդը, վորը մեզ տեսնելով իր ձեռքը չի մեկնում քարին, այլ շոյում և մեզ և ասում մեզ փաղաքական խոսքեր:

Ծանր եր Լենինի կռիվը ընդդեմ Բուչուկ-Ադամի, վորովհետև այս վերջինը հաճախ կերպարանափոխվում էր և ամեն անգամ մի նոր կերպարանք ընդունելով՝ վերստին հարձակվում միամիտ և բացճակատ կռիվ Լենինի վրա: Վերջին անգամ այդ «զզվելի հրեշը» — Բուչուկ-Ադամը կնոջ¹ կերպարանք է ընդունում և վորձում է Լենինին սպանել: Սա ազատվում է այս վերջին վտանգից ել, սպանում է հրեշին և ազատում մարդկությունը՝ կերտելով նրա համար նոր յերջանիկ կյանք:

„Однажды пошел Ленин к освобожденным говорить им слова правды; и когда выходил он с собрания, прямо в сердце пустил ему две стрелы, налитанные ядом, Кучук-Адам, превратившийся в женщину.

Но не умер Ленин. Приполз к нему ак-чуальчак (սպիտակ վորդը), раз в сто лет выползающий из земли, и пустил своей слюны в раны Ленина.

Ленин выздоровел, а женщину-Кучук-Адама совет освобожденных приговорил к смерти.

Но не испугался Кучук-Адам. Он знал, что ничто не может убить его, кроме яда ок-илена. И думал он: „Притворюсь я мертвым, а после незаметно убью Ленина.“

¹ Թոսքն, անշուշտ, ետեղական հակահեղափոխության գործիք Կապլանի մասին է:

Но приполз в совет ок-илен и своим ядом напитаа стрелы. Поразили те стрелы прямо в сердце Кучук-Адама, и от его тела распространился смрадный дым.¹

Լենինն ավարտում է իր մեծ գործը: Այժմ նա առանձնանում է և սկսում գրել բաղձաթիվ գրքեր բոլոր ժողովուրդների մասին: Գրում է նաև մի մեծ գիրք, փորձ սկսվում է հետևյալ «փոսկր խոսքերով»:

„Не жалейте жизни своей для счастья народа, как не жалел ее я!“

[Մի խնայիք ձեր կյանքը ժողովրդի բախտավորության համար, ինչպես յես չեմ խնայել այն]:

Այս վերջին պարտքն էլ կատարելուց հետո՝ Լենինը հանդիսաբարձով մեռնում է: Նրա մահը վորում է փոշ միայն մարդկությանը, այլև ամբողջ տիեզերքը:

...„И мы оплакивали его, и горы... лили слезы о нем, и вздыхало небо о нем громами.

...И плакали змеи, ящерицы и лягушки плачем великим и скорбным о человеке, который один из всех приласкал их и написал о них в своей книге:

„Не трогайте гадов земных, и они не тронут вас. И они живут и хотят счастья“.²

[Յեվ մենք վորդացինք նրան, և՛ լեռներն արցունք ելին թափում, և՛ հառաչում եր յերկինքը վորտաներով:

Յեվ ոձերը, մողեսները, գորտերը մեծապես և հառաչալի վորում ելին այն միակ մարդուն, վոր նրանց փաղաքշել է և նրանց մասին իր գրքում գրել:

«Ձեռ միք տա յերկրի սողուններին, և նրանք ձեռ չեն տալ ձեզ: Նրանք ել են ապրում և բախտավորություն են ուզում»]:

¹ Անդ, յերես 52:

² Անդ, յերես 53:

Ահա այսպես և բեկվել Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը, պրոլետարական հեղափոխությունը և նրա հանձարեղ առաջնորդը՝ Լենինը կյանքն ու գործը խորհրդային Արևելքի և Հյուսիսի ժողովուրդների անդիր ստեղծագործության—Ֆոկլորի մեջ: Ահա այսպես են «վերապրում իրենց անցած պատմություններն յերևակայության մեջ» (Կ. Մարքս) այդ ժողովուրդները:

Այլ կերպ էլ չեմ կարող լինել:

Մեծ Հոկտեմբերից անմիջապես հետո, ընդամենը մի տասնամյակի ընթացքում որ ավուր ծավալվող դասակարգային սուր կռիվը դեռ ասիական տնտեսության ձևերը վոչ վերջնականապես հաղթահարած խորհրդային Արևելքի և Հյուսիսի զանազան մարզերում, վորտեղ հազարավոր կելումներն իրա «Երիմուր յուլի» (յերկաթուղու) մասին հեռավոր գաղափար, պատկերացում անգամ չունեին, վորտեղ դեռ չէր լսվել հսկա գործարանների շէակների ձայնը, վորտեղ սոցիալիստական հասարակարգը կերտող և գլխավորող արդյունաբերական պրոլետարատը դեռ անըմբռնելի և աներևակայելի սոցիալական մի կատեգորիա չէր, իսկ՝ գիր ու գրականությունը կամ գոյություն չունեի, կամ չնչին փոքրամասնության սեփականություն էր համարվում,—ահա այստեղ դասակարգային կռիվը և նրա պատկերավորումն ու նկարագրությունը պեճ և անհրաժեշտաբար հիմք ընդունել տեղական միջոցառում, այսինքն՝ «Բնութ, ունեն և հասարակական ձևերը, վորոնք անգիտակցական յեղանակով մշակված են արդեն ժողովրդի յերկապայության միջոցով»:

¹ Կարլ Մարքս, Բաղադրատնտեսության քննադատության շուրջը, գերմ. թարգմ. Թ. Ավգուստիյան, խմբ. Մ. Կասյան, Ֆերեյան 1932, յեր. 57:

Ներածութեան ծավալը թույլ չի տալիս մեզ ավելի մանրամասնելու Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան և Լենինի անձնական բարեմասնութունները առանձնահատկութիւնները վերլուծութիւնը՝ ըստ խորհրդային ֆոլկլորի։ Այստեղ նշեցինք միայն Լենինի անձը ու գործը հետ կապված մի քանի հիմնական դժերը Լենինի հմայքն ու թողած անջնջելի տպավորութիւնը նրա մասին յերգող ու պատմող ժողովրդական զանգվածները յերեւելայութեան մեջ շատ ավելի բաղմակողմանի յե և վառ։ Բավականապէս չէր յայտնուի և ամփոփենք Լենինի բարեմասնութիւնները նկարագրեն ըստ Խորհրդային Արեւելի ֆոլկլորի։

1. Լենինը իմաստուն է։ Նա խորն ու հմտորեն ուսումնասիրել է անխտիր բոլոր դիտութիւններն ու արհեստները, անգամ բնութեան լեզուն, նպատակ ունենալով ողնելու միայն ու միայն տանջված մարդկութեանը։ Նա մասսաների բարեւոքութիւնն է։

2. Լենինը հրաշագործ ուժի տեր է։ Նա բաց ձակաւոր է պայքարում թշնամիների դեմ, սակայն, յերբ նա տեսնում է, վոր նենդ թշնամիները ժողովրդին ճնշելու և շահագործելու համար գիւժում են խարդախութեան, ինքն ել նրանց խարդախութեանը հակադրում է իր իմաստութիւնը, «խորամանկութիւնը» և կարողանում է տապալել նրանց։

3. Լենինը բարեխիղճ է, զգայուն և մասսաների մասին հոգատար։ Չբավորների դժբախտութիւնը մեծ ցավ է պատճառում նրան, նրա սիրտը ճնշվում է կարեկցանքից և լցվում վրեժի ու «արդար դատաստանի» զգացմունքով։ Նա չբավորների պաշտպանն է, վորովհետեւ

«Ленин сам-бедняк, но родился он
От месяца и звезды и от них получил силу».

[Լենինն ինքը չբավոր է, բայց ծնվել է նա
Լուսնից և աստղից և նրանցից է ստացել իր ուժը]։

Նրա անունից սարսափում են հարուստները։

4. Լենինը բնավորութեամբ և ապրելակերպով վերին աստիճանի համեստ է յեղել։ Նստել ու վեր և կացել ամենաչքավորների

հետ և միշտ խուսափել է մատուցած պատվից ու հարգանքից։ Նա ձգտել է մեծ հանդեսներից հեռու մնալ։ Միշտ դադարել յե յեւրեպից մասսաների մեջ, բայց հենց վոր ճանաչել են նրան ու ցանկացել մեծարել, ծածուկ անհայտացել է։

5. Լենինը յերեւելային մեծագուշտ պաշտպանն է։ Նա սիրում էր նրանց հոր պէս։ Ամբողջ իր կյանքը նվիրել է մանուկներին և մահամերձ կտակել։

„Берегите бедняков и детей“.

[Պահպանեցեք չքավորներին և յերեւելայիններին]։

6. Լենինն արդարադատ է։ Նա խիստ է և պահանջլիկ թե իր և թե ուրիշների նկատմամբ։ Կողմնապահութիւնն նա չդիտել։ Նա պատրաստ է գործի հաջողութեան համար անգամ ամենախիստ պատժի յենթարկել իր ամենամտերիմ, հարազատ բարեկամին և ընկերոջը։

„Пощеловал тут Ленин друга-то (иша կոմիսարին), попросился с ним, отвернулся и велел расстрелять его. Вот он, Ленин-то, какой... Справедливость любил...“ Կամ՝ „И слова его (Ленина) были справедливы. И от справедливости посохшее дерево дало плоды“, — յերգում է ուղբիկը։

[Համբուրեց Լենինն իր ընկերոջը (իմա կոմիսարին), հրաժեշտ տվեց նրան, շուտ յեկավ և հրամայեց դնդախաշարել նրան։ Ահա թե երբ Լենինն ինչպիսի մարդ էր։ Սիրում էր արդարութիւնը... Կամ՝ «Յեկ նրա խոսքերն արդար էլին։ Յեկ արդարութիւնից չորացած ծառը պտուղ տվեց», — յերգում է ուղբիկը]։

7. Լենինը մասսաների ազատագրութեան եմբլիմն է, մասսաների բախտավորութեան սիմբոլը։ Նրա աշխարհ դալով՝ աշխարհում հաստատվելն խաղաղութիւնն ու բախտավորութիւնը։ Նա պայքարը մղում էր միայն աշխատավոր ժողովրդի բախտավորութեան համար։

1 А. В. Пясковский, Ленин в русской народной сказке и восточной легенде, „Молодая гвардия“, 1930, յերես 15։

„Когда трясется земля, вы говорите: — землетрясение Нет. Это Ленин раскидывает каменные глыбы, ищет счастье: и правду; и когда он найдет их, настанет четвертый миг счастья“¹.

[Յերբ յերկիրը շարժվում է, դուք ասում եք՝ յերկրաշարժ է: Վոչ Այդ Լենինն է դեռ ու դեն շարժումը քարակոշտերը. նա բախտավորութիւն է արդարութիւն է փնտռում: Յե՛վ յերբ դանի, այն ժամանակ ի՞նչ հասնի բախտավորութեան չորրորդ փայլկայանը (Ուղբեկական դրույց)]:

Լենինը քանդում, հիմնահատակ է անում հին, դժբախտ աշխարհը և հնի փոխարեն կառուցում է նորը՝

„И сделал страну счастливой,
И дал заветы сделать всех счастливыми
В освобожденных им землях“.²

[Յե՛վ յերկիրը դարձրեց բախտավոր,
Յե՛վ պատգամներ տվեց բախտավոր դարձնելու բոլորին:
Իբր աղաապրած յերկրներում]:

Լենինը հավասարութեան և ժողովուրդների համերաշխութեան հզոր մարդարեն և Լենինի անունը կ'ապրէ, քանի ապրում է «բախտավորութիւն» բառը: Մեկը մյուսի հոմանիշը, մեկը մյուսի նախադրյալն է:

8. Լենինը մարդկային բարեմասնութիւնների մարմնացումն է: Նրա մեջ կենտրոնացած են մարդկային լավագույն զգացմունքներն ու մտորումները, իդէալներն ու իդեալները: Նրա համար ժողովրդական լայն զանդամները սիրում են նրան, համարում են արյունակից, հարազատ ու «անդին»:

„У всех в крови есть капля крови Ленина,
И мы отстоим свою свободу“.

[Բոլորի արյան մեջ կա մի կաթիլ Լենինի արյունից.
Յե՛վ մենք ի՞նչ պաշտպանենք մեր ազատութիւնը]:

¹ А. В. Пясковский, հիշ. աշխ., յերես 9:

² А. Соловьев, հիշ. աշխ., յերես 70:

9. Լենինի հիվանդութիւնն ու մահը մեծ կոկիժ է պատճառում աշխատավոր մտտաներին:

„Как замечательно прямое на север
Течение реки Селенги,
Так печальна болезнь
Учителя СССР Ульянова“.¹

[Վորքան զարմանալի յէ Սելենգա գետի հոսանքը դեպի
հյուսիս,

Այնքան ևլ ցավալի յէ ԽՍՀՄ-ի ուսուցիչ Ուլյանովի
հիվանդութիւնը]:

Նրա մահվան լուրը ծանր է աշխատավորի համար: Նա դառնադին փողբում է Լենինի մահը:

В плоскую, великую Сибирь
Прилетают ведь птицы жарких стран,
Любимый учитель Ленин наш
Ответ свой сказал и скончался.²

[Հարթ ու մեծ Սիբիրը
Տաք յերկրներից դալիս են թռչուններ.
Մեր սիրելի ուսուցիչ Լենինը
Պատասխանն իր տվեց ու մեռավ]:

Սիբիրի աշխատավոր գյուղացին այսպես է փողբում հարազատ և սիրելի Լենինի մահը:

„Ой, да вас всегда вспоминать будем,
Ой, никогда—то да мы не забудим вас...
Ой, вашу смерточку да чижалешеньку,
Ой, вспоминать станим вас на конец жизни...“

¹ „Советский фольклор“, вып. I, Н. Н. Поппе, „К характеристике бурято-монгольской песни послеоктябрьского периода“, յերես 85:

² А. В. Пясковский, հիշ. աշխ., յերես 11:

[Ա՛լա, մենք ձեզ միշտ կը հիշենք.
Ա՛լա, յերբեք մենք ձեզ չենք մոռանալ...
Ա՛լա, ձեր ծանր մահը,
Ա՛լա, կը հիշենք ձեզ մինչև (մեր) կյանքի վերջը]:

Մեծ հեղափոխականի և ուսուցչի մահվան նվիրված յերգերի ջառջակաների և զրույցների մեջ այն հաստատ համոզումն է լսվում, Վոլ Լենինի միայն մարմնին և մեռել, իսկ նրա գործը հավիտենական է, անմահ է: Անդամ այդ յերգերում կապիտալ տակ է առնվում նրա մահվան լուրը: Ինչո՞ւ: Վերոմհետև մասսան համոզված է:

„Пророки не умирают!
Не может умереть сын месяца и звезды,
У которого в жилах не кровь, а огонь.“¹

[Մարգարեները չեն մեռնում:

Չի կարող մեռնել լուսնի և աստղի վորդին,
Վորը յերակներում արյուն չե (հոսում), այլ կրակ]:

Լենինի մարմինն անաղարտ է մնացել, չի նեխվում, մինչդեռ ուրիշները վաղուց վոչնչացած, հող դարձած կը լինեին:

Լենինը հանդիստ քնած է: Մերթ ընդ մերթ աչքերը բաց ե անում և նրանք ուրախությամբ լցվում են, վերոմհետև նրա գործը ջարդանակվում է:

Յեվ վոչ միայն Լենինի գործն և անմահ, այլ նա ինքն ել է անմահ և նա դեռ դալու յե, նա քնից դարձնելու յե...]

„Теперь он зарыт за четыре тысячи верст,
Но глазом нищет землю...
И если кто обидит бедного дехкана,
То он встанет и железной рукой схватит обидчика,
И будет с ним жесток, как тигр“...²

¹ Ա. Соловьев, հիշ. աշխ., յերես 99:

² Անդ., յերես 88:

[Հիմա նա թաղված է (մեզնից) շորս հաղար վերստ հեռու...
Բայց սուր աչքերով դիտում ե յերկրը...
Յեվ յեթե մեկը վրաժուրի խեղճ դեհկանին,
Ապա նա վեր կը կենա և յերկաթե ձեռքերով կը բռնի

վրաժորդին

Յեվ վաղրի նման դաժան կը վարվի նրա հետ]:

Ահա այդպես և հանդես յեկել Վ. Ի. Լենինը թորհրդային Արե-վելքի ժողովուրդների բանավոր ստեղծագործության մեջ:

Նա մի բացառիկ հերոս է, վորին չի կարելի համեմատել վո-չորի և վոչ մի բանի հետ:

„С кем я могу сравнить светильник земли?

Ни с кем! Таких не было!

Таких нет!

Таких не будет!

Не повторяет земля два раза таких людей!“¹

[Ո՞ւմ հետ կարող եմ համեմատել յերկրիս լուսատուն (իմա Լենին):

Վոչորի հետ:

Նմանը չի յեղել:

Նմանը չկա:

Նմանը չի լինելու:

Աղթարհս չի օւնենում յերկու անգամ նման մարդիկ]:

7

Հոկտեմբերի ու Վ. Ի. Լենինի մասին խորհրդային ֆուկլորի մասնավորապես թորհրդային Արեւելքի ֆուկլորի մեջ հյուսած յերգված ու պատմած ստեղծագործութունների հարեանցի վեր-լուծությունը տալուց հետո մի քանի նկատողություն և դիտողու-թյուն ել անենք հայկական նյութերի վերաբերյալ:

¹ Մարգարեներ—Թափառաւորիկ քարոզիչ-ասացողների վոգ-րը Լենինի մահվան մասին, տես Ա. Соловьев, հիշ. աշխ., յերես 115:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը և նրա ծնունդը նույնպես հեղափոխությունը խոր ակոսներ են ձգել հայ աշխատավորի հոգեւոր անդաստանում. հասարակական և տնտեսական սուր շրջադարձ են առաջացրել նաև այդ հիմնական փոփոխությունները, հեղափոխությունը կրողներին և գլխավորողներին վերնադասության աշխարհում: Նախկին «հուսեր» տապալվել են. դարերի ընթացքում վորդեզրած և սերած դրույցն ու ավանդությունը, վնասն ու վնասը, խաղն ու յերդը, առակն ու առածը հետզհետե տնդի յնն տալիս նորին, նոր դադարախախտություններ համեմատված ֆուկլորին: Այսոր արդեն մեր աշխատավորության կենտրոններում՝ գործարանում, հանքերում, համայնական դաշտերում և սոցիալիստական շինարարության մեջ հնչում են նոր յերդեր և խաղեր:

Հայ աշխատավորության հասարակական մտքի զարգացման պատմության ուսումնասիրողը՝ հիմնարկություն, թե անհատ, չի կարող անտարբեր անցնել, աննկատ թողնել հասարակական-քաղաքական մտքի այս բեկումը:

Համապատասխան գիտահետազոտական հիմնարկությունները վերջին 2—3 տարիներին ընթացքում հատուկ ուշադրության են առել խորհրդային ճոր ֆուկլորը. կազմակերպել են անհատական զբանցումներ ու գիտաբանություններ և գրել յեն առել մեծ քանակությամբ ֆուկլորային նյութեր՝ նվիրված Հոկտեմբերյան-նոյեմբերյան հեղափոխությանը, խորհրդային իրավապաշտպան և սոցիալիստական շինարարությանը:

Ցարը հավաքած և դրի առնված հայկական խորհրդային ֆուկլորն ըստ ժանրերի և թեմատիկայի չի տարբերվում Միության այլ ժողովուրդների ֆուկլորային նյութերից: Ակնառու տարբերությունները բխում են գերազանցապես տեղային պայմաններից, տվյալ յերկրի, ներկա զեպքում Հայաստանի, քաղաքական և սոցիալական հարաբերություններից:

Հայկական նյութերի մեծագույն մասը յերդեր ու խաղեր են. ավելի նվազ ներկայացված և եզրկական ժանրը Այս վերջին յերկույթը բնական և և բխում և եզրկական ստեղծագործություն,

այսպես կոչված «ժողովրդական վեպի» և հեքիաթի էությունից: Երկուսը կազմվում և վոյ անմիջականորեն և վոյ պատմական իրադարձության համընթաց և համադրել: Անհրաժեշտ են ժամանակի փոքր յնչ հեռավոր դիտանցիա և տպավորությունների և զգացմունքների կուտակում, խտացում և անմիջական զգացողության վորոշ չափի բխացում: Եզրկական ժանրը մասսաների մեջ յերկար ժամանակի ընթացքում և կազմվում և ձևավորվում:

Ընդհանրապես բոլոր ժողովուրդների եզրկական ստեղծագործության պրոցեսն սկսում և լրջագով համեմատված յերդից, վորի էական տարբեր են կազմում այս կամ այն անհատ, արտակարգ հասարակական յերկույթի կամ միջադեպի հանդեպ յերդչի ունեցած խոր ապրումն, ապա միջադեպի կամ իրադարձության նկարագրությունը: Հետադարձ այդ յերդը փոփոխության և յենթարկվում արտահայտված զգացմունքների և ապրումների աստիճանական թուլացման դժով, «վերախմբագրվում» և և վեր և ածվում անցյալի, արդեն ավանդական դարձած միջադեպի կամ զեպի նվազ զգացումնալից նկարագրության: Այս ետապում նախնական յերդը դառնում և «պատմական յերդ», պատմական իրադարձության, այսպես ասած, չափածո նկարագրություն: Պատմական յերդերը հետագայում անալոգիկ պատմական յերկույթությունները ազդեցությունը կրելով՝ կարող են կոտամիսնացիոն և տիպիկացիայի կազմով նորանոր հավելումներ և հապավումներ յենթարկվել, հին ու նոր պատմական, հաճախ նաև առասպելական մոտիվներ և զրույցներ ընդունել, վերամշակվել և վերածվել եզրկական մեծ յերկայությունների—«ժողովրդական վեպի»: Այս և եզրկական ստեղծագործության որինաչափ զարգացումը, նրա գոյացման պրոցեսը:

Խորհրդային ֆուկլորը եզրկական յերկի գոյացման այդ պրոցեսը դեռ չի ապրել: Խորհրդային եզրկական ժանրը, վորքան մեզ հայտնի յե, մասնավորապես հայկականը, լավագույն զեպքում դեռ մնում և լրբե «պատմական յերդ»: Դեռ ավելին, խորհրդային եպոս ստեղծվելու համար բացակայում են ներկայումս նրա գոյության հիմնական պայմանները, նախադրյալները, առասպելաբանությունը: Վերջինս բոլորովին բացակայում և հայկական նյութերի մեջ: Սո-

ցիւլիզմ կառուցող աշխատավորութիւնը, Վոլոր ժխտում է ամեն մի առասպելաբանական վերաբերմունք դեպի բնութիւնը, ինչպէս և բնութիւնը ամեն մի առասպելաբանութիւնը, չի կարող վիպերգական բանաստեղծութիւն ստեղծել Յեթն Աքլլիսը չի կարող դոյութիւն ունենալ վառողի ու կապարի ժամանակ, ընդհանրապէս Իլլազիանը՝ տպագրական մամուլի և տպագրական մեքենայի հետ միասին, ապա մեր դարաշրջանում, սոցիալիզմ կառուցող պրոլետարիատի դարաշրջանում, յերբ լայնածախ Մուսթիան ամենախուր ընկած անկուսներն անդամ հաղեցված են մեր լուսավոր դարի գիտութիւնը, տրվիստի և տեխնիկայի հայտնաբերածութիւնը և նվաճութիւնը, յերբ համատարած վերացված և անդադրաւթիւնը, չի կարող լուրջ անդամ լինել վիպերգութիւնը, ժողովրդական վեպի հորինման կամ վերակենդանացման մասին:

Մեր դարաշրջանում նոր դուրսագնացութիւն—ժողովրդական վեպ չի կարող ստեղծվել Մենք այդ կտրականապէս ժխտում ենք Սակայն նույնը չենք կարող ասել Ֆոլկլորային միուս ժանրերի, մասնավորապէս լիւրիքական ստեղծագործութիւններին մասին:

Լիւրիքական ժանրերը դեռ յերկար կ'ապրեն: Այդ հանգամանքը բխում է հենց լիւրիքական ժանրերի կոյութիւնից: Նրանք համընթաց են հասարակական իրադարձութիւններին, համադարկ են կյանքի ու աշխատանքի յիւնեցներին ու կրում են անմշակաւ տպավորութիւն կնիքը: Հասարակութիւնը ու անհատի կյանքը յուրաքանչյուր յերևույթը, դեպքն ու իրադարձութիւնը, լինեն այդպիսիները քաղաքական ընկերութիւն, թիւ ընտանեկան-կենցաղային, ընդունակ են հասարակութիւնը անդամն հուզելու, խաղ նրանցից ընդունակներին անդամ ստեղծագործական թափ ներշնչելու, ասելու, յերգելու և կերտելու այդ յերևույթները կապակցութեամբ և առթիւ բազմաթիւ յերգեր, խաղեր ու դրույցներ:

Հասարակութիւնը ու ընտանիքը, կուկտիվը և անհատի կյանքը բազմազան պայմաններում և անցնում: Նա ընթանում է մերթ լուրջալ շինարարութիւն պայմաններում, տնտեսական բարեփոխում վատակելու դժուր, մերթ փոթորկում և ռազմի դաշտերում կամ

բնութիւնը նվաճելու բնադաւառում, մերթ սահմանափակվում է ընտանիքի և անհատի շահերի շրջանակում և այլն:

Հասարակութիւնը ամեն մի անդամ, հատկապէս զգայուններն ու տպավորվողները, հասարակութիւնը յուրաքանչյուր արտակարգ, անդամ սովորական յերևույթից կարող է հուզվել, վոլեւորվել և իր ապրումներն բառերով (բանավոր—անգիր շրջանում կամ գրավոր—գիր ու գրականութիւն շրջանում) կամ իրաժշտական յեղանակով արտահայտել: Յիվ յեթի անհատականներն ստեղծագործած, հորինած այդ յերգն ու խաղը համակում են հասարակութիւնը միուս անդամներին, ապա դրանք մոռացված տալով սկզբնական հեղինակին՝ բերանից բերան են անցնում, հաճախ փոփոխութիւն յենթարկվում հաղթման և հապտման դժուր և հարատեւում դուրեր ջարդունակ: Հնադույն ժամանակագրականներ ապրումներն ու յերևույթները պատկերող և արտահայտող լիւրիքական ժանրերը քաղաքական-տնտեսական նոր պայմաններում որոնաչափորեն և աստիճանաբար կը վերանան, սակայն նրանց տեղը կը բռնեն նոր դարաշրջանի հասարակութիւնը դուրն ու գիտակցութիւնը համապատասխանող յերգերն ու խաղերը:

Այս ժողովածուի մեջ տեղ դրած Ֆոլկլորային նյութերը բաժանվում են ըստ «հեղինակութիւն» յերեք հիմնական մասերի. ա) ժողովրդական խաղեր—խաղական ֆոլկլոր, վորոնք կրում են հայ ժողովրդական բանաստեղծութիւն բուլլին ու յերանգը, և վորոնց հեղինակներն անհայտ են, բ) հայ ժողովրդական բանաստեղծութիւն վորով կազմված յերգեր ու խաղեր, վորոնց հեղինակներէ հայանի յեն և վորոնք ըստ վորն և հորինման յեղանակներ և տոսի նմանութիւններն են ժողովրդական խաղերը, յերգերը և վերջապէս, գ) աշուղական յերգեր, գլխավորապէս դաստաններ:

Այս խմբի յերգերը, ինչպէս վերը հիշել ենք, մենք Ֆոլկլոր ենք համարում, բայց և այնպէս լուս ենք ընծայում ֆոլկլորային նյութերի հետ միասին հետեւյալ նկատառումներով՝ 1) աշուղական յերգերը՝ անհատական ստեղծագործութիւններ լինելով հանդերձ՝ արտահայտում են աշխատավոր մասսայի տրամադրութիւնները

խորհրդային խոխանության, Հոկտեմբերյան հեղափոխության և նրա առաջնորդ՝ Լենինի հանդեպ, 2) աշուղները մեր որերում բնկում են առաջացրել իրենց ավանդական ռեպերտուարի մեջ անցնելով նոր թեմատիկայի, 3) նրանք, վերջինս աշխատավոր դուրդացության ներկայացուցիչներ և նրանց սոցիալական պատվերի կատարողներ, յուրովի տարածում են Հոկտեմբերյան հեղափոխության դադափարախոսությունն աշխատավոր մասսայի մեջ, գովերգում են սոցիալաւարության նվաճումները և տարածում են ու խարաղանում ֆեոդալիզմի ու կապիտալիզմի միացորդները, ծաղրում և ծանախում հակահեղափոխական դադափարախոսության կրողներին մեր գյուղում (քոլխով, տերտեր, պրիստավ, դաշնակ և այլն):

Ըստ ձևի և տաղանդավորության այս հավաքածուն համարյա չի տարբերվում նախախորհրդային ֆոլկլորից: Դրանք սոսկ նմանություններ են դեռ այսօր աշխատավոր գյուղացության մեջ ապրող, յերվող ու ասվող յերգ ու խաղերն: Հաճախ անդամ հին քառյակի առաջին յերվող տողն անփոփոխ կրկնվում են նորի մեջ և մյայն վերջին յերվողն են տարբերվում հնից կամ հին յերկտողի առաջին տողը հին և, խոկ յերկրորդը նոր, կամ հակառակը, որինսակ՝

«Արել ծագեց ամբի ծերեն,
Լենին մեզի եկավ տերեն»...

կամ

«Քամին կու դեր, ինչ անուշ էր,
Լենին եկավ խաբախուշ էր».

կամ

«Լենին եկավ ամբի պես,
Մեզի պահեց վարդի պես»...

Հրատարակվող նյութերի մեջ առանձնակի տեղ և դրավում «Լանին փաշա» ընդարձակ պատմական յերգը: Նրա հեղինակն ու պատմողն անտարակույս բանաստեղծական ձևը են ունեցել, քաջ ծանոթ են յեղել մեր վերական բանաստեղծության և ողտարործի

կեն նրա ժողովրդական յեղանները, ձեն ու պատկերները և երաի և լրբ մի մրաձույլ բանաստեղծություն, վոր սչբ յե ընկնում թի լիեղիղիական և թի դեղարվեստական ձևավորման տեսակետներից: Տեղ-տեղ դրացվում և մեր հոյակապ ժողովրդական վեպի «Մանա ծախի» աղբից, թրուել Յնի այդ բնական և ու սպասելի Հեղինակն ու ասացողը ծագում են այն շրջանից (Պիլանից), վոր բնակիչներին մեջ մինչև որս էլ կենդանի յե մեր քոլովրդական վեպը: Բացի դրանից նրանք արհեստով էլ գրարեներ են, խոկ վերջիններս հայ ժողովրդական վեպի, «Մանա ծախի», ինչպես և հայ-իլանական վեպի «Ռոստամ-Ջալի» լավագույն պահպանողներն ու ասացողներ են յեղել:

«Լանին փաշայի» մեջ կան այնպիսի հարուստ գեղարվեստական նկարագրություններ, վոր կարող են մեր վերական տեղծագործության դոհարներ հատարվել և պատվի կը բերեն անդամ մեր մեծ բանաստեղծներին: Այդպիսի նկարագրությունների մեջ, մանավանդ աչբի յեն ընկնում գրահավաքի և հակատամարտի տեսարանները, որնակ՝

«Պանին զանչաբ, զբաբ, զբքս զբմեն դեխեն.
Պանին ծնրբ, քսբ, զբկապան զբմեն դեխեն.
Պանին դեաբ, մերի, չընղը, զբմեն դեխեն.
Պանին տանաբ, զանու զ անխիզ զբմեն դեխեն.
Պանին արուտ, չայի- չիման զբմեն դեխեն.
Պանին զբծով, հանպուբ, որման զբմեն դեխեն»...

Ջարկին, զարկվան, դոման ելավ, հանչաբ պոնից.
Ջարկին, զարկվան, լեղ փավավ տանպակ-տանպակ.
Ըսպանվողաց արուն ելավ, կապից զբգետ.
Նս անադետ քսբ կըտորեր զբմանքանչ»...

Լենինի կրկնակի «քաղցածնիրաց որդուի» հաղթապանծ արչալի նկարագրության վոճ հարուստ և և պատկերավոր.

«Հանչ անցավ քաղցածնիրաց որդուն մեկին.
Հոքաթաց դուրբ խանավ հիրուր, փախավ ցրիվ»
Լանին փաշի դուրբը Թափավ քանց զբմուրիս.

Քանց ըրհարու սել ը սելավ դետ վարանրած.
Քանց դուլանի վարանր կարկուտ... դինչ պատուխաս.
Քանց զըծովու Ֆըռթունի պես անդ ը անման,
Քանց սան յելի... երկինք, կետինք իրուր խառվանս:

«Լանին փաշան» գուրկ չե նաև հուժորից: Այստեղ ծագրվում է ծանակվում է զգրու դանդաղ ըպաց պերան», «պլան սորոպ» ցարը. կծու հեղանքով բնութագրվում են «ջանպախ դանդիններն ու հուժմաթաց գուրքն ու գուրապիտը»:

Այսպիսի պատկերավոր հատվածներ քնչ կան փոչ միայն հայկական, այլև թորհրդային Միության ժողովուրդները Լենինին և Մեծ Հոկտեմբերին նվիրած ֆուկլորի մեջ:

Սակայն գեղարվեստականությունը չե խորհրդային, հատկապես խորհրդային հայ ֆուկլորի արժեքը. այդ չե նրա նշանակությունը: Խորհրդային ֆուկլորը, ինչպես վերը ցույց տվինք, մեծարժեք է քաղաքական-իդեոլոգիական բովանդակության տեսակետից: Նա լավագույն է ճշգրիտ ցուցանիշն է Հոկտեմբերյան հեղափոխության տնդառնալիորեն հարած ախատավոր ժողովրդի տրամադրությունների: Աշխատավորությունն այդ անպակաս ճանապարհորդի վեղարվեստական ստեղծագործությունները մեջ լիաթոք յերդուժ է իր խոր ապրումները՝ կոպված Լենինի, հեղափոխության և նոր կենցաղի հետ, անկեղծ և անմիջական պատմում է ու զրվատում սոցիալիզմի կառուցման քնադադառում կատարած իր հաջողությունների ու նվաճումների մասին, ցատկոտ պախարակում է պրոլետարական հեղափոխության ճակատը լողներին, վեր է հանում նոր, լուսավոր կյանքը, խաղաղանում է հետամնացություն, կենցաղային և բարոյական հին գերապուրկները: Հայկական խորհրդային ֆուկլորի մեջ գյուղիկ նոր տերերը— աշխատավորությունը հակադրված է հին տերերին՝ ճեթխուզային, կուլակին ու տերտերին. նոր խնամությունը—գյուղխորհուրդն ու կոոպը՝ հին խնամություն—քյոխվին ու պրոստավին: Թաթևած ու մամռապատ յերբմի լուսավորության կենտրոններին—յակիդեցու և ծխական, տիրացուական դպրոցի փոխարեն խոյանում են գյուղում խորհրդային դպրոցն ու խրճիթ-ընթերցարանը, վորոնք

կոմունիստական դաստիարակության անսոցառ աղբյուրներն են: հանգրսանում սոցիալիզմ կառուցող մեր յետկրում: Հին գյուղիկ խաթուր վրատակները վրա բարձրանում է նոր, հեղափոխական գյուղը. հին կենցաղը վերանում է, չքանում, իսկ նրա փոխարեն զարգանում է նոր կյանքը, նոր տնտեսակարգով—համայնական սեփականություն և նոր հասկացողություններով—կոմունիստական դադափարախոսությունը:

Ո՞վ է հեղափոխել, հիմնովին փոխել հին կյանքը և ստեղծել նորը, լուսավորը—Մեծ Հոկտեմբերն ու նրա հանձարեղ առաջնորդ Լենինը:

Աշխատավորական զանգվածները սրտանց ու վոգեվորված դովերդում են Մեծ Հոկտեմբերը և Վ. Ի. Լենինին:

Լենինը աշխատավորության բոլոր կարիքները հոգացող առատաբուխ աղբյուրն է. նա յետախում կարիքավոր գյուղացուն ամեն ինչ («Մըր թաշոյի խաղը»): Լենինն աշխատավորության հույս ու ճար է, «չափալ լուս է», «վոսկի պերան է»: Նա «շնորքի ծով էր», «մեծ հոքի յեր, խղճով պարի», «բանքաց խեյ» էին կր խոսեր, ախարք խավարական կուղերն:

«Ախարքը խավարական» դարձնելու համար անհրաժեշտ էր վոր Լենինը «յերկրի կաքը» «կուլին ի վեր» դարձներ: Յե՛վ նա այդ անում է: «Հոքմաթի գուրքը» ջարդելուց և «հոքմաթաջի» ենա ըսաց ճոշ սուլթանին»—ցարին գլխատելուց հետո՝ Լենինը կենսագործում է իր ազատաբեր ծրագիրը:

«Են անաչվա զանգիններաց երից կատու,
Խից ամեն ինչ ծեռներաց, թողից անտուն:
Են անաչվա քանդակներաց երից փաշա—
Ջրմեն մեկ-մեկ տանավոր ին մըջ դեղանին—
Են անաչվա բեդիր, անգե, զինից յեսիր:
Ջրմեն պանից, կոռծից եսկից, քշից ներսիր:
Են անաչվա նոքան, չորան, զըղգմաթքան:
Ջրմեն տարավ, տվից հուսմ, տրից սանքան»:

/// Լենինն ազդերի համերաշխության մեծ առաջնորդն էր ևս Նո-
բերար թշնամի ազդերին ակադեմիացնում և՛ Վոլային, թուրքին ակ-
ադեմիացուց և նրանց բոլորին դասակարգային գիտակցությամբ
զինելով՝ առաջնորդում և դասակարգային թշնամու—«զանգիւնե-
րաց» դեմ, Վերջապես Լենինը հատուկ ուշադրություն է դարձ-
նում արեւելից, մասնավորապես հայ աշխատավորուհու իրավա-
գույրի դրուժյան վրա և ադատում և նրան դարերի ավանդելիք
կապանքներից և հավասարեցնում ադամադուլանց, Ադատադրված
հայ աշխատավորուհին վոգելորությամբ իր յերախտադիտությունն
և հայտնում Լենինին։

«Լենու մասսաք մե ադատեց,
Կնիկ մարթերաց խափսերեց.
Յեա մեռնիմ Լենու զակոնին.
Աման Լենին, մազաթ Լենին»։

Աշխատավոր դուռադուլությունը Մեծ Հոկտեմբերի և իմաստուն
Լենինի շնորհիվ ադատադրվելով անխոյալ անցյալից և սոցիալիզմի
կառուցման յերջանիկ դարաշրջանը թելափոխելով՝ չի մոռանում
իր ադատարարին, դեղջկական պարզությամբ և ճիտակությամբ
դովաբանում և «տաղ կլուխ», «կարճ մուրուս» առաջնորդին, նրա
«սըֆաթը», «բուսաթը», «զալամը», «բոյն ու բաժն ու գիլպն»
և բուռն վոգելորությամբ, ցնծադին յերգում և՛

«Կանոնիտ մատաղ, Լենին ջան, ջան,
Անուսիտ մատաղ, Լենին ջան, ջան...
Բուսաթիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան,
Անուսիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան» . .

1 Խորհրդային հայ ֆուկլորը դերժ և առասպելաբանությունից
և կրոնական հաշիշից։ Մեր աշխատավոր մասսան ուսուլիստական
յեղանակով և իր զգացումները զբոսավորում Լենինի և Հոկտեմբե-
րյան-Նոյեմբերյան հեղափոխությունների մասին։ Նա սառն դատո-
ղությամբ կռադատում և իր մռայլ անցյալը, համեմատում և յեր-
ջանիկ և անվտանգ խորհրդային ներկան ցարական, դաշնակցական

շրջանների սարսափելի, մահաբեր ու աշխարհավեր կոտորածներ։
Կես, հիշում և ու սարսուռում և անվերապահորեն հարում սոցիա-
լիզմին։

Սա յե մեր նոր ֆուկլորի մեծագույն արժեքը։ Նոր ֆուկլորը
սոցիալիստական շինարարությանը գինվորադրված աշխատա-
րության կենսութեան զգացումների և սպրուսումների արտահայտու-
թյունն է։

**ԼԵՆԻՆԸ
ՀԱՅ ՖՈԼԿԼՈՐԻ ՄԵԶ**

Լ Ե Ն Ը Ն Ո Ւ Խ Ա Ղ.

Լենի եկալ ինչըն պաղե,
Վայ լե, լե, լե, լե,
Մեջադատեց շատ սթամե,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Լենի վոր կա՝ մեկ թափատ եր,
Վայ լե, լե, լե, լե,
Լենու կոնծեր անլաթ եր,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Լենու արած շատ իրալ եր,
Վայ լե, լե, լե, լե.

Լենու կոնծեր հախշարք հալ եր,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Լենու զորք եր կարմիր պանակ,
Վայ լե, լե, լե, լե,
Քսմադ ին ամմեն ժամանակ,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Լենու շնուխք պիլեց մեզի,
Վայ լե, լե, լե, լե.

Լենու պիլած մե կոխող ի,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Արժի հախշը—գունյի մալին,
Վայ լե, լե, լե, լե.

Լենու պիլած Շիրկանալ ի,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Լենու դուշման ի Տրուսկին¹,
Վայ լե, լե, լե, լե.

Վիրուց, վախով սաղ մե վոսկին,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Մեռնիմ ինու վարթ ջամալին,
Վայ լե, լե, լե, լե.

Լենու հաշկեռթ ի Բատալին,
Վայ լո, լո, լո, լո:

Ասեւ և Ականցի (Տաճկահայաստան) 62 տարեկան անդրադետ
պառավ Նուրար Խնթոբյանը

¹ Տրոցկի:

ՍԱՎԵՏԻ «ԼԵ-ԼԵ»-Ն

Ղուզիղազը եկավ ձունը,
Կեցցե Լենինի անունը.
Յար, յար, ելլու յար,
Թեւու յար, յար անուշ:

Սարի վրա շինենք շենքը,
Կեցցե Լենինի որենքը.
Յար, յար, ելլու յար,
Թեւու յար, յար անուշ:

Ավել արի, ելավ թողը,
Կեցցե Լենինի կոխողը.
Յար, յար, ելլու յար,
Թեւու յար, յար անուշ:

Փոխվել ա աշխարհ ալամը,
Կեցցե Լենինի զալամը.
Յար, յար, ելլու յար,
Թեւու յար, յար անուշ:

Կարմիր տրոշակի գունը,
Կեցցե՛ Լենինի կոմունը.
Յար, յար, Ելլու յար,
Թելլու յար, յար անուշ:

Ջուր տարա, ըլացի պուրթը,
Կեցցե՛ Լենինի խորհուրդը.
Յար, յար, Ելլու յար,
Թելլու յար, յար անուշ:

Ջալեց կլտրի, պերի փետը,
Կեցցե՛ Լենինի սովետը.
Յար, յար, Ելլու յար,
Թելլու յար, յար անուշ:

Երեվանու պերին աղը,
Ընեմ Լենինի մատաղը.
Յար, յար, Ելլու յար,
Թելլու յար, յար անուշ:

Ասել ե չամղաչիմանցի Յեղիսարեթ Գեղորդյանը, անգլազհո-
ւսել ե ուրիշները:

Լ Ե Ն Ո Ւ Խ Ա Ղ

Լենու մասսաթ մե աղատեց,
Կնիկ, մարթերաց խալսրեց.
Յես մեռնեմ Լենու զակոնին,
Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Սարք ու կարք տրեց մեշ աշխրին,
Չորնին տվեց ուսում.
Խային, թուրքին ախպերացուց,
Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Քամին կու գեր, լնշ անուշ եր,
Լենին եկավ խարախուշ եր.
Շուն տաշնակաց պանը պոշ եր,
Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Ջուրը կու գեր պարցը սարեն,
Լենին խարար եր մեր հալեն.
Ենիկ մեղի հույս ու ճար ի,
Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Արեւի ծաթեց ամբի ծերեն,
 Լենին մեղի եկաւ տերեն.
 Ամեն պարի մե կը պիբի,
 Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Լենի վոր կա, շափաղ լոս եր,
 Քնալբաց խեյրին կը խոսեր.
 Ախշարք խաւսարական կ'ուզեր,
 Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Սարից կու գեր բալլա-պուրան,
 Մեր Լենին եր վոսկի պերան.
 Դուշմենի տուն տառնա վերան,
 Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Մեր Լենու անուն պարցը ի,
 Խոսկ ու զրուցը քաղցը ի.
 Թող դուշման նստի, լաց ընի,
 Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Լենուն մատաղ ընի Սումբոն,
 Թաղացուց իմ ջընդըն թումբան.
 Ենու ջնհվար ջանին դուրբան,
 Աման Լենին, մաղաթ Լենին:

Ասել է Արթիկում վերաբնակված ընիկ Ականցի (Տաճկա-
 հայաստան) Սումբոն (Մաբատ), 38 տարեկան, անդրադեռ. լսել է
 ու բերնեղից:

Մ Ը Ր Խ Ա Չ Ո Յ Ի Խ Ա Ղ

— Տղան Խաչո, բաթրանք Խաչո,
 Քն խին փոստե փափաղի տեղ,
 Կլխիտ տրած ետ շափախկեն,
 Վհվ ի տվե, վհվ ի տվե:

— Կլխիտ տրած ետ շափախկեն,
 Լենին ի տվե, Լենին ի տվե:

— Տղան Խաչո, նոքս'ը Խաչո,
 Քն ջընդըն արխալրդի տեղ,
 Վրիտ թնդն ետա ֆոխնջ,
 Վհվ ի տվե, վհվ ի տվե:

— Վրիտ խնքն թնդն ֆոխնջ,
 Լենին ի տվե, վհվ ի տվե:

— Տղան Խաչո, ֆաղիւր Խաչո,
 Քն քըրքըրված արայի տեղ,
 Վրիտ մահուդ ետա փալթո,
 Վհվ ի տվե, վհվ ի տվե:

- Տնն, չեմ կիտի՝ վնիլ ի տվե,
 Լենին ի տվե, վնիլ ի տվե:
- Տղան խաչո, յեթը՛մ խաչո,
 Քն կազիլե մեշկապի տեղ,
 Սեռսուփ, խորոտ ետա կոտին,
 Վնիլ ի տվե, վնիլ ի տվե:
- Կապած սեռսուփ կարմիր կոտիս,
 Լենին ի տվե, Լենին ի տվե:
- Տղան խաչո, քնսը՛փ խաչո,
 Քն քնմուր շապիկ-թմբլնի տեղ,
 Ետ փաթըսղա չամաշուրներ
 Վնիլ ի տվե, վնիլ ի տվե:
- Իմ փաթըսղա չամաշուրներ
 Լենին ի տվե, վնիլ ի տվե:
- Տղան խաչո, չըփլնիլ խաչո,
 Քն փաթալն տրեխներաց տեղ,
 Ետա վղնով սեյ սապոքտեր
 Վնիլ ի տվե, վնիլ ի տվե:
- Ետա վղնով սեյ սապոքտեր
 Լենին ի տվե, վնիլ ի տվե:
- Տղան խաչո, յեթը՛ր խաչո,
 Քն լըկըված չափ լեզվի տեղ,
 Ետա թըաշ, ճարտար խոսքեր,
 Վնիլ ի տվե, վնիլ ի տվե:

— Ետա թըաշ, ճարտար խոսքեր,
 Լենին ի տվե, վնիլ ի տվե:

— Տղան խաչո, խորած խաչո,
 Քն անտաշ, զըռ շարժումի տեղ,
 Ետա ոսըմ, կիտնակըթոն
 Վնիլ ի տվե, վնիլ ի տվե:

— Ետա ոսըմ, կիտնակըթոն
 Լենին ի տվե, վնիլ ի տվե:

Ասել և Ականցի (Տաճկահայաստան) Զանո Գրիգորյանը, 28
 տարեկան, անդրադետ Յերգն ունի հատուկ յեղանակ շատ տա-
 րածված և Գաննի յենթազըջանի գյուղերում:

*
* *

Պան, պան, պան, Լենին բարա,
Մենշևիկ փախավ, դնաց,
Տաշնակը յետ չմնաց.
Դու հասցուր մեզ շոր ու հաց:

Պան, պան, պան, Լենին բարա,
Հարսաներ մտան ծակը,
Տերտերներն ել քամակը,
Դու մացիր մեր քոմագը:

Պան, պան, պան, Լենին բարա,
Նիկոլի կլոխն աղիր,
Աղա-բեգերը թաղիր,
Լավ ը վատ ջոկիր, մաղիր:

Պան, պան, պան, Լենին բարա,
Խին աշխարհը խարարա
Շենցուցիր, շինիր արագ,
Չուզողի տունը բարբադ:

Ասել և Դյուկեյի սեվագործ բանվոր Հայրո՝ Պետրոսյանը, 38
տարեկան, անգրագետ, լսել և ուրիշներէջ:

ԼԵՆԻՆԻ ՅԵՐՔԸ

Թեւ եմ մանուկ, կան ունի,
Մեռնեմ Լենու կանոնին.
Կանոնիտ մատաղ, Լենին ջան, ջան,
Անուանիտ մատաղ, Լենին ջան, ջան:

Պարակ անձրեւի կը կաթի,
Մեռնեմ Լենու սըֆաթին.
Սֆաթիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան,
Անուանիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան:

Յես կանչեմ ծե երկուսին,
Մեռնեմ Լենու մորուսին.
Մորուսիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան,
Անուանիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան:

Աշկըս ընկավ սհաթին,
Մեռնեմ Լենու բուսաթին.
Բուսաթիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան,
Անուանիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան:

Ծենը տամ աշխար ալամին,
Մեռնեմ Լենու դալամին.
Ղալամիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան,
Անուշիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան:

Թելս կծկեր եմ կաթին,
Մեռնեմ բոյին ու բաժին.
Բո բաժին մեռնեմ, Լենին ջան, ջան,
Անուշիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան:

Արի եթանք մեր եքին,
Մեռնեմ Լենու դիլաքին.
Դիլաքիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան,
Անուշիտ մեռնեմ, Լենին ջան, ջան:

Առել ե Ալիազի (Տաճկահայաստան) սեփազորժ բանվոր-
ներն Միլիթանը, 30 տարեկան, անգրագետ: Լսել ե ուրիշներին:

* * *

Պճիճ կեդին տրեց զակուն,
Լենինո, Լենինո.
Մեռնեմ մեր Լենինու խոքուն,
Լենինո, ջանահինո:

Նոքսը, խղմաթ տեր ին տառե,
Լենինո, Լենինո.
Մեկ-մեկու ընկեր ին տառե,
Լենինո, ջանահինո:

Սող ճժուկներ ըշկո Լ մտան,
Լենինո, Լենինո.
Լիխկայաններ հուսում կ'իտան,
Լենինո, ջանահինո:

Լենի հաշխար շինեց տրախտ,
Լենինո, Լենինո.
Կտրեց քստիր-քոսուրաց բախտ,
Լենինո, ջանահինո:

Լենի քեց քսիւլա, գգիւ,
Լենինո, Լենինո.

Քսիւր ապրի, քեզի իզին,
Լենինո, ջանսինո:

Լենի հաշխար շինեց խաւսար,
Լենինո, Լենինո.

Լենի ունի քսիւր քսիւսար,
Լենինո, ջանսինո:

Ասել ե Ղլազ գյուղացի (Նոր-Բայազէզի շրջան) Չարո Ասա-
քեւանը, 30 տարեկան, անգրագետ այրին, բանտորուհի յե. լսել ե
ուրիշներէց:

Լ Ե Ն Ի Ն Ի Ջ Ա Ն Ի Մ Ա Ն

Ըստուի վըրի գինին,
Բոյիդ մեռնիմ.
Կեցցե մեր ընկեր Լենին,
Յարն անուշ:

Ըստուի վըրի մանած,
Ջանիդ մեռնիմ.
Խմենք Լենինի կենաց,
Յարն անուշ:

Թիւլիսա բերին դանակ,
Հոգուդ մեռնիմ.
Կեցցե մեր կարմիր բանակ,
Յարն անուշ:

Կլոր արտը դարի յա,
Բոյիդ մեռնիմ.
Կոմսոմոլի տարի յա,
Յարն անուշ:

Ջերիցա հանի նազան,
Բոյիդ մեռնիմ.
Փչաներ դաշնակցական,
Յարն անուշ:

Կըր արաը կորեկ ա,
Ջանիդ մեռնիմ.
Կամունիստի որենք ա,
Յարն անուշ:

Ասի և Ապարանցի շրջիկ կույր յերգչուհի Ջերեդ Դավթյանը,
18 տարեկան, անդրադեռ Գրի յե առել Արամ Ղանալանյանը:

Լ Ե Ն Ի Ն Ի Խ Ա Ղ Ը

Լենինի սալըն եկավ,
Քանար-քանարն ուրախացավ,
Համփա-հարուստ նստավ լացավ,
Վա՛յ, Լենինի ջանին մատաղ,
Ուր դարձ-դիվանին մատաղ:

Բատրակները վերցրին կեղը,
Հարուստ կըլնիտ թափավ խողը,
Կացիր խասար խորըտ կողը.
Վա՛յ, Լենինի հոքուն մատաղ,
Իրա ինդերքերին մատաղ:

Մալգերիստներ ելան թաղի,
Կեղից ճըղին, դե հան վաղի.
Ջաթի վազել ձեզ կը սաղի.
Վա՛յ, Լենինի ջանին մատաղ,
Իր դեմիթ-դալամին մատաղ:

Ասի և Ն.-Բայազեդցի Չիլիկ Ասաքեյանը, 27 տարեկան,
անդրադեռ աղջիկը:

ԼԵՆԻՆԻ ԶԱՆԻՄԱՆԸ

(Ժող. պարերգ)

Դերեալի ձորի տակը,
Ախչի արի մեր բակը:
Մեզի փրկեց, մեզ ազատեց,—
Լենինը, Լենինը,
Դուռ, ջալահիլ, յաղութ, մառջան ա գինը, ուր գինը:

Յարս թամբին ա մացել,
Աչքս ճամփին ա մացել.
Բուրջուռայից մեզ ազատեց,—
Լենինը, Լենինը,
Բերեց նորը, քշեց խավարը, հինն ու հինը:

Յար ջան, արեւիտ մատաղ,
Կանաչ տերեւիտ մատաղ.
Նիկոլիցը մեզ ազատեց,—
Լենինը, Լենինը,
Դուռ, ջալահիլ, յաղութ, զմրուլթ ա գինը, ուր գինը

Սարերի սինձն լինչ ա,
Կաթնովի պրինձն լինչ ա.
Դառդ ու դամից մեզ ազատեց,—
Լենինը, Լենինը,
Մեզ ազատեց, մենք ել գիտենք ուր գինը, ուր գինը:

Յես սիրել եմ, յես կ'առնեմ,
Խոսք ու զրիցն լինչ ա.
Դառդ ու ցալից մեզ ազատեց,—
Լենինը, Լենինը,
Բանվոր, գեղացին լավ գիտե ուր գինը, ուր գինը:

Ախչի ջան, հուր ես, մուր ես,
Յես ծարավ եմ, տու ճուր ես.
Մեզ ազատեց, մեզի փրկեց,—
Լենինը, Լենինը,
Մեզ ազատեց, մենք ել գիտենք ուր գինը, ուր գինը:

Համփաբցման իրիկունը,
Յես եկել եմ, տու հւր ես.
Ցալից, դառդից մեզ ազատեց,
Լենինը, Լենինը,
Ցալից փրկեց, կեցցե՛ իրա անունը, անունը:

Մանեսից լալ եմ պերել,
Խառ դերյա, շալ եմ պերել.
Մեզի փրկեց, մեզ ազատեց,
Լենինը, Լենինը.
Մեզի փրկեց, կեցցե՛ իրա անունը, անունը:

Ասել է Լուսինի Սարգիս Ճլոյանը, մոտ 45 տարեկան անգրագիտ
գյուղացին. լսել է ուրիշներէն:

ԼԵՆԻՆՈՒ ԽԱՂ

Խեղճ ու նաչար շատ լաց արին,
Նիկոլ¹ ընդավ, աշկ պաց արին,
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ զըմմեն Լենին արեց:

Պետրպոլա² եկավ լուռը,
Կարթին դիվանխանի տուռը.
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ զըմմեն Լենին արեց:

Ֆադիրներաց ծաթի արեվ,
Ջանգինքերաց ուրըն ի սեվ.
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ զըմմեն Լենին արեց:

¹ Նիկոլայ II ցարը:

² Պետրպոլ = Պետրոպոլ — Պետրոպոլ = Լենինգրադ:

Գոնեյ սարը պոնեց ղոշուն,
Խմբապետքեր տառցեր ին շուն.
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ զըմմեն Լենին արեց:

Ուղուն թալեց իրեք դեխից,
Խմբապետքեր փախան կեղից.
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ զըմմեն Լենին արեց:

Քեղարթա սարը դուման եր,
Բալլեվիք ազրայիլ նման եր.
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ պուլուր Լենին արեց:

Բալլեվիք եկավ կղակ-պուպոզ,
Գոնեցըքոնց պըռներ ի մոզ.
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ զըմմեն Լենին արեց:

Խընգոն¹ ասեց. — Մեր պան ի գուր,
Թողեք փախենք դըխ Ջանգապուր.
Ետ վճն արեց, ետ վճն արեց,—
Ետիկ թամըզ Լենին արեց:

Առաուշ² ասեց. — Ձիւմ թալլած մալ,
Ի՞մալ թորկեմ, փախնիմ ի՞մալ...

¹ Մաուզերիստ դաշնակ խմբապետ:

² Գաոնեցի մաուզերիստ խմբապետ:

Ետ վա՛ն արեց, ետ վա՛ն արեց,—
Ետիկ պուլուր Լենին արեց:

Ասել է 65 տարեկան անդրադետ դյուղացի Պետրոս Շիրոյանը
(բնիկ Բաղ-Կալայի շրջանից): Շատ է յերգվում Կոտայքի շրջա-
նում. հորինողն անհայտ է:

* * *

✓ Լենին ասավ.—Կըտամ ծե խաց,
Ընցած որեր անտարց գնաց.
Տաշնակ մնաց բերանը բաց.
Յես Լենինու բախտին մեռնիմ:

Լենին զրկեց իրա զորքը,
Կտրեցին տաշնակի քնքը.
Ցավից ազատվեց աշխարքը.
Յես Լենինու բախտին մեռնիմ:

Լենին եկավ մե թաքավոր,
Քասիւր տառցավ բախտավոր.
Սմբապետներ կանչին հավար.
Յես Լենինու բախտին մեռնիմ:

Լենին բերավ բալշեվիկը,
Մեկ էլ տեսանք տաշնակ չկա.
Յարար տաշնակ ուր ես մկա.
Յես Լենինու բախտին մեռնիմ:

21 Լենինը մե տվալ կոլխոզ,
Տաշնակներ քանց շահմար ոց.
Գշեց, տարալ ուր պապու ծոց.
Յես Լենինու բախտին մեռնիմ:

Ասել և Նոր-Բայազեդցի, 18 տարեկան անգրագետ Նոյեմ
Սիմոնյանը. գրի առնելու ժամանակ բանվորուհի Ղուկերում:

* * *

Ունինք, չ'ունինք մեկ Լենին,
Մեռնիմ Լենինու դինին.

Դին ը դիրադ անխախտ ի,
Մեռնիմ Լենինու բախտին:

Բախտ ու իղբալը շատ ի,
Մեր Լենինը մեկ խատ ի.
Մեկ խատ պայծառ ճրաք ի,
Թո դուշմանը տրաքի:

Տրաքի, վով չի ուզի,
Մեր Լենինը մեկ լուս ի.
Լուսավորեց աշխարքը,
Կեցցե Լենինի փառքը:

Փառք ը պատիվ շատ ըլնի,
Մեր Լենին մեկ խատ ըլնի.
Մեկ խատ խաղարի մեչին,
Կուլակն աղարի մեչին:

Աղար-բեղար կուլակին,
Մեռնիմ Լենինու կտակին:

Ասել և Նույն Նոյեմ Սիմոնյանը:

Մոռացիմ - հիմա

* * *

Երեկ բառրակ եյի,
Եսոր—դատավոր,
Լենինի խոսքերով,
Դարձա բախտավոր.
Խոսքերիտ մատաղ, Լենին ջան, խոսքերիտ.
Գործերիտ մատաղ, Լենին ջան, գործերիտ:

Հարուստը կապել եր
Մեր ճար ու ճամփեն,
Հող ու զավոդ խլել՝
Չափթեկ եր ամեն.
Զորքերիտ մատաղ, Լենին ջան, գործերիտ.
Գործերիտ մատաղ, Լենին ջան, գործերիտ:

Աշխարհը մե ծով եր,
Մենք մեկը ծարավ.
Լենինի գործերով,
Տեսա՞ք՝ ինչ տառավ:
Գործերիտ մատաղ, Լենին ջան, գործերիտ.
Փորցերիտ մատաղ, Լենին ջան, փորցերիտ:

Աղքատ, չքավորը
Որ-արեմ տեսավ,
Հարուստը խեղճացավ,
Որը սեմ տեսավ:
Պատվերիտ մատաղ, Լենին ջան, պատվերիտ.
Պատվերիտ մատաղ, Լենին ջան, պատվերիտ:

Չավահիր անունտ
Ապրի հավիտյան,
Գործ, աշխատանքտ
Միշտ անխափան:
Գործերիտ մատաղ, Լենին ջան, գործերիտ,
Խոսքերիտ մատաղ, Լենին ջան, խոսքերիտ:

Ասել և Ղուլալեցի [բառրակ Սերոբ Նաղշբարյանը, 24 տարե-
կան, կիսագրագետ. լսել և համադյուղացի աղջկաներից:

* * *

Լենի շափաղ քանց արեմ,
Մեր Լենուն շատ, շատ պարեմ,
Հեյ-ջան, Լենուն շատ պարեմ,
Կարմիր Լենուն որ-արեմ:

Լենու սալը վոր առանք,
Յոխսուլի սիրտ պայծառավ,
Պանակ մե երկիրն առավ,
Կանչին՝ մեր Լենի հուռմ:

Լենի յոխսուլի տերն է,
Անուշ Լենի մե խերն է.
Մե իղբալ ենու ծեռն է,
Վոն քեշ իրիշկա, մեռնի:

Լենի հոքմեց զկարմիր որդու,
Եսաց.— Ձարկ, ետ հաշխար շուռ տու.
Բո՛լ է, եսաց, մե տանջեցին,
Որ, ապրուստից զրկեցին:

Լենի խեծավ ուրան դաթ,
Սաղ հաշխար ենու քնաց մաթ.

Նիկուլի, բուրջըվի մեշը,
Եցկեց զուլում ը դիամաթ:

Լենի մեկ քաջ իզիթ է,
Պանակ ենու ոքնական պիտի.
Բուրջըվի որդուն ջարթեց,
Մե ենորից ազատեց:

Լենի խին հաշխար շուռ իպե,
Մեզի պարի լուռ իպե.
Մեր Լենու բաժին դուրբան,
Բուրջըվին մըրմուռ իպե:

Ու Ռուստամի-Ջալ¹ Լենի,
Ըսկանդար-զուլար² Լենի.
Հաշխարի փրկիչ Լենի,
Մեզի ազատիչ Լենի:

Ասել է բնիկ Ղամիշլու գյուղի (Բաղեշի շրջան) բնակչուհի
Նազո Բաղեշյանը, 35 տարեկան, անգրագետ Ներկայումս ազ-
րում է Վաղարշապատում:

¹ «Շահ-Նամե»-յի կենտրոնական հերոս, Իրանի մեծագույն
փահլեվան Ջալի վորդի Ռուստամ:

² Աղեքսանդր Մակեդոնացի, վորպես աշխարհակալ դարձել է
աբեկյան ժողովուրդների հերոսական վեպերի կենտրոնական
հորդ գեմքը:

Տխ 1937թ.
հունիս, 1937

Գնանք սարի քամակը,
Կեցցե կարմիր պանակը.
Մեր Լենինը, մեր Լենինը մի հատ ա, մի հատ ա,
Մեր դառները, մեր ցավերը փարատա, փարատա:

Ճուրն առա յեւա դուզը,
Կեցցե կարմիր կոկոսողը.
Ըստալինը, Ըստալինը պողպատ ա, պողպատ ա,
Խեղավար ա, միշտ հախտող ա, անպարտ ա,
անպարտ ա:

Հախպըից պերի խիճը,
Կեցցե մեր քաջ պճիճը.
Կալինինը, Կալինինը հառաչ ա, հառաչ ա,
Մեր թշնամին, մեր թշնամին թող հաչա, թող հաչա:

Եւ ինչ կանենք հավատը,
Կեցցե կարմիր սավետը.
Վարաշիլով, Վարաշիլով շատ քաջ ա, շատ քաջ ա,
Չար թշնամուհն չիտա ճամփա ու մաջալ, ու մաջալ:

Ըստովի վերի վոսկին,
Կորչի պարոն Տրոսկին.
Ըստալինը, Ըստալինը պողպատ ա, պողպատ ա,
Միշտ հախտող ա, խեղավար ա, անպարտ ա:
Կլոկա կապի շալը,
Կորչի թող կապիտալը.
Մեր Լենինը, մեր Լենինը մի հատ ա, մի հատ ա,
Մեր ցավերը, մեր դառները փարատա, փարատա:

Ասեւ ե Դիլիջանցի Սըբուհի Վարդերեսյանը, անդրագետ. լսել
է 1931 թ. Շամշադինցի Գեփորգից(?). յերգի հորինողն անհայտ է:

Լ Ե Ն Ի Ն Ի Յ Ե Ր Գ Ը

Լսեք պատմեմ իրականից,
Թե իսկը հիւ էր Լենինը.
Հասկացող եր ամմեն բանից,
Շնորքի ծով եր Լենինը:

Ծով խելքովը աշխարհ հափեց,
Ինչքան ճիկ ու ջանքեր թափեց,
Թշնամին տեսավ սարսափեց,
Ընդերներով եր Լենինը:

Ընդերներով շատ-շատ տարի,
Աշխատեցին ժիր ու արի.
Մեծ հոքի յեր, խղճով բարի,
Շատ անուշով եր Լենինը:

Անունը պայծառ ու մեծ եր,
Լուս տվող կրակ ու բոց եր.
Բարի, մարթասեր, անկեղծ եր,
Եհտիրարով եր Լենինը:

Եհտիրարով քաջ խեղավար,
Գտավ բանվորին դեղ ու ճար-
Շատ հոքսեր քաշեց անհամար,
Ինթիզարով եր Լենինը:

Ինթիզարը առավ գործով,
Իմաստուն, խելացի, փորցով-
Սաղ թշնամիքը թափեց ծով,
Զառք ը զոռով եր Լենինը:

— Զառքըս զոռ, բանվոր, գեղացի,
Ասավ, թեղ արա միացի.
Բոլոր աշխարհը տիրացի.—
Այսպես խոսող եր Լենինը:

Խոսող եր, խոսքերը անգին,
Շուռ տվեց աշխարհը իր հանգին-
Շինելով նորը, քանդեց հին,
Հին կործանող եր Լենինը:

Կործանեց հեծեղը, չարը,
Վեր քարին չթողեց քարը.
Կարվեց բուրջուշի ճարը,
Խիստ հետեվող եր Լենինը:

Հետեվեց, յերկիրը շինեց,
Անապատները ջուր անցուց-
Ծովը ծովի հետ միացուց,
Քաջ աշխատող եր Լենինը:

Աշխատողին պառծանք լինի,
Հետևողներին կյանք լինի,
Ն ա զ ու ք, խոսքերըս թանգ լինի,
Արժանավոր եր կենինը:

Ասել է կույր աշուղ Քյամալ Բեկլարյանը, 33 տարեկան
Լենինականի շրջանից. աշուղական անունը Նազուք է:

Լ Ե Ն Ի Ն Ի Յ Ե Ր Գ Ը

Լենինը մի լուս եր, եկավ ու անցավ,
Իրա խոսք ու կոռծը աշխարքը լցվավ.
Քանց լուսավոր ասող փայլեց ու անցավ,
Ափսոս քեզի, ափսոս, աննման Լենին:

Արեւելք, արեւմուտք, հարավ ու հուսիս,
Ամեն տեղ տարածվեց քո վառ փառքի լիս.
Տո՛ւ յես մեծ մարքարե, փրկող ամենքիս,
Ափսոս, հազար ափսոս, աննման Լենին:

Տու ամբողջ յերկրի փոխեցիր կարքը,
Շուռ տվիր կլխիվեր, սահմանիր վարքը.
Աշխարհ աշխար հասավ քո անվան փառքը,
Ափսոս, վոր մահացար, մեր ընկեր Լենին:

Թշնամի ազգերը ընկեր շինեցիր,
Զրկված պանվորներին առաջ քաշեցիր. 12
Խեղճ, ֆաղիր գեղացու հոքին փրկեցիր,
Հազար ափսոս մեռար, դու մեր լավ Լենին:

Ասել է Խոյեցի Լեվոն Լեվոնյանը, 35 տարեկան, անգլազեռ.
Գրի առնելու ժամանակ բանվոր եր Արթիկում. Լսել է ուրիշներից:

1937
ԼԵՆԻՆԻ ՅԵՐԳԸ

Մի հատ եյիւր աշխար եկար,
Յոխտուր ավալն Լենին.
Նմանդ շատ քիչ կը ճարվի,
Հարքսսա լազըմ Լենին:

Ուժեղն աշխարհը տիրել ա,
Զրկել, քանդել, ավիրել ա.
Զոռը անգորին կերել ա,
Վոր մեկը ասեմ, Լենին:

Շուրա դըր սանըն քանըն,
Դուզ դըր դարա-դիվանն.
Ինչալահ գորդըն սանըն,
Մե մին թարազըն, Լենին:

11 Քանի կա աղքատ, հարուստ,
Ձենք գտնի հաց ու հարուստ.
Դեղացին չունի ապրուստ,
Ձեռը շատ պակաս ա, Լենին:

Վարդարապետն հար նովրադա,
Ղալխտըր խանլար, բեյ վա տղա.
Իթ դանդինի դուշլամադա,
Ղուշի դարին դազըն Լենին:

Յավեր ենք քաշել անհամար,
Հաշիվ արա, թվի, ջամ ար.
Արթարության կոռծի համար,
Ո՞վ ինչ պետք ա ասի, Լենին:

Քեչտի դուլա, յաղմուր յաղա,
Շաք դոշանմիշ գուլի բաղա.
Ֆոթոնադան դուռթուլմադա,
Շուրա ֆարման յազըն, Լենին:

Գալդ բարի, հաղար բարի,
Մնա, ապրիր, շատ-շատ տարի,
Մենք քեզ հետ ենք, ուժդ լարի,
Նպատակիդ հասիր, Լենին:

Գորմիսսան դուստայի-դամ,
Սանա մայիլ ջուժիլ ալամ.
Ո՞ր գուն ոլսա դալըն թամամ,
Բիթսըն հար մուրազըն, Լենին:

Ասել ե բնիկ Հին-Նախիջևանցի, ներկայումս Արթիկի բան-
վոր, կիսադրադետ Զուժուդ Գեվորդյանը, 35 տարեկան:

Լ Ե Ն Ի Ն Ի Յ Ե Ր Գ Ը

Լենինի արարքը աշխարհ պատեց,
 Շատին խասկացուց, հոքի ջան, շատին խրատեց։

Ճշմարիտ խոսքով, հարազատ մտքով,
 Իրա ծով խելքով, հոքի ջան, մեղի ազատեց։

Նիկոլին քցեց, ուր հերն անիծեց,
 Բուրժուական լծեց, հոքի ջան, սեղմեց, խրատեց։

Աշխարհ աշխար, ծովե ծով անցավ,
 Վճռքան տանջվեցավ, հոքի ջան, մինչ մեղ ազատեց։

Սուբ կրոնը թույն, ասկի խարուժուն,
 Ույժ ու պաշտոն, հոքի ջան, բոլոր վերացրեց։

Մեր փրկիչ Լենին, ազատիչ Լենին,
 Ամեն ինչ Լենին, հոքի ջան, մեղ համար պերեց։

Աղքատի հերը, բանվորի տերը,
 Գեղացու սերը, հոքի ջան, առավ վաստակեց։

Մեր անկեղծ Լենին, դու մեր մեծ Լենին,
 Ինչ ասեց Լենին, հոքի ջան, պոլոր կատարվեց։

Ընկեր Լենինը, ընտիր Լենինը,
 Մեր տեր Լենինը, հոքի ջան, ինչի՞ պակասեց։

Քանի վոր կանք սաղ, անըմխտ մատաղ,
 Բատրակ ու հոտաղ, հոքի ջան, ցամփերս վարատեց։

Ասեղ և նույն Ձուձուղ Գեղորդյանը։

ԼԵՆԻՆԻ ԴԱՍՏԱՆԸ

Լսեք ծեղի պատմեմ, ինգերներ,
Թե ինչե՞ր արեց Լենինը.
Հենց վոր Նիկոլն ընկավ թախտեն,
Սահմանն ընցավ Լենինը:

Հենց վոր տեմն ելավ Կերլսկին¹,
Իրեսին եկավ պուրսկին.
Փախան ալբալ, պոչերը կղկին,
Ու առաջացավ Լենինը:

Քաջ Լենինը քնշեց թուրը,
Ընցավ թոնա² կետի ճուրը.
Կերլսկիյին եկավ լուրը,
Ասին.—Փախի, եկավ Լենինը:

Լենինն եր քնսրբի թաքավոր,
Քնշեց ուր զորքը սալ-պոլոր.
Հարուստ, զանգին մնացին մոլոր,
Թամամղին քշեց Լենինը:

¹ Կերկսկի:

² Դոն:

Պանվորեն Լենինի քնմագը,
Ընըշպնրն ել ընցավ քամակը.
Խանգավ բուրժույի ճրաքը,
Խողին խավսար արեց Լենինը:

Լենինը խաքավ գենքը, դրախը,
Հարուստների սիրտն ինգավ ախը.
Նոր ըսկսեց փախը-փախը՝
Յեփ ճառթը քցեց Լենինը:

Զորքը քաշեց մտավ Պետրպոլ¹
Սըրփեց, չխարցուց սաղը-սողը.
Տաղ ել բուրժույին կոտորեց բոլ,
Սավետը տրեց Լենինը:

Մոսկովը վերցրեց, վլասաը տրին,
Ըմմեն տեղ հեղկոմ ընդրին.
Բալշևիկյներն աշխար տրին,
Թաքավորի թնխտը նստավ Լենինը:

Յեփ Լենինը նստավ թնխտը,
Կռեց քնսիր-քնսուրբի քնխտը.
Ամմա պալս Ֆոանդ, Ինգիլիզներ ետ վախտը,
Ղոշում քնշին եկան թեխ Լենինը:

Տանց պերաններն ել տվեց թեխ չոլ,
Ճառթեց ու կոտորեց բուլ-բուլ.
Քշեց թամմը թեխ Ըստամբոլ,
Յերկիրը մաքրեց Լենինը:

¹ Պետրոպոլ—Պետրոգրադ—Լենինգրադ:

Լենինի յարանալն եր Տրոսկին¹,
Ամմա պայս չկայնավ ուր խոսկին.
Մուխաննաթ տուս եկավ, պոչը կզկին,
Պռնեց, կոռծե քցեց Լենինը:

Աթարբագով² եր կարմիր կրող,
Միյասնիկով³—համակրող.
Հստալինը՝ քաջ եր, կռվող,—
Ինգերներ ունեւ Լենինը:

Շահումյան ու Նառիմանով,
Զափարիձով⁴, Ֆուլխիտով⁵.
Սաղ քսանվեց ինգերներով,—
Կուլսեց ու շատ ցավաց Լենինը:

Փախըլթոն արեց դուշմանը,
Տակամանու ասավ ուր պանը,
Եկավ են քանֆըր Կաֆլանը⁶,
Գոլլանց, ինգավ Լենինը:

¹ Տրոյկի:

² Աթարբագյան:

³ Մյասնիկյան:

⁴ Զափարիձե:

⁵ Ֆուլխտով:

⁶ Կապլան:

Լենինը մեռավ, կեսցե կործը,
Հստալինը շարունակեց դձր փորցը.
Ետեց սոսալիովի խարցը
Տանես են, ինչ թար ասեց Լենինը:

Պերեց մեղի աղաղըթուն,
Կուլսող, սովսող, ըմմեն բռն.
Խախանդըթուն, առատըթուն,
Տանք թամմը պերեց Լենինը:

Արշակն ասեց ետ խոսկերը,
Կեսցե Լենինի կործերը.
Ապրի Հստալինն ու իրա ինգերները,
Իմացի վոր չի մեռե Լենինը:

Ասել և Սալմաստի շրջանի գյուղացի 65 տարեկան անգղադեա
Արշակ Ստեփանյանը. ներկայումս նա ապրում է Եմիածնի շրջ-
ջանում:

Լ Ե Ն Ի Ն Ի Յ Ե Ր Գ Ը

Կեցցե՛ք Լեւինի ջանքը,
Իզուր չանցավ աշխատանքը,
Փրկեց բանվորի կյանքը.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Բոլոր աշխարհ ծրագրեց,
Բանվորներին միացրեց,
Տեքստիլ գործարան հիմնեց.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Շիրկանալի նվաճումը,
Քանդեց բուրժիւայի տունը,
Կտրեց աչքերիցը քունը.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Չոր տեղերը կանանչեցրեց,
Յեկրոպային ամանչեցրեց,
Տուն ու տեղներս լցրեց.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Ամենայն տեսակ գործարան,
Հիմնեց վոխչ յերկրում համայն,
Բանվորին չթողեց անբան.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Շիրկանալը խրվին փրկեց,
Ամենայն գեղեր ջուր խրկեց,
Չարկամ բուրժիւային մրկեց.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Բոլոր գեղեր դպրոցներ հիմնեց,
Մատաղ սերունդ մեջը լցրեց,
Տաստիարակեց, տուրս տվեց.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Կուսակցութուն մեղ պահապան,
Ժողովուրթը կուշտ ու սաղջան,
Կեցցեն մեծեր, քանի վոր կան.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Կոլխոզն եր մեղ պահողը,
Համաննական ջուրը, հողը,
Եւ չկա մեղ կողոպտողը.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Մատաղ սերունդներ, միացե՛ք,
Լեւինի լողունդը վերցրե՛ք,
Պ ո ղ ո ս ի խոսքերն իմացե՛ք.
Հիշենք Լեւինը, Լեւինը:

Ասեւ և Շիրթափեցի (Ամասիայի շրջան) մոտ 50 տարեկան անդրադետ Պողոս Սահակյանը (մականունը Պուլիկ): Նա դիտե բամաթիվ հեքաթներ. հորինում և յերգեր. հայտնի յե շրջանում վորպէս սրամիտ և առակախոս մարդ:

ԼԵՆԻՆԻ ՅԵՐԳԸ

Լսեցինք Լենինի անունը,—
Շինեց քսմիր-քսմուսուրի տունը.
Կարվեց բուրժուականի քունը.
Անունիս մատաղ, Լենին ջան:

Առսկովից ծաքեց մեկ արեւ,
Սաղ աշխարին տվեց պարեւ,
Կուլակի ուրը տառաւ սեւ.
Քո դալըտ պարի, Լենին ջան:

Յեւի Կավկաս խառավ քո լուրը,
Տաշնակը թափաւ սեւ ջուրը,
Փախեք, եւ ձեր պանը զուր ի.
Գալըտ պարի, ջան, Լենին ջան:

Փեղրվարին կայնաւ դուման,
Թալանչի տաշնակն եկաւ յաման, յաման.
Եւ պոծնելու չունենք գոման,
Խասիր, փրկիր մեզի, Լենին ջան:

Որդուն եկաւ Դիլիջանից,
Մալգերիստներ ձգին Հայաստանից.
Պոծանք տաշնակի նման գել-գաղանից,
Մնացինք եւման, Լենին ջան:

Տաշնակը փախաւ Ջանգաղուր,
Կ'ասեն Նժդեն շատ ի ախուր,
Ժողովեց ուր զորք, փախաւ դըխ Արաղի ջուր,
Յեւի կարմիրքեր խառան, Լենին ջան:

Վսյ ձե գնաւ ընի, գնւ չընի,
Թո ձե մե խոշ իղբաւ չընի.

Տաշնակ փախաւ եւ լաւ չընի,
Հայաստան փրկիր, Լենին ջան:

Տաշնակքեր փախան դըխ Թարվիզ,
Խմբապետաց կոտորաւ վիզ.
Յերկրից կտրվաւ հնոնց թողն ու իզ,
Ջուճաթ մնաց քե, Լենին ջան:

Ասել ե ընիկ Ականցի Անդալաթ Պետրոսյանը, անդրադեռ
33 տարեկան այրի կին եւ ներկայումս ապրում ե եջմիածնու-
լսել ե ուրիշներից:

* * *

Արեւիկէք, արեւմուտք, հյուսիս և հարավ
Դատեցին, բանեցին, հարուստը տարավ.

Վա՛յ լըմըն տարավ,
Ա՛խ յաման տարավ:

Հողը ջուր, մալը մուլք, հարուստը տրեց,
Վոսկին ու արծաթն իր տակը տրեց.

Վա՛յ լըմըն տրեց,
Ա՛խ յաման տրեց:

Հարուստը կաշառում՝ ուժեղ, գատավոր,
Ուր ինքն է դող, աղքատն է մեղավոր.

Վա՛յ լըմըն մեղավոր,
Ա՛խ յաման մեղավոր:

Սեւի պես կը հոսեր, արուն ու թանաք,
Աշխարհն եր մի դմակ, հարուստը՝ դանակ.

Վա՛յ լըմըն դանակ,
Ա՛խ յաման դանակ:

Անցան շատ տարիներ, անցավ ժամանակ,
Լենինի ձայնն եկավ աղքատի քննագ.

Վա՛յ լըմըն քննագ,
Ա՛խ յաման քննագ:

Ձենն եկավ Լենինի, ուր ձենին զուրբան,
Ուրախացավ աղքատ, տխրեց զուրբան.

Վա՛յ լըմըն զուրբան,
Ա՛խ յաման զուրբան:

Լենինի անունով որդու կապեցին,
Բուրժուականի գլխին կրակ թափեցին.

Վա՛յ լըմըն փեցին,
Ա՛խ յաման փեցին:

Դենիկին, Վրանգել, Ֆրանգ, Իսգլիզը,
Բալշեվիկն ամենի կտրեց վիզը.

Վա՛յ լըմըն վիզը,
Ա՛խ յաման վիզը:

Լենինը յերկիրը ամբողջ առավ,
Ով վոր մեկ չէր ուզում, արանքից թռավ.

Վա՛յ լըմըն թռավ,
Ա՛խ յաման թռավ:

Մենշևիկ-կադետը հալա չէր մեռել,
Թունալոր ոձի պես, պաղել էր սառել.

Վա՛յ լըմըն սառել,
Ա՛խ յաման սառել:

Խրկեցին մի քաժի¹ Լենինին խփեց,
Ետ բանից արար-աշխար սարսափեց.

Վա՛յ լըմըն սափեց,

Ա՛խ յաման սափեց:

Վերջը ետ ցալով ել Լենինը գնաց,

Պատճառեց աշխարին մեծ շիվան ու լաց.

Վա՛յ լըմըն դե լաց,

Ա՛խ յաման դե լաց:

Ստալին Լենինի լավ աշակերտը,

Կանգնած ա մեզ համար ինչպես բերդը.

Վա՛յ լըմըն բերդը,

Ա՛խ յաման բերդը:

Ասել և Արթուրի 22 տարեկան կիսադրացիս Վաղարշակ
Նուշյանը:

¹ Կոնսուլի Կապլան:

* *

Բուրժուական ազգերի հետ կալեցիր,
Աշխարի մեջ կարճ ու կանոն տրեցիր.
Մոլթ, խավար աշխարը լուսավորեցիր,
Լուսավորվի գերեզմանդ քաջ Լենին:

Լենինի խոսքերը մեկ-մեկ անգին քար,
Մեր թիկունքին կանգնած եր, ինչպես բարձր սար.
Աշխարի մեջ նրան նման ել հետք.
Շնորքով լցված եյիր, քաջ ընկեր Լենին:

Քո տեղը կանգնած և ընկեր Ըստալին,
Ժողովուրդն և ընտրել ամենալավին.
Այսուհետեվ ապահով և ժողովուրդ,
Կեցցե գործ տարողդ, քաջ ընկեր Լենին:

Մի քանի բառեր ասավ Հակոբ Գեվորգյան,
Ամբողջ ժողովուրդը թող լավ իմանան.

Լենինի պատմութիւնը յերեւք հմուտանան,
Այս ե իմ կովեստս, քաջ ընկեր Լենին:

Ասել ե Շիրվանջուզ (Արթիկի շրջան) դուղացի Հակոբ Գե-
վորդյանը, 32 տարեկան, անգրագետ կոլտնտեսականը:

ԼԵՆԻՆԻ ՏԱՂԸ

Բալշեվիկի խիմնատիր, չքավորին ազատիր,
Հազար տարվա վերքերով մեր ցավերը փարատիր,—
Լենին ջան, Լենին ջան, ջան Լենին ջան,
Լենին, Լենին, մեր տեր Լենին, ջան Լենին ջան:

Կուպեռնատու ու հարուստ, խաքել են ջընդո
հաքուստ,

Ավրում են քոչեքը, քոս ա ընկել փաչեքը,—
Լենին ջան, Լենին ջան, ջան Լենին ջան,
Լենին, Լենին, մեր հայր Լենին, ջան Լենին ջան:

Բատրակ, գնդա ու չորան, արիւ մարտու բարեմբար,
Զրկվողին փրկեցիր, զրկողներին զրկեցիր,—
Լենին ջան, Լենին ջան, ջան Լենին ջան,
Լենին, Լենին, մեր մեծ Լենին, ջան Լենին ջան:

Քանց արեւ կապեր կամար, կոխող պերիւ մե համար.
Վով կ'աշխատի են կ'ուտի, ուրիշ ինչ ասեն՝ սուրբ ի,—
Լենին ջան, Լենին ջան, ջան Լենին ջան,
Լենին, Լենին, մեր լավ Լենին, ջան Լենին ջան:

Հագարը մեկին դուռ եր, փողը ջերուամը քնւ եր.
Մըկա հարուստը շվաճը, հող կը տա գլխին, կու լա.—
Լենին ջան, Լենին ջան, ջան Լենին ջան,
Լենին, Լենին, մեր լավ Լենին, ջան Լենին ջան:

Ախքատին տվիր դարման, թող հարուստներ մխկտան,
Բուրժուները թող հաչեն, տաշնակները չխչխկան,—
Լենին ջան, Լենին ջան, ջան Լենին ջան,
Լենին, Լենին, մեր լավ Լենին, ջան Լենին ջան:

Ասել և Արթիկցի 32 տարեկան անգրագետ բանվոր Բագրատ Անոյանը:

Լ Ե Ն Ի Ն Ի Յ Ե Ր Գ Ը

Պավար ախշրքին մե լուս դուռ պանցիր,
Խեղճին, նաչարին, հոքի ջան, տեր դառցար,
Լենին.

Չքաղորներին խացի տեր շինիր,
Ունեւորները, հոքի ջան, փչացան, Լենին:

Ջոռբա-դոռութոնը վերչացավ, գնաց,
Ախշրքի տերը, հոքի ջան, քանիքը մնաց.

Աղա, խաղեյին, ոես ու տերտեր
Ձնջիր մեր յերկրեն, հոքի ջան, սիրելի Լենին:

Անըմիտ մեռնեմ, ջանտ արա բանքի
Ուրիշ տեղերի, հոքի ջան, նաչարն ել փրկես.
Ումուդ կա, վոր մենք են որն ել տանանք,
Գո խրատներով, հոքի ջան, մեր փրկիչ Լենին:

Ասել և Մակունցի Վաղիր Ղազոյանը, 35 տարեկան անգրագետ գյուղացի. ներկայումս ապրում է Աշտարակում:

ԼԵՆԻՆԻ ՅԵՐԳԸ

Մեզ խեթարեց քու անըմը,
 Ջքավորի պաշպան, Լենին.
 Անջախ դուսից աշկը պացինք,
 Տու խեղճի պախապան, Լենին:

Համփի ծեռից քասըբը խեղճ
 Մազար որ, արեւ ունե՞ր հեչ.
 Քըցիը մեզի լեն որվա մեչ,
 Խեղճի պաշպան, դու ջան Լենին:

Աղալաթ ա քու ամեն դատը,
 Աշխարիս չկա քու հատը,
 Քոռանան, ով ուզի վատը,
 Նաչարի պաշպան, Լենին ջան:

Անուամըտ լսել ենք վաղուց,
 Ըսպասում ենք հսոր, եքուց.
 Դորեսի խեռ մեր աշկը լուս,
 Խեղճի, նաչարի տեր, Լենին:

Ջորքը ելավ Արա լեռը,
 Մեր թեվերից ինգանվ բեռը,
 Լացեց շուն տաշնակի մերը,
 Անուամիտ դուրբան, Լենին ջան:

Խարարը եկավ Ալագանգ,
 Մուրադը փախավ վազը-վազ,
 Լեզուն թալեց տուս երկու գանգ,
 Դուշմանըտ փախավ, ջան Լենին:

Փետրվարին ճամփեն բուք եր,
 Հեխկոմի տուն սեւ ը սուք եր,
 Խարար պերին, բալշեվիկ կու գեր,
 Ե՛լի հախտիր տու, ջան Լենին:

Մեր կործը շտեկեց ապրելին,
 Խարար տարեք շուն Կապրելին,
 Սուքը պըռնեց Մուքոյի ելին,
 Ջորքըտ հախտեց, մեր քաջ Լենին:

Մազլում ու խեղճ, խոսքըս արթար,
 Ափսոս չխոտեմ կրել-կարթալ.
 Մինչ ի մահըս, ումը ու աջալ,
 Կովեմ քեզի, մեր մեծ Լենին:

Ասել ե Աշտարակի շրջանի անգրագետ, մոտ 60 տարեկան
 պոուղացի Գեվորգ Ավագյանը: Նա այս յերգը լսել ու սովորել ե
 Քոզղոդանցի (Լենինականի շրջան) աշուղ Բալա Գեվորգից:

ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՀԸ

Խեղճ չքավորներ սեղ ը սուք արին,
 Լենինի մեռնել շատեր վոխպացին.
 Յաման, ասվաղ ջան, ինչ գուշում արիր,
 Խեղճի, նաչարի սիրտը վառեցիր:

Անջախ մեր սիրտը կտավ արեվի շողը,
 Ձաններես պոծեր եր Նիկոլի¹ դողը,
 Նորից գլխըներին թափավ սեղ խողը,
 Լենինը մեռավ, մեր տերը հիվ ա:

Ունեվոր, հակա, սաղ ուրախացան,
 Գինան հենց ետ ա, ազատվան, պըրծան.
 Աղքատների սիրտը արունով լցվավ,
 Ես դարա-խաբարը յեկի վոր լսեցին:

Բո հիշատակը անթառամ ըլնի,
 Խեղճի, նաչարի դու պաշպան, Լենին.
 Առանց քեզ լինչ կ'ըլնի խեղճերի հալը,
 Քանիք-քոսուրի դու խամխար, Լենին:

Ասել և Առաքելուհի 60 տարեկան, անգրագետ պառավ
 Ղոււմրի Սիմոնյանը:

¹ Նիկոլայ ԼԻ ցարը:

ՅԵՆԳԻ ԶԱՄԱՆ

Ջաման եր են զամանը,
 Ընցած քոհնա զամանը,
 Յհւր եր դարա-դիվանը,
 Ձոռն ինան վոսկին եր պանը,
 Ալշու եր վարի ճանը,
 Թո տոնս կնր խեխճի ջանը:

Ջաման եր են զամանը,
 Ընցած քոհնա զամանը,
 Կար մե կնդան թաքավոր,
 Երուն խմող ըմբըն ուր,
 Ե'լ յերանալ, նաչառիկ,
 Սաղ շուն ը կել ախշարք լինք.
 Ե'լ գըլավա, պըրստավ,
 Կլխըներին դառդ ը ցավ.
 Քոխվա, գզիր, ըսպոռչի,
 Լեսնիկ, ագենտ, քոմագչի,
 Ե'լ իրխափոխ, ել ժամխեր,
 Ե'լ քանդխուղա, ել տերտեր,

Ֆալսի, դառնալու, դուքանչի,
Ե՛լ թիզ պապող, ել չառչի,
Ե՛տ ժամ, ետ վանք, վարթըպետ,
Սաղ թալանչի, ծեթ և պետ:

Բըշեր-ցերեկ տու, հան տու,
Տղատ ծնավ—տու, հան տու,
Կնունք արիւր—տու, հան տու,
Լաճ փսակիր—տու, հան տու,
Ախչիկ ճամխիր—տու, հան տու,
Մեռել մեռավ—տու, հան տու...
Սըլուգի պես երընխում,
Աշկ են տնդե չոռս յանեն,
Վավեյլայի վոր տանան,
Մե տեղ մե քիչ շիրա կա՝
Կալը ծեծիր, բը մեզի,
Բաղը քաղիր, բը մեզի,
Կինի քցիր, բը մեզի,
Արաղ քաշիր, բը մեզի,
Կովը կթիր, բը մեզի,
Ցան և փթիր, բը մեզի...

Ա՛խ-վա՛յ աման, աման եր.
Ետ ինչ ջուռա դաման եր.

Բաշքըշան եր չոռս յանեն,
Մարթ բեզար եր ուր ջանեն:

Ասել և Իգդիրցի Պետրոս Վարդանյանը, 32 տարեկան, դրա-
ճանաչ, չքավոր դյուղացի. ներկայումս ապրում է Եջմիածնի
շրջանում:

ԼՍՆԻՆ ՓԱՇԱ

ՆԱԳԸԼ

Ասաց՝

ԴԱՐՈՐ ԲԱՐՅՈՒՄՅԱՆ

Գրի առաջ 1934 թվին

ԳԵՂԱՄ ԹԱԳԵՐԴՅԱՆ

«Լանու հաղը»-ն առաջին անգամ (18 ոգոստոս 34 թ.) զբա-
սուս Աղբաբայի յայլաներում, զգրաբ Գաբոյից՝
Գաբո Բաբգումյանը մոտ 65 տարեկան, անգրագիտ, վատա-
ռողջ մի մարդ է, Տաճկաստանի Խիզանի շրջանի Խակիվ գյուղա-
ցիի Գիտե բազմաթիվ «խեթաթներ», «խաղեր», «մասաներ» և
այլն:

Գաբոն ջահել ժամանակ հովիվ է յեղել, այնուհետև յերկար
ժամանակ «խոզանիք» դանադան «աղեքանց» մոտ Վերջը, «ան-
կախություն» ձեռք բերելու համար, զգրաբ է դարձել Սլիմ նա-
դոն և յուր «փեշակ»-ից «Մկա, չիտ սանահաթներ ևմ, զիմ ողլու-
շաղ կը պախիմ»,—ասում է նա գոհունակությամբ Տղա, աղջ-
կ «բուլ-բուլ» ունեցել է, բայց «թամար» էլ մեռել էն, ու աղջիկ
«մի մացեր է», զորն ամուսնացել է և ամուսնու հետ ապրում է
Գյանջայի Շամխուր ավանում «Վըր հաշիբըին մըկա պառավ մի
ունեմ»,—ասում է նա:

Գաբո բիձան ապրում է Լենինականում նա հաստ, կարճահա-
սակ, դեղնավուն, հիվանդոտ, մինչև հոնքերն սպիտակած մարդ է:
Բնավորությամբ կենսուրախ և շատախոս. միաժամանակ չափա-
դանց ծածկամիտ է, մի քիչ էլ պարծենկոտ, բայց և շատ սրամիտ,
խելու-սովորելու ձգտում ունեցող:

Գաբոն «Լանու հաղը»-ը սովորել է զգրաբ Ուստա Սիփոյից,
յերբ փերջինիս հետ 1922—24 թ. թ. «դաստ» յե յեղել, ու միա-
սին շրջել, զգրաբություն են արել Գաբոյի ասելով՝ հաղը Սե-
փոն ինքն է հորինել:

Ուստա Սեփո կամ Ծաղկի Սեփո, կամ Շայիլ Սեփո, (ըստ
վրձանց ել՝ Ծուռ Սեփո, Պիլան Սեփո, Վըռըշիկ Սեփո և այլն)
յեղել է Տաճկաստանի Պիղանի շրջանից Նա հայրենիքից իմպե-
րիալիստական պատերազմի ժամանակ դադարել և Այսթրիովկաս, մի
առ ժամանակ ապրել և Սուրմալույի շրջանում (Պալֆալու դոնդ),
հետո յեկել և Վաղարշապատ Նա այստեղ ել պարապել և
գըրարուեթյամբ Սեփոն մեռել և Վաղարշապատում 1926 թվին,
մոտ 50—55 տարեկան հասակում: Նրա հայրենակիցները
և «Թայգաշներ» ասելով՝ Սեփոն յեղել է միջահասակ, առողջ,
«կարմիր լալա», շեկ մազերով ու կապույտ աչքերով մի մարդ:
«Շատ կը խմեր. անու. անիլը ետ եր»: Պատմում են՝ չխմած
ժամանակ «գնեռ» կլուս բամբիլը, ծեն չեր խանի, ամա վուր իշկի
կոյներ անու պերան, ել թոճ... ասլան-կաֆլան կը տանենը».. Ու-
րեմն լուրջ ժամանակ նա յեղել է խեղճ, մեղմ ու լուռ մի մարդ,
իսկ խմելու—ընդհակառակը, նա սկսել է յերգել, կանչել ու փո-
ղոցները շրջել... «Մեկ պա մ' պատահեր, անլիս Սեփոն խաղ կը
կապեր. ամա չուրի սարխոշ չեղեր, վոնչ կարար խաղ կապել,
վոնչ ել կանչել... Շատ շնորհալի, սրամիտ մարդ է յեղած: Իմա-
ցել է բաղմաթիվ «խեքաթներ», «տաղեր», «խաղեր», «մանիներ»,
«մասններ» և այլն: Մեկի դեմ վոս ունենալիս, խմելու ժամա-
նակ նրա հասցելին ուղղել և վոտանալուր-հայդոյանքներ ու
բարձրաձայն յերգել փողոցներում... Վորեկ դեպք պատահելիս՝ նա
անմիջապես խաղ և «կապել» ու ասել:

Մեկը գողանում և Սեփոյի մի քանի խորճ խոտը: Նա խաղ
և «կապում» (հիշում են մի «բանդը»), այն ե.

...«Ուրա եծերաց մեկ տեղ կեր խոտը,
եծերոս ի ուտեն քո կոտը,
Հաշարից կտրվի քո խոտը,
կոտը, հավաղակ, խաբամ Դարմոն»:

Մեկը դրան փող է պարտ լինում, բայց չի տալիս, ու Սե-
փոն «կապում» և այս խաղը.

...«Ասվազ կտրա քո աղիկ կյանք,
Զիմ փարեն տան, առնեն պատանք.
Քե արժան չի վոր տենն վանք,
Լաշըդ շներաց փայ եղի»:

Մեկն իր աղջիկը չի տալիս սրա ուղած աղային, աղջիկը
փախչում և աղայի հետ... Սեփոյի խաղը պատրաստ է.

...«Վոճ ի տեսի՝ անչիլ տղին փախցընի,
Տանի, ուրանց տեղի մեջը թաքցընի.
Յեփ վոր քեֆը ուղի, խանի, խաղցընի,
Հաշքերդ ի քոսանա, եյ Նարդիկ անչիլ»:

Մեկը դողանում և Սեփոյի աքլորը. նա ասում է.

...«Մանձառ խաթուն, դրսեն խաթուն,
Աքլոր բունի, կերար թաքուն»...

Մեկ անդամ, միս առնելու ժամանակ մի վարդապետ վերա-
վորում և Սեփոյին «Շախրի» յերգը պատրաստ է.

...«Պոպլոդդ ի նման սատանի պոդ,
Չաղացեր իս քանց շամբու խոդ»...

Դաշնակցական «սկիտիլները» մի անդամ Սեփոյին սարսափելի
ծեծում են, կասկածելով նրան ինչ վոր բանի համար... Ու նա վոխ
և պահում դրանց դեմ և խմելիս ամեն մեկին յերգով դադում...
Որհորդայնացման ժամանակ, պատմում են, Սեփոյի «քեֆին քեֆ»
չեր խանի, «ուրախութենից ծուր եր»... Ուրեմն, ընկել եր փողոց-
ներն ու «մալու-իկներուն» գովելով՝ ման եր գալիս... Ճեմարանի
բակում, կոմունարների թաղման ժամանակ, պատմում են, վոր
խմած, աղեղն ու չաքը առած, վորպես սաղ, «կը չալեր» ու
«Լանու դաստան», «մեկ լե պարտիզաններու» (պարտիզան) խաղ
կը կանչեր...

Ն ա յերկրացիները, իսկույն հիշեցին «Լանու նաղը»-ը, յերբ
կարդացիս—

Վայ, ետա նաղը (մի յերկուսը—դաստան) միք քանի-

քանի անգամ լսեր ինք Սեփոյից՝—ասում էյին նրանք: «Ես ան
նազը ղինք ի ասե. ջանքմ, եհու պան ասել չեղի, եհու շնուք
քաջայ ի»... «Տանակներայ ջղրու խամար (անու տիկցին ան)
ենի ընկուրիկներուն շատ կը սիրեր»... «Ձէանին կը պաշտեր
անի»... «Քանի մ'—քանի մ' խողեր եր խանե Լանու խամար»...

Գ. ԹԱՐՎԵՐԴԱՆ

1

Են վնվ ի, վուր ժողովուրթին կը պախի.
Են վնվ ի, վուր ըռըպարաց քամագ ի.
Են վնվ ի, վուր ֆանլաքտերաց խամխար ի.—
Ենիկ մեկ փաշե մ' ի, անուն ուր Լանին:

2

Մասամբ ըմ կեր, անուն ուր մակուրիկ.
Լանին անունց դինբաշին ի:
Վուր անունց խեա ի, զուր մալ կես կ'ենի խըս
ուրիշաց:
Մակուրիկ, գնվա՝ ըզմալ ենս խըս ուրիշաց շիրիգ:

3

Հախըրի մալ, գովնթ, գն զըմմեն մոտ զանգինաց.
Կայք, զըկարողութեն, գն զըմմեն մոտ զանգինաց.
Վուսկի, զըմուլք, գն զըմմեն մոտ զանգինաց.
Յանգիրն ի, ըզուր երկու տարտակ ծեռնիր...

Ձանգին կ'ուտի յեղ ը մեղը, նստի ըզուր ողեն.
Հախկատ չունի ուրան զըգանքեխաց, չոռթան.
Ձանգին տըփի նոքըու կլխուն, անել տա ըզուր պան,
Հախկատ չաբնըփի, չալըշի, չո՞ր տոն կա ուր ջան:

Ձանգինաց ը սուլթանաց խոսկ մեկ ի.
Ամա գ'արի վուր, անունք քիչ ին, հախկատ շատ ի.
Բիչ զըշատ կը տանջա, զանու նաֆ կ'ուտի.
Սիլահ ը կուլաթ անու ծեռին ի:

4

Տանակ վոսկոռաց խասեր ի չխո...
Լանին փաշեն հախկաթի մ' աղե մ' եր.
Ենիկ թուվ ըզուր սուլթան ը հո՞քմաթի հիրես.
— Յես տը կուլիմ, ասից, տ'աղատիմ զհախկատ...

5

Հուքմաթ եր, քանչից ուր զուրք ը զուրմալիտ.
Ձանգիյթաիր տրին ուրանց խո՞ր ը խանգեն.
Բանգիր, անղանիր չխո խասին քո՞մադ:
Ատունք ամեն քշին, յերիշ երին դըխ Լանին փաշեն:

6

Լանին փաշեն եր, կանչից ըզուր հախկատ-
Փուզմուրաքաիր.
Կանչից քո՞մադ, պանվուր, խեխն խզմաթքաիր.
Հինչքան կին անպիսին, թափին Լանին փաշին
քո՞մադ,
Փան ը փանտ, չաք ը դանգանգ առած զո՞ւրանց
սիլահ:

7

Քսիստին Լանին փաշեն խեծավ ուր ձին, քըշից.
Մյոսլիկ¹ փաշեն խեծավ ուր ձին, քըշից.
Այթարբեկ² փաշեն խեծավ ուր ձին, քըշից.
Կալին³ փաշեն խեծավ ուր ձին, քըշից.
Ղուկասըվ⁴ փաշեն խեծավ ուր ձին, քըշից,
Քամակից լե գո՞ւ երին ֆաղիբաց որդուն:

8

Հո՞քմաթ եր, խըտ զանգինաց առան, եկան ուրանց
զուրք.

Սոմխարքիր առան, եկան անրանց զուրք.
Չխո Ինգլիզ առավ, եկավ ուրան զուրք.
Ֆոանգսըզ առավ, եկավ ուրան զուրք.
Ամրքյան առավ, եկավ ուրան զուրք.
Ճայփոռն առավ, եկավ ուրան զուրք.
Չին-Մանչին առավ, եկավ ուրան զուրք.
Մսըր-Հիսար առան, եկան ուրանց զուրք.
Ոսման-Տաճիկ առավ, եկավ ուրան զուրք.
Աջամ-Պարսիկ առավ, եկավ ուրան զուրք.
Հաբան-Ալման առան, եկան ուրանց զուրք.
Ատունք զըմմեն տը ծեծկվին խըտ Լանին փաշին:

1 Ա. Մյոսլիկյան:

2 Գ. Աթարբեկյան:

3 Մ. Ի. Կալինին:

4 Ղուկաս Ղուկասյան:

Զանգինաց զուրքի մե զըսմ եր՝ փարով վանքական.
 Զանգինաց զուրքի մե զըսմ եր՝ շուխ պախաված.
 Զանգինաց զուրքի մե զըսմ եր՝ վանկուտ-Չանպախ-
 Մե զըսմ լե ուտար, անծանութ մարթեր:

Են վուր փարով եր եկի, ըզուր կլնիս կը պախեր.
 Են վուր շուխ պախաված եր, ըզուր կլնիս կը ծածկեր.
 Են վուր վանկուտ-Չանպախ եր, կը վախեր, կը
 փախեր,

Մացեր ին ուտար մարթեր, վուր ուրանց վեջ չեր:

10

Են վուր Լանին փաշի մարթեր ին, մեկ սիրտ, մեկ
 խոքի-
 Զրամեն ել զրկված պանվորքտեր ին հախկատ.
 Զրամեն ել զրկված ըռչալարքեր ին հախկատ.
 Զրամեն ել զրկված անկուռծ, խեխծ, հախկատ,
 Հախչըրի զուրկ, սիրտը վանված մարթեր...

11

Զուրքը ը ըռհատ զանգին-զանգիվան խըտ իրար.
 Ծեծին-ծեծկվան խըտ իրար.

— Ե՛յ, վրեժի կան ի, կանչից Լանին փաշեն.

Զանգեք, ծե զուռման փուչ երեք.

Կովեք, ծե ազատութեն ծեռք պերեք...

— Ե՛յ, կանչից թաքնվուր-սուլթան ուր գորաց-
 Զանգեք, ետա չփախ-չփուլս նախիրաց.

Վոն շատ կոտորի, անու կը տամ զըխաչ ը մինդալ.
 Քանգածնիրաց ետա խոժան կ'ուզա խլել՝
 Զիմ թուր ը թնջ, զիմ թնքնվորութեն...

Զանգին, ծեծկվան լուսուն չոր ի եվար.
 Զորաց մեջ ինչքան կին ըռչալարքեր,
 Զորաց մեջ ինչքան կին պանվուրքեր,
 Ասին.—Մենք վրեժ գանինք մեր ֆաղիլը անպարտանց.
 Պուլուր փախին, անցին զըխ Լանին փաշեն:

12

Զանգին, ծեծկվան լուսուն չուր ի եվար.
 Զանունք ունին զըթոփ ը զամբնրա,
 Ատունք՝ քանի մ՝ փշտով ը զարարինա.
 Զանունք ունին մոսին, մանուին հրացան,
 Ատունք՝ պախ ը յեղան, զանգանազ.
 Զանունք՝ զըպուլմիտ, չորիս ի ֆալնք,
 Ատունք՝ վարուց, չաքըջ, փոցիս ը կերանթի...

Ե՛յ,—կանչից Լանին փաշեն,
 Խեծով ուր ձին, քըշից հռեչ.
 Մինչեվ յեփ, անավ, ըզմե անուն ծըծիք.
 Մինչեվ յեփ, անավ, ետա հախչար զավթիք.
 Մինչեվ յեփ, անավ, մե իրանվունք խլիք,
 Մինչեվ յեփ, անավ, հախչար տիրապետիք...

Ասավ, քըշեց հռեչ՝ ըզուր կամիլը բնյրադ պոռած.
 Անու ետվեն պանվուր կնաց խոզան-խոզան.
 Անու ետվեն ուռչալար կնաց խոզան-խոզան.

Անուհ ետվեն սանիյաթքար կնաց խանգար-խանգար...
Անուհ ետվեն անտուհ, քանդացած խանգար-խանգար...
Անուհ ետվեն անկուռած, յետիւ խանգար-խանգար...
Անուհ ետվեն անխուղ-անճուր խանգար-խանգար...

Պոնին զանշար, զըսար, զըքար զըմմեն դեխեն.
Պոնին ծորիւր, քար, զըկապան զըմմեն դեխեն.
Պոնին դետիւր, մերի, չընդըլ զըմմեն դեխեն.
Պոնին տանշար զանուս ը պանիւղ զըմմեն դեխեն.
Պոնին անուռ, չանիւր-չիման զըմմեն դեխեն.
Պոնին զըծուլ, հանապուր, որման զըմմեն դեխեն...

Չարկին, զարկվան, դոման ելալ, հանշար պունից.
Չարկին, զարկվան, լեշը փոխալ տանապակ-տանապակ.
Ըսպանիողաց անուհ ելալ, կապից զըգետ,
Ես անապետ քար կլտորեր զըմանաքանշ...
Չարկին, զարկվան մե կողմ հանքմթ, մե կողմ

ըռյաթ.

Չանուհը ունին զըթուփ ը գանլա, զըգոմբան.
Ատուհը քանի մ' փշտով թվանք, զանքինան.
Չանուհը ունին մոսին, մանուին, խըշտ-հրացան,
Ատուհը պան ը, փոցիւ ը յեղան, շիշ, կերանի.
Չանուհը ունին զըսուլըմիտ, չանիւ ի ֆանլա,
Ատուհը ճաղուտ, քար ը կուրթ, կացին, ուրաք...

Չարկին, զարկվան չուրի կետուր, արեւ թեքվից,
Ես հանքմթի զորաց մեչեն հինչքան կին,
Ես վուր փանով եր եկի, ըզուր կլիս կը պախեր.
Ես վուր շուխ պանլաւ եր, ըզուր կլիս կը ծածկեր.

Ես վուր վանկուտ-Չանապա եր, վախեր, կը փախեր.
Մացեր ին ոտար մարթեր, վուր ուրանց վեջ չեր:

Կետուր թեքվից, Լանին փաշի զուրքը հեղվից...
Խնչ տը աներ փետ զըփանտա զըթուփ տեմ.
Խնչ տը աներ կացին, մանգաղ, թվանքի տեմ...
Լանին փաշեն խանք երեց քամաղ ուղեց.
Լանին փաշեն հանար եցկից, խանք ուղեց.
Խանք խանք, քամաղ թանփան, եկան չորս դեխերաց.
Եկան, խանք սեւ պանիւրքիւ խանգար-խանգար.
Անուհը ետվեն ըզըշարքիւ խանգար-խանգար.
Անուհը ետվեն սանիյաթքարին խանգար-խանգար.
Անուհը ետվեն լուծ-քանդացանիւ խանգար-խանգար.
Անուհը ետվեն անխուղ-անճուր խանգար-խանգար...

Քամաղ եկալ, Լանին փաշի կուղմ զորացալ.
Հանքմթաց կուղմ թուլցալ, խոքնալ...

Չարկին, զարկվան դոման ելալ հանշար պունից.
Չարկին, զարկվան լեշը փոխալ տանապակ-տանապակ.
Ըսպանիողաց արուհ ելալ, կապից զըգետ,
Ես անապետ քար կլտորեր զըմանաքանշ...

Չարկին, զարկվան, Լանին փաշի զուրքը զորից.
Չաւ քանշիցին, աչքը խփուկ հանեջ վանին.
Եւ չերիշկին թուփ ը թվանք զըպուլըմիտ.

Դռնով պանջին ուրանց ճամփան մըն են զորաց.
Վուտքի տակ լնշ տնապակ-տնապակ կոխին, անցան.
Յոթ խատ դարնովեր, ընդներ, մեկը անցներ հանուհ.
Զամբար թափեր քանց փոխիդու խոխլ-խանդով...

Լանին փաշեն կ'երթեր հանուհ՝ պոռած բայրադ.
— Հնյ-հնյ, տղաք, հանուհ անցեք, որը մերն է...
Հանուհ անցավ քաղցածնիրաց ուղու մեկեն.
Հոքմաթաց զուրք խոռվավ հիրուր, փախավ ցրվով...
Լանին փաշի զուրքը թափավ քանց զըմուրիս.
Քանց բհարու սել ը սելով գետ վանրած.
Քանց զոլանի վանր կարկուտ... զմնչ պատուխաս.
Քանց զըծովու ֆոթունի պես անդ ը անման,
Քանց սամ յելի... երկինք, կետինք իրուր խոռնվան...

Մեկ ղիյմաթ փոթավ զախշար դավ իրուր.
Լանին փաշեն յերիշ երաց, առավ զըմմեն.
Առավ անունց թոփ ը թվանք, ջնբախանեն.
Առավ անունց մոսին-մանուն զըղումբարեն.
Առավ անունց զըպուլմիտ, չարիս ի ֆանթ.
Տիկց, ցրվից, քանդից, փոխից մեկ հախշըրքով...

15

Հոքմաթաց զուրք վուր մեկն ընդավ, վուր մեկ
փախավ.

Մըն հախշըրին կորան, կանցին, թողեր կտրավ:
Հոքմաթբաշի, հնա ըռանց ճոչ սուլթանին,
Զըռ դանդաղ ը պանց պերան հնա ծանրին,
Սաղ-սալամաթ պոռին քանչին մոտ Լանինուն:

Լանին առավ.— Պիյան-սանբադ, հա ինչ երիբ.
Քն ինչ պան ի կառավարել մըն հախշըրին:
Ենա ծանր, թե.— Յես քն վոտաց մեռնիմ, Լանին.
Մի սպանիր, հեյրան իմ քե, ձի խնայիր.
Կոոր ըմ խող տու ցանիմ դավուն, ընեմ բոստանչի,
Քն սանբադին, խեռ իմ խիզանաց, ապրինք մինչի...
— Յես չըմ խափի, հաա շողում խոսքերտ իթարգ.
Ասեց Լանին, քաշեց զըսուր կլմն իզանրկ...
Կլմն իզանրկ, ջնմբաք թալից հնա քնխան.
Փողաննիրաց շներն եկան ինչդանր կին,
Քանչին, հնու լնշը երին ծվեն-ծվեն...
Ենու կլմն զանրկին երկեն մեկ ըռոտիմ ծեր,
Առան ուրանց ծեռ, քանց բոյրադ պարզիցին վեր,
Հախշար-անամ պալտոցուցին, չոբի նեխավ,
Ետեվ քցին մըն քնլուգին...

16

Սանկավ զըմշել, վուր նստեր եր հախշըրի վզին.
Քանի-քանի անունքներ եր երի ենի,
Քանի-քանի ոջախներ եր մարե ենի,
Քանի-քանի ճոռկներ եր թողե խեխճ-վուրփ,
Քանի-քանի մերեր-քուրեր սելիր խանթ,
Քանի ջնհել-ջիվան կնքտիր վորփեվմրի,
Քանի-քանի կը միկլուին մըն զնգանաց,
Քանի կոխվ զըշամաթա սարքեց ենի,
Կ'ուզեր զախշար-անամ զանթի, իրմով ենի...

Լանին փաշեն մտնուրիկի տրից զանուհն.

Երկրի կարք վերուց, երից կլոխն ի վեր:

Են անաչվա զանգիններաց երից կատու,

Խլից ամեն ինչ ծեռներաց, թողից անտուն:

Են անաչվա քանդաներաց երից փաշա.—

Չըմմեն մեկ-մեկ տնտնավուր ին մըչ դիվանին:—

Են անաչվա բեգիւր, անգեք, շինից յեսիր:

Չըմմեն պունից, կոռծից, եսկից, քշից ներսիր:

Են անաչվա նոքար, չորան, զըխզմաթքար,

Չըմմեն տարավ, տվից հուսըմ, տրից սնրքար:

Երկիր զըմմեն կլոխ ետու պանավուրքերաց.

Երկիր զըմմեն կլոխ ետու ըռըշպարաց,

Երկիր զըմմեն կլոխ ետու խեխճ նոքարաց:

Ով վուր խեխճ եր, անչար, քանդած, տարավ հանուչ,

Ով զանգին եր, անդա ու քանդ, տիեց կլոխն,

Քշեց, կնաց մամուլ խոլթուլս, անտնրց մտավ,

Յան թե քանդած, ծանրավ, զվուեց, վեռչը խնտավ:

Երկիր հիստեց Լանին փաշեն,

Թողից զըմմեն ուրան մարթեր.

Հանախառնավուր առից ուր թեվի տակ...

Տեր, պարերար վոգորմած.

Տու քանդ ընես Լանին փաշին

Ը ուր զուրք ը զուրապիտաց:

Ամեն:

ԼԵՆՈՒ ԽԱՔԱԹ

Ս. Ե. Ե.

ՍՍ.ՀՍ.Կ. Ա.ՊՐՈՅԱՆ

Գրի առավ 1935 թվին

ԳԵՂԱՄ ԹԱՐԱԵՐԴՅԱՆ

Առեւ եւ Մշու շրջանի նամ դպուղացի Սահակ Ապրոյանք 58
տարեկան, անդրադետ Հայրենիքում նա հովիվ ելեղել: Պատերազմի
ժամանակ դաղթել եւ Այսբիլովկա, ապրել եւ Լենինականի Գուգ-
բյանդ դպուղում, Դիլիջանում, Ախտայում, ապա փոխադրվել ե
Բասար-Գեչար. իսկ ներկայումս ընտանիքով հաստատվել ե
Ն. Բայաղետ: Ինքը Ղուրբի մաղիստրալի 5-րդ դիստանցիայում
աշխատում ե, վորպես բանվոր: Իր ասելով՝ «Լենու խաբանք»-ը
ինքն ե հորինել:

Գ. ԹԱՐՎԵՐԳՅԱՆ

Ուսումնական թաղամասի յետի Լենու խորն ու ախպորը¹ դարադաշ երեց, են ժուկ Լենի հալա ճժուկ մ' եր: Յեի Լենին գանջըցալ ուրան ճանչցալ, բաշլայեց ուսումնական թաղամասի տեմ թալաք զարկել, վարսալամ, աշխատիլ, վոր ենիկ կլիսի վրա կն, վոր ուրան խոր ու ախպոր հարիֆ խանա:

Լենին եր, ենկանդար դալդա-պուճախներաց դալ-կեց, զարկվալ, տեսալ՝ զԵ, պան տոն չի կն: Ըսխը-տին ուրան կերպ ը լիւսաւ փոխեց, տարցալ խուս, առալ ուրան ուրաք, սղոց ու ըմմեն ջուռա հաջաթ-քիւր, հաշխատեց, կերպ երեց, մտալ թաղամասի պա-լատ, բաշլայեց խուսուլթեն անիլ:

Լենին դաստի ենքան հալատար ցուց կու տեր իրան, վոր տառցեր եր տան տղա: Նս ֆանդ ը ֆելով

հաշիվ

¹ Իլլա Ուլլանով (հայր) և Ալեքսանդր Ուլլանով (խորաքայր): Առաջովը շփոթել և պատմական իրողութիւնը՝ կարծելով, վոր հայրն ել և կախաղան բարձրացվել: Վրպական չափադանցութիւն և վրեժի զգացմունքն ուժեղացնելու համար:

վերջ ենիկ իրեն առավ, ուրան խամար մոռնաթ երեց,
վոր տուն ըմ տան, սթար եղի մըշ պալատին:

Պալատի տակի պատվալքերաց մեկը տվին ենու,
վոր քըշերներ սթար եղի:

Լենու միտք են եր, վոր ուռուսի խոփած, քաֆ-
թառ թաքվորին մեկ ծեփով մ' ըսպանի, ուրան խոր
ու ախար հարիֆ խանի:

Ըսխորն վոր Լենի պատվալի մեշ տեղ քթավ ու-
րան, քըշերներ բաշլայեց պալատի տակ ծակել, լաղըմ
տալ:

Մե ժուկ մ' ընցավ, Լենի սաղ պալատի տակ լաղ-
մեց, քանքան ետու, սորա բաշլայեց տրսեն, ուրան
ընկերներաց մոտեն բոմբ ը դինամիտ պերեկ, լցնել
լղամների մեշ:

Յեփ լղամներ լիփը-լիք բոմբ, դինամիտ, բարութ,
գոլլա ելից, մեկ քըշեր մ', — հա՛ բաբամ, վոր տու
կաս, — մեկ երկեն մ' ֆիթիլ-տրեց բոմբերաց մեշ,
տուս եկավ, կրակ ետու, փախավ... Բոմբեր պացվան,
հա՛ քի պալատ, պալատի խեռ սաղ մեկ թաղ մ' ել
զար ը զարար ելավ, կոծանվավ: Թաքվոր ուրան
քոլ ը քոլֆաթով, ուր պալատականներով մեկտեղ,
առթվան, ջանները ջաննամի վառըլ ելավ, գնաց¹...

Դարի տես, որ թաքվորի ճոշ տղեն ետա քըշեր,
ուրան քեռու մոտ խուր եր եղի, ենիկ պոծեր եր:

Մեկել որ յեփ հիմցան ետա սիթամ պան երոյ
ճԼենի յա, սաղ ջամդար, պոքստով, գարադավո, հա-

¹ Վկայական արձագանք Ստեփան Խալտուրլինի տեղորոշում-
կան ակտի:

չախիկ, սադնիկ, յեսավուլ, հինչքան կին, թափան,
բաշլայեցին ժուռ վալ, վոր ծեռ եցկին զԼենի:

Ամա, ինչ Լենի յեր, ուրան հարիֆ խանեկեն սո-
րա, ետաեղաց փախավ, մերաշ ընցավ Զին-Մաշինու
թաքվորի խող:

Դաշ, շնորքով, զոչաղ մարթ եր, կնաց Զին-Մաշին
թաքվորի պալատ, ուրան զուլլուլ մ' քնթավ, մտավ
խղմաթքոր:

Մե ժուկ ը ժամանակ մ' ընցավ. որերեն մեկ որ
Զին-Մաշին թաքվորի հախչիկ սեյր երթըլու վախտ,
ուրան աշկառավ Լենուն: Կայնավ, վարավուրդ երեց,
հախչիկ խավանեց զԼենի, ուրան սիրտ կպավ ենու:
Ամա դ'արի տես, որ Լենի ել ենու սիրեց. երկու ջա-
հեղներաց սիրտ կպավ հիրուր: Թաքվորի հախչիկն եր,
զարնվածի պես յետ եկավ ուր տեղ, վերուց դիվիթ-
ղալամ, մեկ նամակ ըմ կրեց Լենուն, թե.

«Լենի, բա՛ չասես. իմալ մեկ կը փաթթի ուռի
ծառուն, իմալ պաղրեկ կը փաթթի զվարթի քոլուն,
իմալ ոց կը փաթթի լաղլազու վիզ, եմալ ել իմ սիրտ
փաթթվեր ի քո սրտին. իմա կաս, տու՛ յես, չկաս՝
տու՛ յես: Ագսն իմ խեր խաղառ ընգնի, մը վախիր,
իմ ջան քե հեյրան ի. ես վախտ կ'առնենք հիրուր,
կը փախինք ողզա՛ թաքվորի խող, ուրիշ մամլաքոթ.
ենտեղ կ'ապրենք խրտ հիրուր»:

Լենի եր, նամակ առնելու պես՝ կարթաց, ամեն
ինչ հիմցավ, սորա բաշլայեց ջըվար կրել հախչիկան,
թե.

«Զին-Մաչինու թաքվորի հախչիկ, ագար քո սիրտ
մեկ դանդի դադար է ձի կալե, իմ սիրտ մեկ սարի
դադար է կալե քեզի: Ամա պայց մեկ վախտ ք մա-
դաթ սարը եսենք, տսենք՝ գնալաղ մեղի ի՞նչ
կեղի: Չունքի ք թաքավոր խեր ձի պես քսուքը
քնթիբի մ' հախչիկ չի տար»:

Հախչիկ կ'առնի կիր, կ'ասա.

—Աղեկ, թո եղի...

2

Թող ետոնք ուրանց սեր եսպես կաղտնի վելեն,
մենք խաբար իտանք Ուռուսի ըսպանված թաքվորի
տղի մոտեն:

Թաքվորաց մոտ դայտա-կանուն կա, վոր թաք-
վորի տղեն չուրի չփսակվի, իրավունք չունի ուրան
խոր թախտը նստի: Ըսպանված թաքվորի տղին խա-
մար վաքիլ-ապեկոն ըմ տրին, չուրի ենիկ փսակվի:
Կանուն ել կա, վոր թաքվորի տղան պետք ա անպատ-
ճառ թաքվորի հախչիկ առնի ուրան թաքունի:

Ենիկ ել խաբար, խլավուղներ խրկեց հաշխրի չորս
պուրոր, վոր ուրան խամար մեկ արժանավոր հախ-
չիկ ըմ քթնին:

Ժուկ ք մուդաթ ընցավ, թաքվորի տղուն ջրվար
եկավ, քի.—Բն, չասես՝ Չին-Մաչինի թաքվոր մեկ
հախչիկ մ' ունի, վոր չուտես, չխմես, ուրան խաղ
ք խալին, գնիլ-ջամալին թամաշա ենես:

Ուռուսի թաքվորի տղեն ետա սալըղ առնելու պես,
կ'առնի ուրան պատվելի մարթեր, իրան կը քըցա
Չին-Մաչինու թաքվորի խող:

Չին-Մաչինու թաքվորն է, կ'ուրխընա, առք-փա-
ռք կ'ընդունա, կը պատվա, կը հարկա: Յեփ Ուռու-
սի թաքվորի տղան ուրան կալու պաճառ մանշուր
կ'ենա, Չին-Մաչինու թաքվոր մեկ հաշխրքով ուրախ
կ'եղի, կը խընդա.

Թե.—Մեկ հախչիկ է, քեզի զուրբան:

Կողորմա, հախչիկ կը կանչին:

Յեփ հախչիկ կը կանչին, թաքվորի տղեն մաթ ք
մայիլ կը մնա, կ'ասա.

—Իմ կա, ետ է. չկա՝ ետ է...

Ամա հախչիկ բխաբար է: Յեփ հախչիկ ետա
պան կ'մնա, կը սքվորի, խաբար կը տանի Լենուն,

Թե.—Բն, չասես՝ եսենց, եսենց...

Լենի կ'ասա.

—Դու դառդ մի արա, ենու խոր կլոխ ուտող, ենու
կլոխ է կ'ուտա: Յես ենորից կոխ ուտողը չեմ. քեղի,
խանգիստ մնա:

3

Լուսուն Ուռուսի թաքվորի տղեն Չին-Մաչինու
թաքվորին կ'ասա.

—Խանչա քո հախչիկ, վոր զիմ նիշան առնա, վոր
յես արխային զիմ թաղարեքի խես եղիմ:

Կը խանչին հախչիկ: Խեր կ'ասա ուրան,

Թե.—Ուռուսի թաքվորի տղեն քեզի կ'ուզի իրեն
թաքունի:

Հախչիկ Թե.—Յես ենու չըմ առնի: Յես իմ սողալ-
թի սովորուն ունիմ:

Թաքավորը կը հեռանար, պայց ամմա հախչկան շատ սիրելու սալաքին պան չի ասա. մինակ կ'ասա, թե. — Յես խոսք իմ տվեր իմ, քեզի իրիք ուր ժուկ կ'իտամ, վոր քո ախր խոսք ասիս:

Հախչիկ ուր խոր կտեն կը պատմա գլենու: Լենի յա, համա հենց են քշեր կը թամքա երկու ձի, կ'առնի ուր սիրած, կը փախին Ձին-Մաչինի խողից, կ'երթան, կ'անցին Փռանդատանի խող: Երթուց հառաչ Լենի մեկ կիր ըմ կը թորկա Ուռուսի թաքվորի տղի անունով, թե.

(«Ուռուսի թաքվորի տղա, լավ հիմցիր, հա. գող դանդմինի թանխյուր¹. յես են Լենի յեմ, վոր քո խորըտ, ուրան ասկը միլլաթով բոմբ տրի քըցի: Մըկա լը քո նշանված կ'առնիմ, կը փախիմ. տղա յես քըթիր: Պայց ամմա ետուրմով չես պրծնի. յես նորեն կը կամ ջանիք»:

Ուռուսի թաքվորի տղեն ի, ետա տեղից կը թողնի քոն ը փոշման, մաղրուն կ'երթա յետ:

Ըստին թաքավորի տղեն ա կ'երթա, Լամսու թաքվորի հախչիկ կ'առնա ուրան թաքուհի, սորա կ'ոծվի թաքվոր, կը նստի ուրան թախտ: Պայց ամմա են որվանք նս Ձին-Մաչինու թաքվորի հախչկա սուրաթ ուր սրտեն կ'եկի, նս Լենու քոշած դադ:

Ինչ վոր Լենի յա, են լե ուրան հարիֆ ունի հալա. կ'ասա.

«Չուրի Ուռուսի թաքվորի միլլաթի քոքը բինան չկտրիմ, յեսիկ խանգիստ չեմ եղի»:

¹ Սչքը թշնամուն ճանաչում եւ

Թաքավորը քանակաւ կ'անցնի, չուրի կը գա ճոշ կռիվ:

Ժուկ ը ժամանակ կ'անցնի, չուրի կը գա ճոշ կռիվ: ճոշ կռիվ վախտ Լենի ուրան դուրուֆ կը փոխա, կ'ընցնի Ուռուսի խող ու կը սկսի ուր բնկերներաց, ուր թաքվորի խետ հաշխատել, վոր Ուռուսի թաքվորին կլիս վրա պիրի: Վեոչ Լենու հաշխատանք կը խասնի չուրի կռիւ սալաթքերաց մեչ ել:

Լենի կիրը եր, թե.

«Սալաթներ հորին կը կռվիք, կը սպանիք, կը սպանվիք խաստավիդ թաքվորների, խաստավոր խաւրըստների, խաստակլոխ խմբապետքերի խեյրի խամար: Թողեք ձե դիրքեր, ցրվեք ձե տներ»:

Մալխաս վերչ, Նամուսի մըռճեմներաց պես Լենու մարթեր Ուռուսեթի ու թաքվորի խմաց տակ գ'իչնին, ենքան կը քանտին, չուրի վոր մեկ ուր ել ուռա կը քաշին, յերկիր կը զաֆթին, ուրան՝ թաքվորին ել կը պոնին, քոլլի քոլլիթով-միլլաթով: Լենի ետոնց թամմըդին սրի կը քաշա, ուրան հարիֆ կը խանա, նոր կ'ասա.

— Սխա, զիմ ջան դինջցավ. յես իմ խոր, ախպոր, քոլլի հախկատ ըհաթի հարիֆ խանի...

Ըռահաթ լը Լենու ու բնկերներաց անուն կը տընին «բալ շարըք», գոլվա մեղրի պես քաղցր, արեվի պես պայծառ:

ԼԵՆԻՆԻ ԽԵՔԱԹԸ

Աստղ

ՆՈՒՇՈ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Գրի առավ 1935 թվի
ԳԵՂԱՍ ԹԱՐԳՆԵՐՅԱՆ

Պատմիկ և Աշտարակում բնիկ Նորաշեն դյուղի (Նոր-Բայա-
զեղ) բնակիչ, 65 տարեկան, անդրադետ Նուշո Գրիգորյանը՝ Տա-
րխնի շարունակ սևտորժ բանվոր և յեղիլ Բազմում, վորտեղ և
սովորել և սույն հեքաթը «կլտնակ տղերքից»:

Գ. ԹԱՐՎԵԴՅԱՆ

Ասեմ ախպորըս, հենց վոր Նիկոլ Թաքավորի մեր
կը պըտող ու կը պերի Նիկոլ, ուր խեր շատ կ'ուրախնա,
վոր ասված ուրուն ժառանգ-նասլենի տվեց ու չթոր-
կեց մահրում:

Դէ արի տես, վոր Նիկոլի մեր, վոր Գերմանու
Թաքավորի ախչիկն էր, են քըշեր մըշ ուր քընին
երադ կը տեսնի՝ քանց Սիպիուից մե նորելուկ մա-
նուկ, տնուն Լենին, ուր կըլտի մարթու, ամմա
մեկ կըակ-կարմիր աժդահա վիշադու պես, կը պարց-
րանա վեր ամպերաց ու խըտխտուն կ'իչնա հա-
մա զմեժու Պետրեպուկ՝ Թաքավորի ամարաթ, ու
կ'իչնա մանուկ Նիկոլի որոցքին վրա, կը փաթըթվի
զորոցք ու կը սկըսա նորամանուկ խեխտել:

Թաքուհին ա, ինչքան ուրուն կը Թալա, տեղից
ժաժ կալ, չի կըռնա: Ինչքան կը բոռա, հավար կը
խանչա, ուր ծեն ուր բողաղից տուա չի կա... Ննա
կարմիր վիշադ կը խեխտա, կը սպանա նասլենուն
ու կը թորկա կը քաշվա...

1 Պետերբուրգ—Պետրոգրադ—Լենինգրադ:

Թաքունին ա, խափ ուրուն՝ կոխած կը զառթնա, կը խանչա ուր իրիկ թաքվոր, թե.

—Թաքավոր ապրած կենաս, մեր նասլինի ժառանգուն թե մե խաթա ու փորցանք կն, ետիկ Լենինից կ'ըլնի:

Ու կը պատմա ուրուն տըսած երազ... Դամ-զուսան կը պատա:

Թաքավոր, Թաքունին չըն գինա՝ ի՞նչ ենեն...

Յետով Թաքավոր կը խանչա ուրուն վաղիւր-վաքիւր սինոթապետներ ու ենոնց կը պատմա Թաքունու կըսեն...

Սինոթապետներ կ'ընգին վըլվըլա. ջառ կ'եցկեն հըմմեն տեղ, թե.

«Շտա Սիպիուի քախկի մեչ Լենին վոն ա, վոն չի»:

Տու մի ասա՝ Թաքավորի ըսպանող մարթերաց, վոր սիպիուական ին երե, ենոնց մեկի տղաներիցն ա: Ու կը քթնան, խաբար կը տան, թե՝ եսենց, եսենց, եսենց...

Դե արի տես վոր, յազըլան փողըլմադ¹:

Ինչանք Թաքավոր խրաման կը խանա, կը խրկա, վոր Լենին ուր խոր-մոր խեռ պոնեն, զանեն, ըսպանեն...

Աստու կարող գորութընով, ենտեղ ել Լենինի մեր երազ կը տենա, վոր ուր նորամանկան կըլին ուրորաց փորցանք ա կալու:

Շտ խըտին, ասեմ ախպորըս, Լենինի խերըն ա, ալըխալ կը ժովղա ուր խիզան, ուր տան ըսթըրի,

¹ Գրվածը չի ջնջվել:

ծանդըր կը թափա, թեվալըր կը վերցա, կ'առնա ուր քուլֆաթ, գրանից կ'անցա.

—Հայդե Գերման, ուր ես, եկամ...

Թաքավորի միլղաղաքիւր կը խասին Սիպիուի քաղաք.—Ու հո՛ւ, լալա քոչըր, յուրդի գալըվի վերանա, նա թաս վար, նա՝ համամ¹... Լենինի խեր առե ուր քուլֆաթ ու փախե...

Ըստըուն, խաբար, աթար, թեկ կը թալին անխարքի չոռս դեխ. «Բն եսենց, եսենց, եսա նիշաններով մարթ ուր ա փախե»:

Ալըխալ վասակներաց կողմե խաբար կը կա:

Թե.—Շտ նիշանդաններով մարթ Ըռուսեթի Սիպիուի քախկեն փախե, մըկա Գերմանու խող կ'ապրա:

Ըստըուն Ըռուսի Թաքավորն ա, կը կըրա ուր աներոչ.

Գերմանու Թաքավորին, թե.

«Հալը, դաղյա, ետպես, ետպես...»

Ու կը խընթըրա վոր, թուխտ առնելու պես՝ ենոնց) Թամմըլին միլ-ղաղափ տա:

Ըսխըտուն Գերմանու Թաքավորն ա, թուխտը առնելու պես, խըտ-խըտուն ամմա հենց ենա քըշեր քընի մեչ երազ կը տեսնա: Մըչ երազաց խըրեշտակ կ'ասա, թե.

—Շ՛ Գերմանու Թաքավոր, կ'ասա, քո ախչիկ Ըռուսու Թաքավորեն մեկ են տեսակ կազան մի ծը-

¹ Լալան հեռացել է՝ յուրդը մնացել է ալերակ. վոչ թատը կա, վոչ բաղանիք:

նե վոր, ենիկ ելուն վոր նստալ ուր խոր թախտ, կ'ասա, ել յերկիր արուն-առցունք կը պըռնա... Մեր մանուկ կ'ուրանա, ենպէս մեկ զուլումքնը թաքա-վոր կ'եղի, վոր չուրի մկա, նա՛ խող ծընեք՝ ա, նա՛ կը ծընի, կ'ասա: Ենի սատանի, Բեղգերուխի, Դըմշելի ու Սաղայիլի զարմ ա, կ'ասա: Ենի վոր ավսալ եկալ, ալամ-ախշարք կը դափտա, երունք կը տնա, ախշարք կը վառա, կը թորկա, կ'ասա... Ամմա ասված, կ'ասա, եսա պանիր լալ գինա: Ըստրուն ենու խամար դա-զար ա ըստեղծել Լենինուն. իմալ ոցի խամար լագ-լագուն, վոր ավսալ կա՛ թե չե՛ ենու կըլոխ ճախճա-խի... Զունքի Լենուն, կ'ասա, ասված ըստեխճում ա խեղճերաց, անճարներաց, նա զուգուրներաց քոմագ, տեր, ոքնական... Վեռչը-վեռչը, կ'ասա, Լենին կը ճաթա ոց Նիկոլին ու ուրուն սինոթապետներաց կըլուխ, ու Ըոռեսեթ կը տիրա, թաքավորի թախտ կ'առնա, ու ինք՝ Լենին կը նստա, կ'ըլնա ֆաղիւրնե-րաց թաքավոր, ախշարք կ'անա խաֆաարական, կ'ա-սա, ամմա պայց թամուղ զանգիւններաց, համփանե-րաց, սինոթապետներաց սուր կը քաշա, ուր երկրեն կը խոկա... Մկա, թա տու ենա տղին կպնես, ասված քու թախտ թառ ըմառ կ'անա, քեղի կը սպանա, կը ճընջա, չունքի յաղըլան փողուլմաղ: Աստու մատ եսա պանի մեչ կա...

Գերմանու թաքավորն ա, կը զարգանդա, քընեն կ'եղնի, ուր ջան կ'առնի առդալ...

«Յաման, յես դալաթ եմ երե»,—կ'ասա, ուրուն ուրուն:

Ու առանցի մարթու պան ասելու մեկ թուխտ ըմ կը կրա ուր փետին, ախշըկան, կը խափա, թե. «Մեր ասած կատարի, Լենուն ուր ծնողներաց խետ մորթել տըլի, պոծալ, կնաց»...

Ըսխըտին կողտիկ ել մարթ կը տընա, թե.

—Մուղաթ մացեք՝ Լենու մեկ մաղ չպակսա. թե չե, կ'ասա, ծե իղ ը թող ախշըքեն կը վերում...

Ժուկ-ժամ անակ կ'անցընի, Նիկոլ կը մեծնա, ուր խորից յես կը նստի թախտ, կ'ըլնի թաքավոր:

Աղորթ վոր, կրակ կը տնա, ախշարք կ'ավիրա, երուն վոտ կ'առնա, կ'երթա: Նիկոլի արած զուլումքեր լեզվով չի՛ ասվա...

Լենին ել կը մեծնա, հոսում կ'առնա, կ'ավարդա, յեքքա մարթ կը տառնա, ու կողտնիկ ենի կ'անցընի Ըոռեսաստան, ու կը սկըսա պանվորներաց մեչ ու քնսիր-քոռսուրաց մեչ կողառնիկ աշխատիլ, վոր բունթ-անա, թաքավորին թախտից քըցա...

Ըսխըտին Նիկոլի մարթեր եսա պան կ'իման ու խաղար-խաղարավոր մարթեր կը պոնին, կը սպանին, կը կոտորին, կ'աքսորին, ամմա Լենին կը փախնա թաղադան Գերմանու երկիր:

Ետատեղ ուրիշ փախնողներու խետ իրան զուլաթ կը խալքա, չուրի կը տեսնա, վոր տանակ վոսկոռին խասալ, ել խամփերիլ չեղի, զուլում ծեր կը տա, նոր Լենին կ'առնա ուր մարթեր ու գրանից կ'անցընա, կը մտնա Ըոռեսաստան:

Աստուծմե յեր, Լենու անուն լսելու պես թամուղ զորք-զորապետ կ'անցան Լենու քամակ: Զունքի ենա վախտ զորք կը վերուն քնսըրի, պանվորի մենեն:

Հենց վոր Լենու քոմագ կը շատնա, մեշկ կը պըն-
դանա, կ'առնա ուրուն զորք-զորապետ, համամա գեւեղ
կը քըշա գէլս Մոսկոֆ¹: Խասնելու պես Մոսկոֆ
լե, Պետրոսով լե, Կիւ² լե, թամմնու, թամմնու քա-
ղաքներ կ'առնա, Նիկոլի մարթեր կը ճառթա, կը կո-
տորա, կը խըրկա, իրան Նիկոլին ել սաղ կը պոնա:

Նիկոլ ըստրուն կ'ասա.

— Բնի, յաղըլան փողուլմաղ: Իմ ճակատիս ես եր.
կըրված, ընդուր ճակատին ել՝ են:

Նոր, Լենինն ա, Նիկոլի կըրիս կը դանա, ինք
կը նստա թախտ ու ախշարք խալսարահան կը կա-
ռավարա...

Նաա ժամանակ քսիք-քուսուր կը խասին ուրանց
մուրաղին, տուք ել խասեք ձե մուրաղին:

Ամմեն, ինշալլահ:

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

¹ Մոսկովա:

² Կիև:

Ա.

Աբա—տղամարդու հաղուստ,
բրդե վերաբիու

Աբադ—շեն
Աբուլ—հրապարակ, մենայնաց
Ագար—յեթե, թե վոր
Աղակ—հավասարութուն. ար-
գարութուն

Աղար—բեղար—ցավ ու չոռ
Աղիդ—հարազատ. թանկագին
Աղբյուր—Խորայել. հոգեառ
հրեհտակ

Ալամ—ամբողջ, վողջ
Ալբրհալ—խեղույն, անմիջապես
Ալման—դերմանացի, Գերմանիա
Ալյալ—յաման—հեյ-վախ, ավանդ
Ամարաթ—ասպարանք, պալատ
Ամա—բայց
Ամբոյան—ամերիկացի
Անբա—անուն
Անսուդ—անհող
Անու—նրա
Անունք—նրանք
Անունց—նրանց

Աջալ—որհաս
Աջամ—պարսիկ
Առդ—արհավիրք
Աման—տես առդ
Ավաղըն—վոխարենդ, վոխանակ
Ավալ դալ—աճել, դորանալ,
առաջ դալ
Ատունք—դրանք
Արան—հարթավայր, դաշտ
Արխալըդ—տղամարդու հաղուստ
Արխային—հանգիստ, վստահ

Բ.

Բադար—շուկա
Բաթ—հասակ
Բալա—բորան—բուք-բորան
Բալշերիք—բուլշերիկ
Բանքը—գույն, թերեւ
Բադ—այդի
Բալադ—գրողակ
Բանդիվան—յեթեակ, հլու,
հնազանդ
Բաշի-բալա—գլխացավանք
Բաշլայել—սկսել
Բաշիվիկ—բուլշիվիկ

Բար—ստուգ, բերք
 Բարբադ—ավերակ, բրնձակ
 Բարեմբար—հավասար, հավասարակշիռ
 Բարութ—վառուդ
 Բեր—վոչխարները կթելու դոր—
 ծողութունը. մակաղա—
 տեղ, վոչխարների հանգըս—
 տանալու և կթվելու վայրը.
 վոչխարների կաթը կթելու
 ժամանակը
 Բեխարբար—անտեղյակ
 Բհար—գարուն
 Բոյ—հասակ
 Բոշ—զուր, դատարկ
 Բոշա—բոշա, գնչու
 Բուսաթ—կերպարանք. դեմք
 Բոթուն—վողջ, բոլոր

Պ

Գնդ—այ տղա, ծառա
 Գնաջադ—սպասելիք, գալիք,
 ապագա
 Գնաջ—յերիտասարդ
 Գնաջընալ—յերիտասարդանալ
 Գարադավ—ցարական վոստիկա—
 նու թյան ամենատոբին
 Գարադանավորը, городовой
 Գինան—գիտեն
 Գն—ահա, ահապատիկ, հրեն
 Գնդալթի—աչքի տակ գտնվող,
 նկատի առած

Գնդադհո—ընիս—գերեզմանդ
 տեղահան լինի
 Գնլ—ջամալ—վարդ կերպարանք
 Գնլլա—գնդակ
 Գնլլայել—գնդակահարել
 Գյուլան (ամիս)—մայիս ամիս
 Գոման—հույս
 Գոմա—լիբ թե, այսինքն

Պ

Դադնակ—մահակ
 Դալդա—սուջակ—ծածուկ ան—
 կյուն
 Դանդալոշ—ապուշ
 Դապուշ—գեվորշ
 Դանտան—փունջ, կույտ, խումբ
 Դանն—գեվան—դատ ու դատաս—
 տան

Դարադաշ—կախողան
 Դարման—գեղ, սպեղանի
 Դարվան—ժամանակ, ժամանա—
 կամիջոց, ասպարեղ

Դեխ—կողմ
 Դեվլիթ—դալամ—գրել և թանա—
 բաման (սպարակական)
 Դըխ—գեպի, մինչև, կողմ
 Դիլադ—նպատակ, իդ, խնդրք
 Դինբաշի—կրոնապետ
 Դիվանխանա—գրասենյակ, դա—
 տարան

Դլընկ—հենակ, սյուն
 Դմալ—սատանա, ապուշ
 Դովաթ—ունեցվածք, կարողու—
 թյուն

Դորեսի խեղ—այսուհետև
 Դուգ—հարթութուն, տափարակ,
 տափաստան, ուղիղ, շիտակ
 Դուգ սիրտ—սիրտսիրտ. ան—
 կեղծ
 Դուման—մեղ, մառախուղ
 Դունիա—աշխարհ, լերկեր
 Դուշման—թշնամի, հակառակորդ
 Դուռ—թանկագին քարի տեսակ
 Դուքան—խանութ, կրպակ
 Դուքանչի—խանութպան
 Դրուֆ—կերպարանք, դեմք

Ն

Նթանք—գնանք
 Նլման—վերատին, դարձյալ, նո—
 րից, այնպես
 Նհալար—վստահութուն. հա—
 վատ, համոզմունք
 Ննիկ—հա
 Ննկանդար—այնքան
 Ննոց—նրանց
 Նու—նրա
 Նսկեց—գցեց
 Նվար—յերեկո
 Նտա—այդ
 Նտոնք—դրանք
 Նտին—հետևից
 Նքի—այդի

Ջ

Ջաթի—արդեն, դե, ապաքեն
 Ջակոն—որենք, закон

Ջաման—ժամանակ
 Ջանդին—ունեվոր, հարուստ
 Ջառքը դոռ—թափ և ուժ
 Ջարաֆաթ—կատակ
 Ջարգաբար անիլ—փչացնել, քար
 ու քանդ անել
 Ջավթիլ—գրավիլ, բռնագրավել,
 խլիլ
 Ջըռ—բռն, անտաշ
 Ջըմեն—ամեն, բոլոր, վողջ
 Ջմրութ—զմրուխտ
 Ջոռա—ունեվոր, հարուստ, ку-
 лак, բռնավոր.

Ջ

Ջոն—հն, անդր
 Ջուլում—դժբախտություն, աղետ
 Ջոնր—լիբ, լիբա
 Ջվեկ—շրջել, պտտել, ման դալ

Ը

Ըռապար—առնչալար, հողագործ,
 յերկրագործ
 Ըհաթ—տես, ոահաթ
 Ըսխտին—այս անգամ
 Ըսպոռչի—հարկահան, сборщик
 Ըստոլ—սեղան, стол

Թ

Թանդան—նոր
 Թանդան—նորից, վերստին
 Թադացնիլ—նորոգել
 Թադի—վորսկան շուն, բարակ

Թալաք—թալարդ
 Թալանչի—ավարառու
 Թալած—թալանած, ձգած
 Թալել—ձգել, նետել
 Թախտ—դահ
 Թամաշ անել—նայել, դիտել
 Թամբեհ—պատվիր, հանձնարա-
 րություն

Թամբլդ կամ Թամիդ—վոդյ, բո-
 լոր. մաքուր
 Թաֆա—խմբակ, խմբակցություն
 Թավատ—աղնիակալան, կալվածա-
 տեր (վրացի)
 Թաջ—թաղ
 Թարաֆ—կողմ
 Թելլու (յար)—նրբին, նազիկ
 Թըրաշ—կոկ, բնտիր, սափրած
 Թիֆան—փոթորիկ
 Թոդ—փռշի
 Թորկել—թողնել
 Թոփ—թնդանոթ
 Թումբան—վարտիկ

ժ

Ժամխեր—ժամհար
 Ժուկ—ժամանակ
 Ժուռ դալ—փնտրել, վրոննել

Ի

Իդ ու թոդ—հետք
 Իդին—թույլատվություն, լրա-
 վումք
 Իդբալ—բախտ, ճակատագիր

Իմալ—ինչպես
 Ինգանլ—բնկալ
 Ինդլիդ—անդլլիտցի
 Ինթիզար—կարոտ
 Ինչ Թար—ինչ կերպ, ինչ տեսակ
 Ինչբիս—ինչպես

Լ

Լադլադ—արագիլ
 Լադլմ—ակա՛ն
 Լամա—գերմանացի, немец
 Լաշ—լեշ, դիակ
 Լիբաս—տարադ, արտաքին կեր-
 պարանք, լիբաս
 Լլամ—ակա՛նի փոս
 Լոս—լույս
 Լոթ—տիլոր, մերկ, խիստ չքա-
 վոր

Լս

Լարար—լուր, տեղեկություն
 Լադալ—տերև
 Լադեյին—տեր, хозяин
 Լադնա—գանձարան, գանձ
 Լալի—կապերտ, գորդ
 Լախանդթոն—առատություն
 լիություն, խաղաղություն
 Լակառ—հակառակ
 Լամխար—ողնոդ, ողնական
 Լան—լիզիվան, հյուրանոց
 Լանչել—կանչել
 Լաս—բնտիր, բնակ
 Լասյաթ—բնավորություն

Լավար—հավար, ահագանդ
 Լավարական—հավասարական
 Լատել—հատնել, մեռնել, սատա-
 կել
 Լարախուշ—սև թռչուն, արծիվ
 Լեյլ—ողոռ, շահ
 Լետ—հետ
 Լըզմաթ—ծառայություն
 Լըզմաթըն—ծառայող, սպասար-
 կող
 Լիզան—բնտանիք, գերդաստան.
 Լիտանիք իզական սնու-
 անդամները, կին, ամուսին.
 զավակ
 Լլավուդ—սուրհանդակ
 Լըլդ—ժողովուրդ
 Լըշտ—նիզակ, ավին
 Լոլթուլ—անթ, թեւակ
 Լոյքի—հոգի
 Լոշ—լավ. բարի
 Լորոտ—գեղեցիկ
 Լոքնիլ—հոգնել
 Լոու—հյուսն
 Լուսութեն—հյուսնություն
 Լուլի—հյուր
 Լուֆադ—ծերացած, թուլացած
 Լըտ—հետ
 Լըտ—խտուն—հենց. անմիջապես

Վ

Մար—ցար, царь
 Մե—ձեր
 Մեթ ր պետ—մանր-մունք

Վ

Վազլի (մեչկալ)—մադե գործիկ
 Վան—ժամանակ
 Վան (արմատ՝ կանել բայի)—պա-
 րանի կամ թելի՝ ձվածե
 կամ բոլորակ փաթեթ,
 վոլորք
 Վառտա—քարտ (կուս. տոմս),
 карта
 Վասմաթլներ—կոմսոմոլներ,
 կոմսոլականներ
 Վարմիլքեր—կարմիրներ. հեղա-
 փոխականներ
 Վեր—կար
 Վիլիլ—կծկել
 Վին—կային
 Վիտնակթոն—գիտնականու-
 թյուն
 Վնքտեր—կանայք
 Վոդնիկ—գողոռնի, գաղտնի
 Վոռ (կոռ)—գործ
 Վու գեր—կը գար, գալիս եր
 Վուն—գուն
 Վուպեռնատու—նահանգապետ,
 губернатор
 Վու—թե. կողմ
 Վուսակթոն—կուսակցություն
 Վուսել—կորուսել, կորցնել
 Վուց—կոծ, լաց
 Վուլթ—հողակոշտ
 Վըսա—պատմություն, զրույց,
 հեքաթ

Հանքաշահարհ
Հալ—վիճակ, դրուժյուն
Հալ ը դադյա—քեֆ ու հալ
Հան—գետ
Համփա—ունեկոր, հարուստ,
кылак

Հաշկեռթ—աշակերտ
Հաջաթքեր—դորձիքներ
Հավար—ահադանդ
Հարեֆ—մարդ հյակ. համբակ
Հեյրան—մատաղ
Հիստեկ—մաքրել
Հերես—գեմք, յերես
Հոքթաթ—իշխանություն, կառա-
վարություն

Ղ

Ղադար—չափ, մեծություն, քա-
նակ

Ղադար—պատիժ

Ղալամ—դրվիչ

Ղամ—հողմ

Ղամխար—տխամխար. պաշտպան,
թե ու թիկունք. հավատարմ

Ղայդա—յեղանակ. կերպ

Ղառտի—գլխամաճի, գլխավորյալ,
ի հեճուկս

Ղավուն—սեխ

Ղարարինա—հնաձեպ ատրճանակ,
հրացան

Ղարա խաբար—սե լուր, բոթ

Ղխամաթ—դատաստան (վերջին)

Ղրամ—տեսակ. ցեղ

Ղոռուն—զորք

Ղոչաղ—արել, քաջ

Ղուլ—ծառա, ստրուկ. հյու

Ղուլլուղ—ծառայություն

Ղումբարա—բուժք

Ղուս—հողմ

Ղուվաթ—ուլժ

Ղուրբան—մատաղ

Ճ

Ճամխել—ուղարկել, ճանապարհել

Ճայփուն—ճապոնացի

Ճանթ—ջարդ, կոտորած

Ճժուկ—մանուկ. փոքրիկ յերեխա

Ճղիլ—փախչել, խույս տալ. պատ-
ռել

Ճժճրմա—ճահիճ

Ճիղ—ճյուղ

Ճոչ—մեծ, ավադ

Ճով—խրձկապ

Մ

Մազար—միթի

Մադաթ—ողնություն

Մազլում—տկար, խեղճ, նվաստ

Մալ—ունեցիվածք, հարստություն,
կայք, դույք

Մալլուրիկ—բողջեկիկ

Մահրում—զուրկ

Մամաթ—լերկիր, իշխանու-
թյուն, պետություն

Մայա—զրամադլուր

Ման—կշռաքար 12 ֆ.

Մաշուր—հայտնի, հռչակված,
ակնբախ

Մաջալ—միջոց, ժամանակ. հնա-
րավորություն

Մառտին—հրացանի տեսակ

Մասաբ—հավատ. կրոն. դավա-
նանք

Մացել—մնացել

Մեկել—մյուս

Մեյդե—դի, դիակ

Մե բաշ—միանգամից

Մերի—անտառ

Մըկա—այժմս, հիմա

Մըշ—մեջ

Մըջան—մարջան

Մըրկել—այրել, խանձել

Մըլլաթ—ժողովուրդ. ցեղ

Մըլղազափ—դահիճ

Մոդ—ճանճի տեսակ

Մոշա—անտառ

Մով—խաղողի վաղ

Մուլք—անշարժ կայք

Մուխանաթ—դավաճան

Մուննաթ—խնդիրք

Մուրեխ—մորեխ

Մսրը—Յեզիկադոս

Յ

Յաթուր—հնազանդ, յենթարկվող

Յադութ—հակինթ

Յաման, յաման—հեյ-վանիս, ավանդ

Յան—կողմ

Յարանալ—յեներալ, գեներալ,
генерал

Յեթրմ, յեթիմ—վորք

Յեղան—յերկրագործական գոր-
ծիք, վորով վերցնում են

Խուրձներ, Խոտը

Յեսավուլ—գյուղական ստորին
պաշտոնյան. վոստիկան

Յեսըր, յեսիր—գիր

Յերիշ—քելք, քայլվածք

Յըլիլ—ձիերի յերամակ

Ն

Նազոդար—անճար. խեղճ. ընչա-
դուրի

Նամուրթ—մըռճըմ—Նեմուրթի
աշտարակը քանդող մըր-
ջյուններ

Նաչար—խեղճ. տկար

Նասլենի—ժառանգ, наследник

Նանֆ—շահ

Նով—նավ (ջրադացի)

Նոքսը—ծառա

Շ

Շամաթա—աղմուկ. կռիվ

Շալի—հինգ կողակնոց

Շափաղ տալ—ճառագայթել

Շափախկա—գլխարկ, шапка

Շերիք—կիսուր, կիսարար. հալալ
բաժին

Շիշ—շամփուր

Շիրա—քաղցու

Շնուխք—շնորհք
Շողում—շողորորթ
Շուխ—փափկասուն

Ո

Ոգա—դուգական սենյակ
Ոզգա—ալ. ոտար
Ոռդու—զորք. բանակ
Ոսբ—ուսում
Ումբ—կյանք
Ումուզ—հույս
Ուրանց—լրենյ

Ձ

Ձալիզ դալ—տանջվել
Ձամաշուր—սպիտակեղեն, զոտա-
շոր
Ձավ անել—տարածել, ի լուր
մարդկանց հայտարարել
Ձարխի ֆայար—ոգանավ
Ձափ (լեզու)—լեզվանի, լեզվադար
Ձաք—զգրարի դործիքը
Ձաքըջ—մուրճ
Ձին-Մաչին—Ձինաստան
Ձխո—արդեն. հո, ապաքեն
Ձնդըլ—քարքարոտ վայր
Ձորան—հովիվ
Ձունքի—փորովհետեւի, զի
Ձոբ—մինչեւի, ց
Ձփախ—տկլոր. աղքատ

Պ

Պախ—բահ

Պախիզ—պարտեզ
Պաղրիխ—բաղնի
Պայս—բայց
Պառտիա—կուսակցություն,
партия
Պոշ—դատարի. դուր
Պոպոզ—սրածայր գլխարկ
Պուրբ—բոլոր
Պարստով—պրիստավ, пристав
Պարսիլ—բռնեցք

Ջ

Ջաբախանա—զինանոց. անպետք
դենք
Ջահվար—խանկաղին քար. դոհար
Ջահտ անել—ջանք թափել
Ջամաթ—ժողովուրդ, հասարա-
կություն
Ջամալ—կերպարանք, տեսք, դեմք
Ջամդակ—գլի, դիակ
Ջամդար—ժանդարմ, жандарм
Ջան—մարմին. հողի
Ջանպախ—լը Ջանք պահող, խը-
նայող. լողը, դատարկա-
պորտ
Ջան—կոչ, ազդ, հայտարարու-
թյուն. մունեություն
Ջընդո—պատահողական, հնամաշ.
ցնցոտի
Ջըվար—լուր. պատասխան
Ջուն—ջին, չնը զոդին

Ռ

Ռահաթ—ժողովուրդ. հպատակ

Ռես—գյուղամպիտ. քյոխվա
Ռոտ—ձող (шесть)

Ս

Սաբաբ—պատճառ
Սարբ—համբերություն
Սահնիկ—ձիավոր, всадник
Սալբզ—լուր, տեղեկանք, տեղե-
կություն
Սահնաթ—արհեստ
Սադ ր սոլ—աջ ու ձախ
Սամյելի—սամուս (քամի)
Սավետ—խորհուրդ, совет
Սապոբ—վստմաման, կոշիկ,
сапог
Սաջ—կասկարա
Սարքար—պետ, հակիչ, վերահս-
կիչ
Սարֆա անել—լայել չանել
Սել—հեղեղ
Սելավ—հեղեղ
Սեռուփ—անարատ, մաքուր
Սելբ—զրոսանք
Սըթամ—դժբախտություն,
гясууд
Սըհաթ—ժամ. ժամացույց
Սըֆաթ—յերես, դեմք
Սթար—զագար, հանդատություն.
ապաստան
Սիթամ—տես սըթամ
Սիլահ—դենք
Սլուզ—տղրուկ
Սովդուն—սիրական

Սորա—այնուհետեւ, հետո
Սուրաթ—պատկեր, նկար

Վ

Վազ—ваза (աման)
Վազիր—վաքիլ—պալատական
պաշտոնյաներ
Վախուկ—վախկոտ, յերկշոտ
Վախտ ր մադաթ—ժամանակ
Վան լրմըն—ան յաման
Վավիլայի—բան և թի, յեթե վոր...
Վարավուրդ անել—նայել, տընտ-
դել, կշռադատել
Վարուց կամ վարոց—ճեպոտ
Վարսալամ—վերջապիս
Վաքիլ—ադվոկատ —խնամակալ,
опекун
Վելիլ—վայելիլ
Վերան—ավեր
Վըլվըլա—անհանգստություն,
խրարանցում
Վըրե—ինչու
Վլաստ—լիսանություն, власть
Վով—ով
Վուր—վոր

Տ

Տադ—ճաղատ (դուլիս)
Տախամանս—տախամանց, տակից
գործող, դադարել մի բան
անող
Տանես են—տանում են
Տանց—դրանց

Տանք—դրանք
Տատ—դատ
Տը—պետք է, պիտի
Տորան—տես դուրան

Յ

Յան—փթիլ, աթար, աթարի
մանրունք

Փ

Փաթավա—հնամաշ, քրքրված,
տձե վոտնաման
Փաթըսդա—բատիստ, батист
Փալթո—վերարկու, пальто
Փալս և փախ—փախի փախ, խու-
ճապ, դաղթ
Փախըլթոն անել—նախանձել
Փահլեվան—կտրիճ, դորեդ, հզոր,
ըմբիշ
Փայիզ—աշուն
Փաչա—փաչեք—ազդր
Փատ—փայտ
Փատատ—քրունդ
Փափաղ—մորթի գլխարկ
Փեշ—քղանցք
Փթիլ—գոմաղբ, աթար
Փշտով—ատրճանակ
Փչաներ—փչանար
Փողան—փողոց
Փոստ—մորթ

Ք

Քած—եղ (արհամարհական առու-
մով)

Քամակ—դավակ, կոնակ, թիկունք
Քանց—խնչպես, վոնց վոր
Քանքան—ակնափոր
Քաշքշան—քաշքշուկ, կողոպուտ
Քար և քյասար—կտրիճ
Քասըք—քոսուք—աղքատներ,
խեղճ ու կրակ մարդիկ
Քաֆըր—անխիղճ, անհոգի
Քերեկան—քերականության գիրք
Քըդակ—պոպոզ—սրածայր գլու-
խարկ
Քոլ—թուփ
Քոմուր—ածուխ, սև
Քոմակ—ոգնություն, ոգնական
Քոմայչի—ոգնական
Քոս—մաշկային հիվանդություն
Քոք—բինա—արմատ-բուն, տուն-
տեղ

Քոլ—մոխիր
Քոլլի—քոլֆաթ—վոշ ընտանիքը
Քոլլուզ—մոխրանոց, աղբանոց
Քոլխան—մոխիր. մոխրանոց.
փոշի, փոշեկոլյա
Քուլֆաթ—ընտանիք
Քուր և քուլֆաթ—տուն ու տեղ.
ընտանիք
Քուշա—փողոց, նրբանցք

Շ

Շահլա—մշակ, բանվոր, աշխա-
տավոր
Շաղիր—չքավոր

Շանդ և ֆել—հնարք, հնարա-
մտություն, խարդախու-
թյուն
Շուկարա—խեղճ, աղքատ մար-
դիկ

Շրանգսըզ—ֆրանսացի
Շրանգստան—Շրանսիա
Շութուն—փոթորիկ
Շուինջ—ղզեստ. френч

Բ Ո Վ Ա Ն Գ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

	62
Յերկու խոսք—խմբագրություն	5
Լենինը փոփոխելի մեջ—Կ. Մելիք-Ոհանջանյան	7

ԼԵՆԻՆԸ ՀԱՅ ՖՈԼԿԼՈՐԻ ՄԵՋ

Լենինու խաղ	61
Սովետի «Լե-Լե»-ն	63
Լենու խաղ	65
Մըր խաղի խաղ	67
Պահ, պահ, պահ, Լենին բարա...	70
Լենինի յերբը	71
Պահ ի կողին տրեց զակուհ...	73
Լենինի ջանիման	75
Լենինի խաղը	77
Լենինի ջանիմանը (ժող. պարերգ)	78
Լենինու խաղ	80
Լենին առավ.—կը տամ ձե խաղ...	83
Ունինք, չունինք մեկ Լենին...	85
Երեկ բարակ էլի...	86
Լենի շափաղ քանց արեվ...	88
Գնանք սարի քամակը...	90

	Եջ
Հենինի յերգը	92
Հենինի յերգը	95
Հենինի յերգը	96
Հենինի յերգը	98
Հենինի դաստանը	100
Հենինի յերգը	104
Հենինի յերգը	106
Արեվելը, արեվմուտը, հյուսիս ու հարավ...	108
Բուրժուական ազգերի հետ կովեցիլը...	111
Հենինի տաղը	113
Հենինի յերգը	115
Հենինի յերգը	116
✓ Հենինի մահը	119
Յենգի դաման	120
✓ ✓ Լանին փառա (նաղը). ասաց՝ Գ ա ռ ո թ ա ը ց ու մ յ ա ն, գրի առավ Գեղամ Թարվերդյան	123
✓ ✓ Լենու խաբանթ. ասաց՝ Ս ա հ ա կ Ա պ ը ո յ ա ն, գրի առավ Գեղամ Թարվերդյան	139
✓ Լենինի խեղանթը. ասաց՝ Ն ու շ ո Գ ը լ զ ո ը յ ա ն, գրի առավ Գեղամ Թարվերդյան	151
Բառարան	161

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0382809

71. 930